

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ЧАЦВЕР, 9 мая 1985 г. № 19 (3273) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ВЕЛІЧ НАРОДНАГА ПОДЗВІГУ

Урачысты сход у Крамлёўскім Палацы з'ездаў

У вяхах слаўны ратны і працоўны подзвіг савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. З'яднання партыяй Леніна, сыны і дочкі ўсіх народаў нашай неабсяжнай Радзімы адстаялі ў самай жорсткай бітве чэсьці і свабоды сваёй сацыялістычнай Айчыны, вызвалілі чалавечтва ад фашыскага рабства.

Думкі і спадзяванні савецкіх людзей, працоўных усёй зямлі звернуты зараз да сэрца Краіны Саветаў — Масквы. У дні святкавання 40-годдзя Вялікай Перамогі яе голас зноў гучыць магутным заклікам да міру.

Народы нашай краіны заваявалі яго цаной вялікіх ахвяр. Ніхто не забыты, нішто не забыта. У суровых бітвах воіны арміі і флоту, байцы народнага апалчэння, партызаны і падпольшчыкі перагаралі шлях варожым полчышчам. Самаахвярна кавалі грозную зброю, забяспечвалі фронт усім неабходным працаўнікі тылу. Заваляўшы перамогу, савецкія людзі ўзялі з руін тысячы гарадоў і сёл, зрабілі нашу Радзіму такой, якой мы бачым яе сёння, — квітнеючай, магутнай, скіраванай у будучыню.

Гэты ўпэўнены рух наперад — вынік стваральнай энергіі грамадзян нашай краіны — рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцы. Рыхтуючыся дастойна сустрэць XXVII з'езд КПСС, яны поўныя рашучасці працаваць лепш, чым учора, дамагаючы большага ва ўсіх сферах вытворчасці, навукі, культуры, павысіў тэмпы сацыяльна-эканамічнага развіцця нашага грамадства, рашуча выкараціць усё, што перашкаджае гэтаму.

Вясенні вечер калыша сцягі СССР, саюзных рэспублік перад Крамлёўскім Палацам з'ездаў. 8 мая сюды сабраліся Герой Савецкага Саюза і Герой Сацыялістычнай Працы, поўныя кавалеры ордэна Славы і ордэна Працоўнай Славы, якія прыехалі на ўрачыстасці з усіх братніх рэспублік, прадстаўнікі працоўных сталіцы і Падмаскоўя, воіны Савецкіх Узброеных Сіл.

Палац — у святочным убранні. Над сценай, у цэнтры якой скульптурны партрэт У. І. Леніна, — лічбы «1945» і «1985». У фае — сцягі часцей і прадпрыемстваў, якія вылучыліся ў суровую часіну, штандарты заводных палкоў і франтоў — удзельнікаў парада Перамогі на Краснай плошчы.

У зале — прыбыўшыя ў СССР на святкаванні 40-годдзя Перамогі партыйна-ўрадавыя дэлегацыі сацыялістычных краін, прадстаўнікі камуністычных і рабочых партый, партыйна-ўрадавыя дэлегацыі краін, якія вызваліліся, прадстаўнікі сацыялістычных, сацыял-дэмакратычных і іншых партый, дзяржаўных дзеячы, прадстаўнікі міжнародных дэмакратычных і зарубажных грамадскіх арганізацый, замежныя ветэраны вайны. Прысутнічаюць кіраўнікі дыпламатычных прадстаўніцтваў, акрэдытаваныя ў Савецкім Саюзе, савецкія і замежныя журналісты.

Бурнымі, працяглымі апладысмантамі сустрэлі прысутныя М. С. Гарбачова, Г. А. Аліева, В. І. Варатнікова, В. В. Грышына, А. А. Грамыку, Я. К. Лігачова, Р. В. Раманова, М. С. Саломенцава, М. А. Ціханова, В. М. Чэбырава, В. В. Кузняцова, Б. М. Панамарова, С. Л. Сакалова, М. В. Зімяніна, В. П. Ніканова, К. В. Рукава.

У прэзідыуме таксама на месцы Старшыні Савета Міністраў СССР, кіраўнікі раду міністэрстваў і ведамстваў, відныя военачальнікі, ветэраны вайны і працы. Тут жа — кіраўнікі дэлегацый сацыялістычных і іншых краін.

Урачысты сход, прысвечаны 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, адкрывае член Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар Маскоўскага гаркома партыі В. В. Грышын.

Гучыць Дзяржаўны гімн Савецкага Саюза.

Пад гукі воінскага марша ў залу ўносяць сцяг Перамогі, які залунаў чатыры дзесяцігоддзі назад над паверхнямі рэйхстагам, сцягі трох відаў Узброеных Сіл СССР. Іх устаноўліваюць на сцэне пад выявай ордэна «Перамогі». Побач застыла ганаровая варта.

Слова прадстаўляецца Ге-

неральнаму сакратару Цэнтральнага Камітэта КПСС М. С. Гарбачову. Ён выступіў з дэкларацыяй «Бессмяротны подзвіг савецкага народа». Дэкларацыя была выслухана з вялікай увагай і неаднойчы суправаджаўся працяглымі апладысмантамі.

Аб гераізме савецкіх людзей у гады вайны, самаадданай працы ў тыле, ударнай рабоце ў пасляваенны час гаварылі ў сваіх выступленнях ветэран Вялікай Айчыннай вайны, механік будаўніча-монтажнага ўпраўлення № 4 Масметрбудда Герой Савецкага Саюза А. С. Марухаў, удзельнік партызанскага руху ў Беларусі, загадчык лабараторыі Інстытута торфу Акадэміі навук рэспублікі Герой Савецкага Саюза Ф. А. Малышаў, ветэран працы ваенных гадоў, слесар Пермскага машынабудаўнічага завода імя У. І. Леніна Герой Сацыялістычнай Працы А. І. Мішланаў, прэзідэнт Акадэміі навук СССР тройчы Герой Сацыялістычнай Працы А. П. Аляксандраў, старшыня карэспандэнтскага «Бальшавік» Жытомірскай вобласці Герой Сацыялістычнай Працы Л. А. Любчанка.

Прамоўцы адзначалі вялізны палітычны і працоўны ўздым, з якім рыхтавалася наша краіна да свайго свята. Мільёны працоўных удзельнічалі ў патрыятычным руху «40-годдзю Вялікай Перамогі» — 40 ударных працоўных тыдняў, у камуністычным суботніку, прысвечаным знамянальнай дзеі.

Ажыццяўляючы рашэнні сакрэціўскага і красавіцкага (1985 г.) Пленумаў ЦК КПСС, працоўныя краіны разгарнулі сацыялістычнае спаборніцтва за паспяховае выкананне пяцігодкі, дастойную сустрэчу XXVII з'езда КПСС. Савецкія людзі цалкам адабраюць і падтрымліваюць паслявоенны курс КПСС, накіраваны на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, удасканаленне ўсіх бакоў жыцця грамадства.

Чырвонай ніцю ў выступленнях праходзіла думка аб тым, што ленынскія ўнутраныя і знешнія палітыка КПСС і Савецкай дзяржавы блізкая і зразумелая кожнаму савецкаму чалавеку. З глыбокай удзячнасцю ўспрыняты нашым народам намаганні партыі, яе

Цэнтральнага Камітэта, накіраваныя на ўмацаванне эканамічнай і абарончай магутнасці Радзімы, захаванне міру і бяспекі.

На ўрачыстым сходзе выступіў член Прэзідыума, сакратар ЦК Кампартыі Чэхаславакіі Мілаш Якеш. Ад імя дэлегацыі братніх сацыялістычных краін ён выказаў сардэчную падаўку Цэнтральнаму Камітэту КПСС, Прэзідыуму Вярхоўнага Савета СССР, Савету Міністраў СССР за запрашэнне прыняць удзел ва ўрачыстасці з выпадку 40-годдзя гістарычнай Перамогі Савецкага Саюза над гітлераўскім фашызмам. Прамоўца падкрэсліў, што яго разгорм ліквідаваў смяртэльную небяспеку, якая пагражала ўсяму чалавечтву, што ў самых складаных выпрабаваннях СССР даказаў бязмежную палітычную, ваенную і маральную сілу першай сацыялістычнай дзяржавы, народжанай Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй, ідэалы якой савецкі народ ператварыў у жыццё.

Удзельнікаў урачыстага сходу віталі прадстаўнікі Савецкіх Узброеных Сіл. Прывітанне зачытаў камандзір гвардзейскага мотастралковага палка палкоўнік А. Н. Сталяроў.

Вялікая і ганаровая задача, якую партыя і народ усклалі на Узброеныя Сілы, — як зрэнку вока берагчы вынікі Вялікай Перамогі, ахоўваць мірную працу савецкіх людзей і бяспеку сацыялістычнай Радзімы, гаворыцца ў прывітанні. І савецкія воіны — ад салдата да маршала — глыбока ўсведамляюць высокую адказнасць перад народам за выкананне гэтага свяшчэннага абавязку.

На змену ветэранам прыйшлі новыя пакаленні савецкіх воінаў. Але непарушнай для іх была і застаецца вернасць ленынскаму завету — вучыцца ваеннай справе па-сапраўднаму, настойліва авалодваць воінскім майстэрствам. Яны свята шануюць, беражліва захоўваюць і памятаюць слаўныя баявыя традыцыі арміі і флоту. Іх, як і ўбеленых сівізной ветэранаў, вызначаюць глыбокая ідэйная перакананасць, вернасць Камуністычнай партыі, бязмежная адданасць свайму народу, стойкасць і мужнасць, патрыятызм і інтэрнацыяналізм.

Памятаючы аб тым, якой цаной дасталіся нашаму народу яго свабода і незалежнасць, воіны добра разумеюць: чым вышэйшай будзе гатоўнасць сарваць любыя агрэсіўныя намеры імперыялізму, тым меншая выпадковасць таго, што ён асмеліцца на ядзерную авантуру, тым больш надзейнай будзе бяспека Савецкай дзяржавы.

Быццам сам радысны і светлы майскі дзень запоўніў залу палаца: пад яго сцяпенні ўліваецца моладзь краіны. Удзельнікаў урачыстага сходу прыйшлі вітаць прадстаўнікі савецкай моладзі.

У нацыянальных касцюмах народаў нашай краіны, у рабочых блузах, форме студэнцкіх будатрадаў, навучнікаў ПТВ прыйшлі ў Крамль верныя прадаўжальнікі слаўных баявых і працоўных традыцый савецкага народа, тыя, каму працягваць справу старэйшых пакаленняў, ствараць светлае камуністычнае заўтра, надзейна ахоўваюць свяшчэнныя рубяжы Айчыны, змагацца за трыумф справы міру.

Да трыбуны падыходзяць моладзь рабочы, механізатар саўгаса, студэнтка. Іх галасы з хваляваннем слухаюць удзельнікі ўрачыстага сходу, да якіх звяртаюцца яны з прывітаннем савецкай моладзі. У ім падкрэсліваецца, што беспрыкладныя подзвігі савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны, беззаветная адданасць сацыялістычнай Айчыне, справе ленынскай партыі нязменна служыць высокім прыкладам для кожнага новага пакалення, клічуць да далейшых поспехаў у камуністычным будаўніцтве.

Камсамол, савецкая моладзь цалкам падтрымліваюць ленынскую ўнутраную і знешнюю палітыку Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы.

На некалькіх мінут залу заўважваюць самыя юныя удзельнікі ўрачыстага сходу — піянеры, акцябрцы. Яны ўручаюць вяновыя кветкі членам прэзідыума ўрачыстага сходу, ветэранам вайны і працы.

З вялікім уздымам удзельнікі ўрачыстага сходу прымаюць прывітальнае пісьмо Цэнтральнаму Камітэту КПСС, Прэзідыуму Вярхоўнага Савета СССР, Савету Міністраў СССР.

ТАСС.

ПЕСНЯ ПАМ'ЯЦІ, ПЕСНЯ НАТХНЕННЯ

Бадай што цяжка ўспомніць падобны вернісаж у залах Палаца мастацтваў. Ду і ці варта яго з чымсьці параўноўваць? Ён такі — адзіны! Ён, гэты вернісаж, непаўторны для кожнага: і для тых, хто аддаваў натхненне душы нам, глядачам, і для тых, хто прыцішана хадзіў у гэты майскі вечар па напоўненых пачуццям урачыстасці выставачных залах... «Даўні смутак, любоў і пралітая кроў — успаміны мае, успаміны! Вы кранулі ізноў каранямі дубоў на абрывах іржавыя міны...» Гэтыя радкі Анатоля Вялюгіна, паэта-франтавіка, нібы пра іх, мастакоў-франтавікоў, мастакоў-партызан Вялікай Айчыннай вайны, творы якіх займаюць пачэснае месца ў юбілейнай экспазіцыі «40 год Вялікай Перамогі». Пра іх юнацтва, абпаленае гадамі ліхалецця, пра іх чалавечую памяць...

У дзень адкрыцця выстаўкі мы звярнуліся да старшыні выставачнага камітэта, народ-

нага мастака БССР Леаніда Шчамялёва з просьбай раскажаць пра адметнасць экспазіцыі, пра яе стварэнне.

— Рэспубліканская выстаўка «40 год Вялікай Перамогі» мне, як удзельніку Вялікай Айчыннай вайны, асабліва дарагая. Дарагая тым, што на ёй экспануюцца палотны, скульптуры і графічныя лісты маіх таварышаў — мастакоў, якія прайшлі праз вайну. Назаву толькі некалькі імёнаў жывапісцаў: Яўген Зайцаў, Іван Ціханавіч, Віктар Вярсоцкі, Фёдар Баранюцкі, Сяргей Раманаў, Альгерд Малішэўскі, Пятро Крахалёў... Дарагая і тым, што тэму Вялікай Айчыннай в-майстэрску ўвасобілі ў сваіх творах мастакі сярэдняга пакалення і моладзь. Як не назваць тут імёны Аляксандра Кішчанкі, Гаўрылы Вашчанкі, Уладзіміра Гардзеенкі, Пятра Свентахоўскага, Уладзіміра Тоўсціка, Міколы Селешчу-

ка, Уладзіміра Савіча?.. Адметнасць гэтай выстаўкі ў тым, што на ёй няма рэтраспекцыі. Амаль 700 зусім новых твораў жывапісу, скульптуры, графікі, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ўмясціў наш выставачны павільён. Такага, бадай, яшчэ не было! Гэта сведчыць пра незвычайны ўздым творчай адказнасці і творчай актыўнасці майстроў беларускага выяўленчага мастацтва, пра іх шчырае жаданне ўнесці свой уклад ва ўсенароднае свята — Дзень Перамогі. Адметная гэтая экспазіцыя яшчэ і тым, што на ёй, больш чым заўсёды, прадстаўлена тэматычных палотнаў, аб'яднаных адзінай тэмай Вялікай Айчыннай. Але, нягледзячы на гэтую тэматычную насычанасць, шматлікасць фігуратывных работ, выстаўка выглядае свежай, мажорнай, дынамічнай. І гэта вельмі важна. Яшчэ незвычайная рыса экспазіцыі: побач з графічнымі лістамі Георгія Папайскага, Арлена Кашкурэвіча,

На адкрыцці мастацкай выстаўкі ў Палацы мастацтваў выступае міністр культуры БССР Ю. М. МІХНЕВІЧ.

Фота Ул. КРУКА.

Уладзіміра Басалыгі, Васіля Шаранговіча, Яўгена Куліка і іншых майстроў-графікаў мы на гэты раз памясцілі скульптуры Анатоля Анікейчыка, Міколы Рыжанкова, Генадзя Мурамцава. Словам, скульптурныя творы вельмі добра «прыжыліся» ў зале графікі, унісаліся ў экспазіцыю. А іх на выстаўцы — больш за восемдзесят! Трэба сказаць, што цікавыя работы

прадставілі Андрэй Заспіцкі, Уладзімір Лятун, Ігар Глебаў, а побач з імі і моладзь — Аляксандр Мятліцкі, Галіна Гаравая і многія іншыя. Выстаўка унікальная тым, што на ёй шмат партрэтаў канкрэтных людзей. Восем, напрыклад, палатно Івана Ціханова, прысвечанае гераічным камсамольцам Беларусі. На ім увасоблена больш за пяцьдзесят канкрэт-

Пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

У Мінску 5 мая адбыўся XXIII пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі. З дакладам «Вынікі красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС і задачы партыйных арганізацый рэспублікі па выкананню рашэнняў Пленума і дастойнай сустрэчы XXVII з'езда КПСС» выступіў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі М. М. Слюнькоў.

Пленум пастанаўіў склікаць чарговы, XXX з'езд Камуністычнай партыі Беларусі 30 студзеня 1986 года.

УРУЧЭННЕ ЎЗНАГАРОД

У ЦК Кампартыі Беларусі вялікай групе творчых работнікаў, актыўных удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны былі ўручаны ордэны Айчыннай вайны I і II ступені.

Высокія ўзнагароды Радзімы ўручыў першы сакратар ЦК КПБ М. М. Слюнькоў. Ад імя Цэнтральнага Камітэта Кампартыі рэспублікі, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР ён сардэчна вітаў ветэранаў і павіншаваў іх з надыходзячым

святам 40-годдзя Вялікай Перамогі, пажадаў ім здароўя, шчасця, новых творчых поспехаў.

Узнагароджаныя выказалі вялікую падзяку Цэнтральнаму Камітэту КПСС, Савету ўраду за пастаянны клопат і ўвагу да ветэранаў вайны. Яны запэўнілі, што будучы і надалей аддаваць свае веды, багаты вопыт служэнню Радзіме, партыі, народу, справе камуністычнага выхавання савецкіх людзей.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Старшыня праўлення СП БССР Максім Танк уручае Ганаровую граматы Івану Шамякіну.

Урачысты вечар, прысвечаны 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, адбыўся ў ДOME літаратара. З дакладам выступіў сакратар партыйнага бюро СП БССР В. Карамазоў. Гаворачы аб вялікім укладзе, які ўнёс савецкі народ у разгром нямецкага фашызму, ён адзначыў таксама і

заслугі пісьменнікаў, якія са зброяй у руках і словам набліжалі светлы Дзень Перамогі.

Групе пісьменнікаў, удзельнікаў вайны, на сходзе былі ўручаны дзяржаўныя ўзнагароды. Ганаровыя граматы і граматы Саюза пісьменнікаў БССР.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці музычнага мастацтва і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў кампазітару СУРУСУ Рыгору Фёдаравічу ганаровае званне заслужанага дзеяча мастацтваў Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці музычнага мастацтва і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў кампазітару ЗАХЛЕУНАМУ Леаніду Канстанцінавічу ганаровае званне заслужанага дзеяча мастацтваў Беларускай ССР.

ных вобразаў! Смела можна сказаць, што ніхто яшчэ не спрабаваў так вырашаць тэму, так будаваць кампазіцыю... Вельмі парадавалі нас, членаў выстаўкома, і, спадзяюся, парадуюць глядачоў, цудоўныя творы майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, якія на гэты раз выйшлі далёка за межы проста дэкаратыўных інтэр'ернах рэчаў. Хачу ў першую чаргу назваць удзельніка Вялікай Айчыннай вайны Тараса Паражніка, маладых керамістаў Ніну Кухарэнка, Міколу Байрачнага, Валянціна Прыешкіна, Ганну Юзееву. А вядомы наш мастак-прыкладнік Юрый Любімаў выступіў у незвычайнай для яго ролі: на выстаўцы экспануецца ягоная скульптура «Радасць»... Трэба сказаць, што вельмі ўпрыгожваюць, ажыляюць экспазіцыю шматлікія пейзажы і нацюрморты, якія, дарэчы, нясуць вялікую сэнсавую і эмацыянальную нагрук: любоў да роднай зямлі праз усё жывое, праз кожную кветку, праз кожнае дрэўца. Менавіта такі нацюрморт па-майстэрску выканала Валянціна Свентахоўская...

Вось пра што мне хацелася б сказаць яшчэ. Наш выстаўком працаваў амаль год. За гэтым пераходам ягонных пасяджэнняў мы прагледзелі звыш тысячы

работ. І ўсё ж дасюль уражвае грандыёзнасць выстаўкі, яе маштабнасць, а таксама жаданне кожнага творцы прыняць у ёй удзел. І вельмі радасна ўсведамляць і адзначаць, што нашы ветэраны Вялікай Айчыннай стварылі для гэтай экспазіцыі выдатныя творы. Наогул, кожны, хто выступае на гэтай выстаўцы, зыходзячы са свайго творчага патэнцыялу, стварыў для яе свой лепшы твор.

Мой расказ быў бы не поўным, калі б не адзначыў яшчэ адзін важны факт. На Усесаюзнай мастацкай выстаўцы ў Маскве, прысвечанай 40-годдзю Перамогі, з поспехам экспануюцца больш за семдзесят твораў шасцідзесяці чатырох беларускіх аўтараў. І гэта — значна больш! Значыць, атрад нашых майстроў выяўленчага мастацтва — у росквіце сваіх творчых сіл. Пра гэта, на маю думку, сведчыць і гэтая буйная выстаўка, арганізаваная Міністэрствам культуры і Саюзам мастакоў рэспублікі ў залах Палаца мастацтваў і ў кінатэатры «Кастрычнік», дзе таксама экспануецца трыццаць жывапісных палотнаў. Пра гэта сведчыць і выстаўка палітычнага плаката «Мір — надзея планеты!»

Інтэрв'ю ўзяла Л. КРУШЫНСКАЯ.

СВЯТЛО ВЯЛІКАЙ ПЕРАМОГІ

У шматвяковай гісторыі Мінска не было прыкладаў большай мужнасці, стойкасці і гераізму, чым праяўленыя воінамі Чырвонай Арміі, партызанамі і падпольшчыкамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Фашыстам удалося захапіць горад, але не ўдалося зламаць мінчан. За 1100 дзён і начэй акупацыі патрыёты-падпольшчыкі зрабілі амаль паўтары тысячы дыверсій, усталяваўшы за сталіцай Савецкай Беларусі славу непакоранага горада. Гэта подзвіг Айчыны адзначыла Залатой Зоркай героя.

Цяпер гэта зорка зазяла на вяршыні амаль пяцідзесяціметровай стэлы. Яна ўзнялася на вяршыні рукатворнага кургана на праспекце Машэрава. 8 мая тут адбыўся шматтысячны мітынг, прысвечаны адкрыццю абеліска «Мінск — горад-герой». Для ўдзелу ва ўрачыстай цырымоніі сюды прыбылі таварышы М. М. Слюнькоў, І. Я. Палакоў, У. І. Бровікаў, іншыя кіраўнікі Кампартыі Беларусі і ўрада рэспублікі.

Мітынг адкрыў першы сакратар Мінскага гаркома КПБ

Г. С. Таразевіч. Да прысутных звярнуліся ўдзельнікі вызвалення Мінска Н. П. Юдзін, удзельніца Мінскага падполля В. Ф. Мацюшка, удзельнік партызанскага парадку ў вызваленні Мінска Герой Сацыялістычнай Працы І. М. Сакольнік, студэнт БДУ імя У. І. Леніна А. М. Дземішкевіч.

Першы сакратар ЦК КП Беларусі М. М. Слюнькоў пераразае стужку, і з памятнай дошкі ля фундамента абеліска спадае пакрывала. На памятнай дошцы — застылыя ў метале радкі Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб прысваенні Мінску звання «горад-герой». Побач са стэлай манументальная бронзавая фігура жанчыны з фанфарамі ў паднятай руцэ. Гэта слава — сімвал Вялікай Перамогі.

Выконваюцца дзяржаўныя гімны СССР і БССР. Пачынаецца ўрачысты рытуал ўскладання кветак.

Напярэдадні 40-годдзя Перамогі імяні 565 Герояў Савецкага Саюза — воінаў, якія загінулі на тэрыторыі рэспублікі,

і беларусаў, што не вярнуліся з франтоў Вялікай Айчыннай, напісаны на мармуровых плітах мемарыяльнай залы на плошчы Перамогі ў Мінску.

Урачыстому адкрыццю мемарыяла быў прысвечан мітынг. Яго адкрыў старшыня выканкома Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў В. А. Плячэннікаў. Ад імя ветэранаў вайны да ўдзельнікаў мітынгу звярнуўся Герой Савецкага Саюза В. С. Мічурын. Клятвы вярнулі маладога пакалення слаўным традыцыям савецкага народа прагучала выступленне намсорга намсамольска-маладзёжнага калектыву імя Героя Савецкага Саюза І. Кабушкіна вытворчага аб'яднання «Інтэграл» Г. П. Ігнаценкі.

З гірляндамі, букетамі кветак накіроўваюцца ўдзельнікі мітынгу да ўваходу ў мемарыяльную залу. Першы сакратар Мінскага гаркома КПБ Г. С. Таразевіч пераразае чырвоную стужку. Да мармуровых пліт залы, да помніка-абеліска і Вечнага агню кладуцца жывыя кветкі ў знак усенароднай памяці і ўдзячнасці.

БЕЛТА.

Уладзімір НЯКЛЯЕУ

9 мая

Спытае нехта: як жывеш?
І ты ў адказ кіўнеш: нічога.
Пасля спытай сябе самога:
Як ты жывеш? Ці так жывеш?

Прыйдзі да Вечнага агню
І, моўчкі, стаўшы на калені,
Правер агнём сваё сумленне
На праўду і на чысціню.
Калі ж устанеш прысягнуць
Усім, хто не вярнуўся з бою,
Ты не шукай іх за спіною —
Яны наперадзе ідуць.

Рыгор БАРАДУЛІН

Ранішняя песні заступнікі

Вы па-салдацку на палях вайны,
Як на палях старонак вечнасці,
Палеглі абарванымі радкамі,
Паэты Беларускай стараны,
Ваіцелі з паглыдамі хлапечымі,
Мысліцелі з шурпатымі рукамі,
Што рызыцы даверылі чаўны.

Вы з велічнага роду мужыкоў,
Вянчанага цапамі і сякерамі,
Прайшлі ад Сталінграда да
Берліна,

Астаспенка,
Віталін,
Гаўрылаў,
Гейнз,
Дубровіч,
Жалязняк,
Жаўрук,
Коршак,
Крывец,
Мілюць,
Пруднікаў,
Суніца,
Суриначоў,
Ушакоў.

Вас выглядала сонца ў вечным
Шукалі гнёзды

ўдовы-курапаткі,
Каліну распачы заломвала
быліна.

Калеснікі,
Калінкавічы,
Бердаж,
Бешанковічы,
Галубічы,
Віцебск,
Сяно,
Вуглы,
Дубна,
Скорычы,
Стары Дзедзін,
Чыгуначная будка ля Старога
Сяла,

Слабада,
Рабяткі, —
Не ў замяці вякоў,
А ў памяці вякоў.

Не летанісцы — ратнікі,
Свае
Пазычылі вы ў дрэў і ў птушак
прозвішчы,
Каб бараніць дубровы і нябёсы.

Калі вясна ад снегу адтае,
Калі гукае вырай след свой
босы,
Вас беларускай песні не стае.
І мова беларуская пра вас
У верасні
Свой
Піша
Першы сказ.

Уладзімір СКАРЫНКІН

На плошчы Перамогі

Давай з табой
Закурым па адной
Давай закурым,
Таварыш мой.
З песні ваенных гадоў.

Бой заціхаў,
Дым горкі заставаў —
Стары салдат,
Як увайшоў у прывычку,
Свайму сабрату
Прыкуруць даваў,
Хавачу ў далонях
запальнічку.

Услодыч накурывушыся,
Яны
Валіліся на скаткі
Ад знямогі...
Як тая запальнічка
У час вайны,
Гарыць агонь
На плошчы Перамогі.

Гарыць нягасна
У прыгаршчах дамоў,
Бы ў прыгаршчах салдата
У час прывалу...
Цяжкая артылерыя грамоў
Мяняе дыслакацыю
Памалу.

Марыя БАРАВІК

Мір узыходзіў у зялёным
лісці.
А хто той дзень убачыць
выразней?..
Пра дзетак горка думалі
калісці
Салдаты — пераможцы у
вайне.

Спяшаўся кожны з іх да
роднай хаты,
А хата заставалася ў сне.
Мы верым вашай памяці,
салдаты,
Хай і яна даверыцца вясне!

Хоць сёння забаліць былое
дзеда,
Але душа прымкне да светлых
нот —
Пакоціцца за ім унучка следам,
Што кветкай узышла праз
столькі год.

І загарацца чырванню
цюльпаны,
Прылашчыцца да ордэнаў
прамень.
Вы раскажыце дзецям,
ветэраны,
Пра ваша шчасце — бачыць
майскі дзень.

Адкуль палае сонца гэтай
даты.
Глядзіце, колькі ў вочках
сінізны!
Мы верым вашай памяці,
салдаты,
І мужнасці, што вынеслі з
вайны.

Хведар ЖЫЧКА

Каля Вечнага агню

Воблакі пльвучы над
абеліскам,
як гады, пльвучы за небакрай.
З непакорным, працавітым
Мінскам
эноў сустраўся пераможны
Май.

Распусціў пупышкі бэз у
скверы.
Гальштукі праменяць
цеплыню, —
ганаровай вахтай піянеры
сталі каля Вечнага агню.

На свой збор да плошчы
Перамогі
ветэраны едуць у метро,
на грудзях іх па ранжыры
строгім
ззяе бронза, свеціць серабро.

Не вярнуцца з захаду
вятрыскам!..
Родны край, пад сонцам
расцвітай!
...Воблакі пльвучы над
абеліскам,
як гады, пльвучы за небакрай.

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Кацяш

Вада кіпела, і гарэла суша.
І неба громом на кавалкі
рвала.
Усе падумалі: «Кацяша»
Даўно-даўно ў нас існавала.

Яна спаўна ў сябе ўвабрала
Радзімы рысы дарагія,
Стынь Запалар'я, жар Урала.
І мора Чорнага валы тугія.

Пакуль стваралі там звышрасу,
У барабаны гучна білі,
Мы не гублялі дарма часу
і неабходнае рабілі.

І сёння ў нас над галавой
Той-сёй спрабуе базы строіць.
Касмічнай зброі тчэ сваю,
Каб свет на лад свой
перакроіць.

Я гэту тэму закрануць
Не па сваёй ахаце мушу.
Няўжо ім хочацца пачуць
Яшчэ раз рускую «Кацяш»?

Не разумеюць, ну хоць трэсні,
Ні ў добрым, ні ў благім
настроі,
Што лепей слухаць нашы песні,
Чым слухаць голас нашай
зброі.

Валянцін ТАРАС

Прымаючы ордэн Айчыннай вайны

Вялікім подзвігам і крывёй на вайне плацілі за ордэн той...

Я таксама ў змаганні народным быў — на Вялікай Айчыннай вайне. Ды ніякіх подзвігаў не зрабіў, танка ніводнага не падбіў, фашыста ўсяго аднаго забіў... Дык за што ж гэты ордэн — мне?

Як пазбыцца мне пачуцця віны перад кожным героем святой вайны, перад тым, хто загінуў, памёр ад ран, ад пакут вайны, ад нягод?.. І здаецца мне: зноўку я — пацан, мне ўсяго чатырнаццаць год. І старэйшы друг, той, што сцёк крывёй

на пушчанскай Беразіне, аддае мне з усмешкаю ордэн свой: — Насі яго за мяне!..

На матыў старадаўняе песні

Памяці разведчыкаў атрада «За Савецкую Радзіму»

Бора Бахмутаў, Коля Ягораў!
Сорак год вы ў зямельцы спіце.
Шчасце-долю без вас я агораў,
збудаваў небагое жыццё.

Ды забыцца не мог я ніколі,
ад журботы не мог уцячы,
што на свеце — ні Боры, ні Колі,
толькі грудачка жвіру ў Пцічы.

Толькі кветкі цвітуць палявая,
толькі рэха блукае ў гаі:
«Ах, вы, коні мои вороныя,
чэрныя вороны — коні мои!»

Хлопцы гэтую песню любілі.
З гэтай песняй блакітнай вясной
коньмі пыл на дарозе ўсклубілі,
на эпошній дарозе сваёй...

У вачах маіх ранак маёвы,
хутарок у лясным гушчары,
дзе за год да фінала галовы
бесшабашныя склалі сябры.

Абарваныя кулямі сцежкі
пагубляліся ў ціхай траве,
згаслі дзве белазубыя ўсмешкі,
нібы зоркі вясельны дзве.

«...Мы ушли от проклятой погони...»
Назаўжды, назаўжды, назаўжды!..

І, нібы партызанскія коні,
паляцелі алжорам гады.

І панеслі мяне ў далечыні,
ў невядомыя мірныя дні...
Дзякуй хлопцам,

яны навучылі,
як сядзець на імклівым кані!

Як з сядла не зваліцца,
не ўпасці
пад віхурных часоў капіты,
усміхацца жыццю і ў няшчасці,
не баяцца ніякай слаты.

І калі я не збочыў на водшыб —
ў гэтым мужная воля сяброў,
хоць сягоння я ўжо не малодшы,
а старэйшы на сорак гадоў.

Бора Бахмутаў.
Коля Ягораў...
Абеліск у зялёнай Пцічы.
Дзве усмешкі мне свецяць, як зоры,
дзве сяброўскія рукі на плячы...

С ю ж э т

У вайны сюжэтаў — бярэма,
драматычных гісторый — пуня!
...Тую дзеўчыну звалі Рэма,
і была яна прыгажуня.
Заляцаўся хлапец да Рэмы,
па мянушцы Чапай,

якому гаварыла Рэма:
— Дарэмна
ходзіш ты каля майго дому.
Мне залётаў тваіх не трэба,
бо ад іх патыхае вёскай!
І было яму, як да неба,

да Венеры той Камароўскай.
Выступала яна, як пава,
недаступная, што царыца.

А ў вайну —
вось якая справа! —
пакахала чужынка,
Фрыца.

На вачах усёй Камароўкі
з ім хадзіла яна пад ручку.
Адварнуліся ўсе сяброўкі,
ўсе хлопцы закліямілі: «Сучка!»
А Чапай, той сказаў:

— Ну, Рэма,
расквітаюся я з табою!
Пачакай, як прагонім немцаў,
— расстраляю сваёй рукою!
Нездарма ён Чапаям зваўся —
за адвагу так быў прызваны.
Хутка з Мінска хлапец падаўся
ў Налібоку, у партызаны.
Як вярнуўся, у дзень той самы
ён да Рэмы прыйшоў з наганам
і знадворку грукнуў у раму,
крыкнуў жорстка:
— Выходзь на ганак!

Адчыніліся ціха дзверы,
моўчкі выйшла на ганак дзеўка.
Глянуў хлапец — вачам не верыць:
«Вось дык, браце мой, неспадзеўка!»
А яна стаіць, як мадонна,
шэпча нешта, нібыта трызіць,
склаўшы рукі безабаронна
на сваім жываце вялізным.
Што ты будзеш рабіць з цяжарнай?
Чалавекам ён быў — не катом.
Ён у неба з нагана жарнуў
і абляяў мадонну матам.
І пакрочыў сваёй дарогай,
шчасця-долі сваёй шукаці.
...Набліжалася Перамога,
бласлаўляла жыццё дзіцяці.

«Дарагія Валечка і Косця, шлём Вам палкае прывітанне ад усіх нас. Я добра прыехаў дамоў, яшчэ ў мяне поўная галава перажыванняў ад БССР. Я адчуваю зараз зноў, як бы атрымаў новую кроў, таму, што я бачыў сілу народа, які вельмі любіць сваю Радзіму, нават

з іх хочучь перайсці да партызан.

У сталовай СД, якая размяшчалася на вуліцы Карла Маркса, працавалі Юля Казлова і Кіма Гур'ева — першая прыбральшчыцай, другая — афіцьянткай. Ціхія, ветлівыя, старанныя. З дапамогаю славакаў

такое паведамленне, Рудольф Заяц зайшоў да свайго камандзіра роты капітана Гержака. Гутарка вялася давяральная, адзін на адзін. Рудольф і яму прапанаваў ісці ў партызаны. «Вы ідзіце, перашкаджаць не буду. Я ж слабы здароўем і для лесу не здольны», — адказаў ротны.

Праз дзень група славакаў у складзе Стэфана Расіяра, Юзефа Качалкі, Вільяма Гамола, Юзефа Гарнячака, Мішы Сарторыса, Яна Лідляра, Юзефа Дабраводскага, Васі Сарболіса, Яна Голаса, Фуйко, якую ўзначальваў Рудольф Заяц, пагрузіла ў аўтамашыну «Шкода» хуткастрэльныя ручныя кулямёты, вінтоўкі, гранаты і патроны. Узяўшы ў камандзіра роты пропуск на выезд, рушыла на Слуцкую шашу.

Па дарозе было нямаля небяспечных здарэнняў. Ваенныя патрулі, спыніўшы машыну, правяралі дакументы, пыталіся, што і куды вязуць. Нечакана да іх наблізіўся нямецкі бранявік і даў сігнал спыніцца. Па загадзе Рудольфа шафёр «Шкоды» выканаў гэта патрабаванне. Немец выйшаў з браневіка, падышоў да кабіны аўтамашыны. Казырунчы, ён... спытаў дарогу на вёску Баранка. Аказалася, што бронемашына заблудзілася. Трывога адлегла ад сэрца. У партызанскі край дабраліся навакольным шляхам.

У лесе славакі былі сустрэты па-брацку. З іх стварылі баявы ўзвод, які ўвайшоў асобнай адзінкай у атрад «Непераможны». Для правядзення палітычнай работы партызанскае камандаванне замачвала за ўзводам Канстанціна Сярмяжку. Тут ён і пасябраваў з Рудольфам Заяцам. Беларус і славак сталі сапраўднымі пабрацімамі.

Узвод славакаў удзельнічаў у многіх баявых аперацыях атрада. Адвагу і мужнасць ён праявіў пры нападзенні на станцыю Талька: узарваў воінскі эшалон з фашыстамі, які накіроўваўся на фронт. Баявымі дзеяннямі ўзвода аператыўна кіраваў асабіста Рудольф.

Аднойчы ў партызанскі атрад з Мінска прыйшла трывожная вестка: сувязныя паведамлілі, што ў раён дыслакацыі партызан накіроўваецца спецыяльнае фарміраванне фашысцкіх карнікаў. Камандаванне атрада прыняло адпаведныя меры. Засада, зробленая партызанамі,

аказалася ўдалай. Гітлераўцы былі разбіты.

6 лістапада 1943 года, перад самым святкам Вялікага Кастрычніка, гітлераўцы са станцыі Асіповічы ў раён дыслакацыі партызан накіравалі новы карны атрад. Рота «Непераможнага», у якой быў і ўзвод славакаў, прыняла бой, у якім ворага зноў напаткала паражэнне.

Нямала іншых славуных баявых спраў меў на сваім рахунку ўзвод, які ўзначальваў Рудольф Заяц.

Аднойчы Канстанцін Сярмяжка папытаўся ў Рудольфа, чаму ён перайшоў да савецкіх партызан.

— У свае дваццаць гадоў, у 1938-м, я ўступіў у рады Камуністычнай партыі Славакіі, — адказаў той. — Мой бацька, мае браты і сёстры — рабочыя. Калі немцы стваралі славацкую армію, я сустрэўся з актыўным работнікам Цэнтральнага Камітэта партыі таварышам Малікам і спытаў, што рабіць. Ён даў указанне ісці ў армію, а там перайсці на бок Саветаў і ваяваць супраць гітлерызму, каб вярнуцца дамоў толькі разам з рускімі. Я паслухаўся яго мудрай парады. Перад адпраўкай на Усход зайшоў да маці. Развітваючыся, яна сказала: «Запомні, сыноч, Расія — наша маці. І ваяваць супраць яе — значыць ваяваць супраць сябе». Ды хіба я мог не паслухацца роднай маці, свайго старэйшага таварыша па партыі? Вось чаму адразу ж, як толькі прыбылі ў Мінск, я пачаў шукаць шляхі да партызан.

Ад фашысцкіх акупантаў ачышчана беларуская зямля. Рудольф Заяц развітаецца з сябрамі-партызанамі і разам са сваім узводам адпраўляецца ў Маскву. Там ён просіцца ў гру-

пу, якая рыхтавалася для дэсантнай высадкі ў Чэхаславакію, якая яшчэ стагнала пад фашысцкім ботам. Была створана брыгада «Смерць фашызму». Разам з Рудольфам у яе ўвайшлі Міхаіл Сарторыс, Ян Голас, Юзеф Дабраводскі, Стэфан Расіяра, Юзеф Качалка, Юзеф Гарнячак і многія іншыя славакі. У брыгаду былі ўключаны вопытныя савецкія афіцэры.

У канцы жніўня з падмаскоўных аэрадромаў узяліся паветраныя караблі і ўзялі курс на паўднёвы захад. Дэсант прыземліўся ў гарах каля Банскай Быстрыцы. Звязаўся з камандаваннем, удакладнілі абстаноўку, атрымалі баявую задачу.

Як вядома, 29 жніўня 1944 года ўспынула славацкае нацыянальнае паўстанне супраць гітлераўскіх захопнікаў і іх стаўленікаў. Брыгада «Смерць фашызму» прыняла ў ім самы дзейсны ўдзел. Паўстанне стала пачаткам нацыянальна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў Чэхаславакіі.

Байцы брыгады «Смерць фашызму» злучыліся там з рэгулярнымі войскамі. Рудольф Заяц становіцца палітычным работнікам Чэхаславацкай арміі. Адначасова з'яўляецца намеснікам старэйшні антыфашысцкага камітэта ў Чэшскай Будзёвіцы.

У час аднаго са свят Вялікага Кастрычніка Рудольф Заяц гасцяваў у Сярмяжкі. 7 лістапада яны былі на ўрачыстасцях у горадзе Мінску. Вярнуўшыся дамоў, падпалкоўнік Чэхаславацкай арміі прыслаў пісьмо сям'і Сярмяжкі, з якога мы і пачалі гэты расказ.

І. ЧАРНЯЎСКІ,
журналіст.

ПАБРАЦІМЬ

бачыў у Мінску сілу ў зброі. Таксама бачыў чыстую любоў, якую маюць рускія сябры да чэхаславацкага народа. З усяго найлепш спадабалася партыйная дысцыпліна. Я думаю, з уласнай практыкі ведаю, што з такімі людзьмі — савецкімі — камуністамі пабудаваны будзе!

Перадай, Косця, прывітанне ўсім таварышам. Я вельмі рады, што мы сустрэліся. Да сэрца мне і маёй сям'і прырасла сям'я твая».

Пісьмо гэтае прыйшло Канстанціну Пракопавічу Сярмяжку, які жыў у г. Камянцы Брэсцкай вобласці з Чэхаславакіі, з Чэшскай Будзёвіцы ад сябра ваенных гадоў Рудольфа Заяца. Сяброўства гэтае цягнуцца больш як сорак гадоў, а пачалося яно ў далёкім 1943 годзе ў лесе пад Мінскам, дзе дзейнічаў партызанскі атрад «Непераможны», якім камандаваў Герой Савецкага Саюза С. Ваўпшасаў. Сярод лясных салдат былі муж і жонка Сярмяжкі. Спачатку Канстанцін Пракопавіч, тады яго звалі проста Косця, быў сакратаром камсамольскай арганізацыі атрада, а пасля і камісарам.

...Стаяў ліпень сорак трэцяга. Кіраўніцтва атрада стала вядома, што на тэрыторыю Беларусі для аховы ваенных аб'ектаў прыбыла новая дывізія, якая складалася са славакаў.

Партызанскае камандаванне вырашыла прашчупаць настрой славакаў, удакладніць заданні. Выкананне гэтай задачы было ўскладзена на разведчыка Андрэя Кулешку. Праз некалькі дзён у атрадзе атрымалі паведамленне, што славакі ненавідзяць фашыстаў і многія

Юля пранесла ў малочным бітоне артылерыйскі снарад, перароблены ў міну, у двор сталовай. Затым сюды ж з абедзеннай залы яна вынесла фікус і неўпрыкметкі засунула ў вазон міну. Пераканаўшыся, што ніхто не заўважыў яе, падняла скрынку з фікусам і занесла ў памяшканне. Яе сяброўка Кіма, удакладніўшы гадзіну абеду эсэсаўцаў, выцягнула з міны чакі. Сэрня кіслата пачала капач на металічную пласцінку, раз'ядаючы яе. Роўна праз гадзіну, калі за сталамі ўселіся гітлераўцы, баёк міны ударыў у запал, пачуўся магутны выбух. Больш за тры дзесяткі фашысцкіх афіцэраў развіталіся з жыццём.

Мінамі, дастаўленымі ў горад з дапамогаю славакаў, на заводзе імя Мяснікова быў узарваны карусельны станок. Вывеўшы яго са строю, падпольшчыкі на доўга прыпынілі расточку паравозных і вагонных колаў.

Славацкія сябры прынялі непасрэдным ўдзел і ў знішчэнні самалётаў, якія базіраваліся на мінскім аэрадроме. Атрымаўшы магнітныя міны, яны прымацоўвалі гэтыя «цацкі» да самалётаў. Чатыры з іх узарваліся ад мін, не даліцеўшы да цэлі.

Карацей кажучы, група славакаў на чале з намеснікам камандзіра роты Рудольфам Заяцам на справе даказала сваю нянавісць да ворага — нямецкага фашызму. Партызанскае камандаванне ўлічыла гэта. Пераканаўшыся адначасова ў тым, што славакаў сталі падзраваць эсэсаўцы ў здрадце рэйху, яно дазваляе Рудольфу са сваімі сябрамі перадыслацавацца ў лес.

Атрымаўшы праз сувязных

КНИГАПІС

Wassil Bykau
Zeichen des Unheils

В. БЫКАУ. Знак бяды. Аповесці. На нямецкай мове. Берлін, «Фольк унд вэльт», 1984.

У берлінскім выдавецтве «Фольк унд вэльт» упершыню на нямецкай мове ўбачыла свет аповесць Героя Сацыялістычнай Працы, народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава «Знак бяды» (праўда, выдаўцы палічылі метагэаграфічным назваць яе раманам). Пераклад аповесці зроблены вядомым у ГДР перакладчыкам шматнацыянальнай савецкай (у тым ліку і беларускай) літаратуры Томасам Рэшке. Па беларускай мове перакладчыка кансультавала Софія Гайль.

На адвароце супервакладкі кнігі змешчаны фотартпартрэт В. Быкава і выдавецкая прадмоўка, якая каротка знаёміць чытача са зместам аповесці, а таксама нагадвае пра асноўныя творы Васіля Быкава, выдадзеныя раней на нямецкай мове ў ГДР, у прыватнасці, у двухтомніку «Выбраныя творы» (1978) і ў шматлікіх асобных выданнях.

Л. БАРШЧЭУСКІ.

Vaiva Domonika
GRIZMAS | UOM

В. ХОМЧАНКА. Вяртанне ў агонь. Раман. На літоўскай мове. Вільнюс, «Вага», 1985.

Раман Васіля Хомчанкі «Вяртанне ў агонь», у якім апавядаецца пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны, выйшаў сёлета ў вільнюскім выдавецтве «Вага» на літоўскай мове. Твор выдадзены ў серыі «Дарогамі смелых» тыражом 30 тысяч экзэмпляраў. З беларускай мовы яго пераклала Альма Лапіненка.

К. РАСІНСКІ.

ПІОНЕРЫ-ГЕРОІ

ПІОНЕРЫ-ГЕРОІ. Нарысы. На рускай мове. Мінск, «Юнацтва», 1985.

Гэтая кніга, у якой апавядаецца пра мужнасць і самаадданасць юных патрыятаў у гады Вялікай Айчыннай вайны, выйшла напярэдні Дня Перамогі другім выданнем. Першы раз у 1972 годзе яе выпусціла выдавецтва «Беларусь».

Кнігу нарысаў аб юных байцах, партызанах і падпольшчыках ілустраваў В. Зуеван, А. Ронаш і П. Ткачоў.

Д. МІХАЛЕВІЧ.

ГЭТА застанеца ў вяках — подзвіг народа ў найвялікшай з усіх войнаў і подзвіг літаратуры, якая была з народам у свяцінай бітве за свабоду Радзімы.

Незвычайны і нечуваны ўдзел брала ў гэтай бітве паэтычнае слова, высока яно ўзнялося, вялікай валодала сілай, многа ўзяло ад народа і многа яму дало...

Роднае, святое, незабыўнае, балючае...

Чатыры гады ў крыві і пакутах, у віхуры баёў, побач з бядою і смерцю, з жалобай і смуткам — якім жа яно павінна было быць, паэтычнае слова, каб заставацца паэзіяй і пранікаць у людскія душы?

Мы ведаем: яно было сапраўдным, праўдзівым і шчырым, суадпаведным суроваму і гераічнаму часу сваёй патрыятычнай страснасцю і баявой змабілізаванасцю, напружаннем усіх

сем), тым больш у артыкулах, ён зусім не згадваецца. Толькі Дзмітрый Бугаёў у кнізе «Паэзія Максіма Танка» (1964) прысвяціў «Ластаўкам» некалькі радкоў і зазначыў, што яны «зроблены з мастацкага боку бездакорна». Ды Мікола Бажан у даўнім артыкуле «Майстар светлага слова» не прамінуў іх таксама. Астатнія ж (а сярод іх былі даследчыкі ўважлівыя і чуйныя) наогул ніяк не адгукнуліся на гэты верш, нават там, дзе аглядалася паэзія ваенных гадоў.

Ды і ў «Выбранае» паэта, у розных перавыданнях, ледзь толькі яны меншыя аб'ёмам, «Ластаўкі» ўжо не трапляюць.

І дарэмна. Прапаную яшчэ раз прачытаць гэты верш. Тут жорсткі бой нядаўна быў: Стаіць счарнелая вярба, І вадасточная труба, У якую дождж і гром трубіў, Нам абвешчваючы ясну, Вісіць аглушы, а над ёй Будуюць зноў прытулак свой

Як? Чаму? Адкуль такая сіла, і дзейнасць, і пераканальнасць? Вядома, не ўсе патрабуе адказу і вытлумачэння. Такія знойдзены патрэбныя і дакладныя словы (і ніводнага выпадковага і лішняга), так усё ўнутрана звязана і суаднесена (і словы, і сэнс, і гук, і падрабязнасці ў цэлым, і настрой, і малюнак), што усё знаходзіць водгук у нашай душы, быццам мы і чакалі гэтых слоў, гэтых радкоў. Гэта адчуваеш адразу, без «аналізу», ўчывання і ўглядвання.

А калі яшчэ і ўслухаемся, угледзімся? Спачатку — паведамленне пра нядаўні «жорсткі бой»; потым — буйным планам — ацалелыя сведкі бою: пачарнелая вярба, аглохлая труба, нерухомы, замерлы; далей — кантрастны ўсяму гэтаму момант дзейнага жыцця — дзве ластаўкі, якія будуць сабе прытулак; пасля — дзікі

Аднаго конны дзень Я жадаю у жыцці: Каб за сонцам услед Мне па трупах варажых Хоць на некалькі крокаў Наперад прайсці.

Усенароднай жалбай і скрухаю прасякнуты незабыўны, някучы радкі «Балады аб чатырох заложніках» Аркадзя Куляшова. А як не ўспомніць абугленны («Слоў» вуголле злятала з патрэсканых губ, і растоптаны кут быў да болю мне люб...»), напружаныя вершы Пімена Панчанкі: «Краіна мая, радасць мая, песня мая маладая! Па нівах тваіх, па тваіх гаях сынава сэрца рыдае». А разам з імі — і многія іншыя прасякнутыя болей лірычным маналогі: Анатоля Астрэйкі, Міколы Аўрамчыка, Антона Бялевіча, Алеся Бачылы, Васіля Віткі, Анатоля Вялюгіна, Пятра Глебкі, Аляксея Зарыцкага, Міхася Калачынскага, Кастуся Кірэенкі, Максіма Лужаніна, Рыгора Няхая, Паўлюка Пранузы, Пятра Прыходзькі, Аляксея Русецкага — усіх, усіх беларускіх паэтаў, сярод якіх многія палеглі ў зямлю ад Сталінаграда да Берліна, Мікола Сурначоў, Алесь Жаўрук, Аляксей Коршак...

«Жалеза, кроў, руіны, пыл і слёзы на сэрца наваліліся. І сэрца зрабілася цяжэйшае за камень...» Гэтыя словы Пімена Панчанкі ўспрымаліся як голас усёй беларускай паэзіі.

І ў Максіма Танка было так: узрушэнне, гнеў, бесперапынны боль за пакутную родную зямлю, заклікавае скіраванасць. І яшчэ адзін свой, асабісты момант. Незадоўга да вайны ажыццявілася доўгачаканая мара паэта-франтавіка, які аддаў многія гады барацьбе за свабоду народа на заходнебеларускіх землях: у верасні 1939 года адбылося ўз'яданне нацыі, уся Беларусь стала Савецкай.

Здарова, таварышы! Доўга чакалі Мы вас і чакала ўся наша зямля. Не раз мы выходзілі ў сінія далі, Не раз углядаліся ў сонечны шляхі

І вось — горкі і доўгі смутак новага чакання. «І нішто не казала аб тым, — у той дзень і спакойны, і ясны, — што засяцце зямлю гэту дым, што ў крыві хутка сонца пагасне...» Колькі разоў паэт углядаўся ў далі, прыслухоўваўся да гарматнага гулу і да раптоўнай цішыні. Можна ўявіць, як сумавала яго сэрца, што думаў і адчуваў ён, ствараючы радкі пра байца, які маўкліва застыў ля акна пад гняздом.

Зрэшты, спашлёмся на напісаны паэзіяй верш «Гэта было, камісар...», прысвечаны Міхасю Лынькову. Верш пра тое, як у горкі час давалася паэту перажыць разам з сябрамі яшчэ адзін міг нядоўгага франтавога зацішша: «І аднекуль, з нязнаных прастораў прышліла цішыня, ды такая, што ўсе, як адзін, мы замоўклі раптоўна, ды такая, каб толькі на момант стук сэрца суняць, мог бы нават пачуць, як шумяць хвалі сінія Нёмна, мог бы нават пачуць голас маці, сястры, што ў няволью пагналі фашысцкія каты, мог бы нават пачуць, як разбураны Мінск наш гарыць, грунаны баль спраўляюць над роднаю хатай...»

У час, калі ствараўся верш «Ластаўкі», людзі ўжо мелі велічынны вопыт вайны. Многае было перажыта, зведана. Загартаваліся ў баях сэрцы, паволаму ўсвядоміў сябе народ-змагар. Увабрала ў сябе гэты вопыт і паэтычнае слова. «Памужнелі і мы, і напевы...» — пісаў тады Максім Танк. Усё больш становілася відэаважным: агромністы цяжар перажытага не ўзнімеш аднымі толькі сродкамі аголенай публіцыстыкі. Зварот да слова нягучнага і стрыманага адкрываў новыя рэсурсы задушэннасці, новую псіхалагічную праўду.

Прачытаем «Ластавак». Пра вайну — амаль ні слова. І ў той жа час — усё пра вайну. Бо гэтая пшчота, гэтая туга, гэтая трывога, таксама не выказаныя прама, а толькі (Заканчэнне на стар. 6).

«ТУТ ЖОРСТКІ БОЙ НЯДАЎНА БЫЎ...»

Пра адзін верш Максіма ТАНКА

Варлен БЕЧЫК

магчымасцей і сіл, пранізлівым адчуваннем усяго дарагога і роднага, за што ішло змаганне. Яно клікала да бітвы і вяло ў бой, убірала ў сябе і гераічнае парыванне, і плач, і стог, і боль, грэла ўспамінамі і давала надзею, мацавала мужнасць, выказвала заповітныя пачуцці і думкі.

Адгорнем старонкі — вось яно, у вершах, над якімі стаіць дата ваенных гадоў. Перачытаем радкі, абпаленыя і абсівераныя гарачымі і сцюдзёнымі вятрамі, запоўненыя гротным водгуллем, прасолена патам і набрынялыя крывёю.

«У грозны час вайны суровай» (Я. Колас) паэтычнае слова грэмела магутным поклічам і ледзьве праціпталася на апошнім дыханні, яго прытулялі да грудзей у кішэні салдацкай гімнасцёркі, наспех запісвалі ў паходны блокнот, накрэлівалі на сцяне апошняга прытулку...

Гэтаму слову няма цаны, як няма цаны ўсяму, што зведана было і перажыта народам-змагарам, народам-пераможцам. Ідучь гады, а яно гарыць, абпальвае і не пакрываецца прысакам.

Многія вершы ваеннага часу сталі хрэстаматычнымі і зберагаюцца народнай памяццю як найкаштоўны скарб, духоўная, патрыятычная святыня. Сярод іх — творы ўсенароднага гучання і асаблівай вядомасці. Як «Беларускім партызанам» Янкі Купалы, «Жураўліны вырай» Якуба Коласа, «Надзя-Надзея» Пятруся Броўкі, «Ліст з палону» Аркадзя Куляшова, «У стоптаным жыце» Міколы Сурначова, «Смерць Маланні» Антона Бялевіча, «Герой» Пімена Панчанкі, «Родная мова» Максіма Танка... Адчуванне такое, што іх ведалі ўсе і заўсёды. І павінны ведаць. І будуць ведаць. Як гордасць паэзіі і яе славу...

І ёсць яшчэ творы — нягучныя, менш вядомыя, але вельмі істотныя і важныя для разумення часу, душы народнай, ролі і сутнасці паэзіі ваенных гадоў.

Вось адзін толькі прыклад. Скажыце па шчырасці — ці ведаеце вы, ці памятаеце верш Максіма Танка «Ластаўкі»? Не сумняваюся — знаўцы ёсць, але шмат хто наўрад ці адкажа нам станоўча. Пытаюцца не дзеля дакору. Верш гэты — ціхі і сціплы, амаль непрыкметны. І — амаль не заўважаны. Нават у кнігах пра творчасць Максіма Танка (а іх у нас ужо

Дзве ластаўкі.

І на сцяну
Ужо ўзбраўся дзікі хмель,
Нібы чакае, што ў анне,
Як некалі, яму мільгнне
Рука ці кос дзявочых бель.

На вуліцы баец стаіць.
І ён заглядзеўся ў акно,
Нібы спадзеючыся зноў
Сустрэць ля гэтых намяніц
І дзеўчыну, і маладосць...
А мо, пакулі яны дамоў
З далёкіх вернуцца шляхоў,
Пільнуе ластавак гняздо?

Спадзяюся, чытачы адчулі някідку прыгажосць і пранізлівасць гэтага верша, адгукнуліся сэрцам на пшчоту яго, мару, боль.

Просты, будзённы малюнак, а колькі ў ім заповітнага, які ён значны і напоўнены сэнсам. Гэта сапраўдны шэдэўр, які чамусьці застаецца па-за нашай увагай. Мы праходзім міма, не ўглядаемся (гэта значыць не ўчываемся) у яго. Але вось затрымалі позірк, удумаліся — і ўразіліся, і нам ужо балюча і светла, і абсал павялічыўся, і душа пабагачэла, быццам прыдалося ёй чуйнасці, разумення, дабрата.

У разгар вайны — кароткі, мімалётны момант цішыні і спакою. Перабыты ўжо даўгія, цяжкія ваенныя дарогі-вёсты, рогань з бліжэйшым, з роднай беларускай зямлёй, якая засталася ў морак фашысцкай акупацыі. Ужо зведаны боль горкіх страт. Наперадзе — новыя баі, гэты ж доўгі і нялёгка шлях, таму што ад мая 1943 года, калі быў створаны гэты верш, да Перамогі заставалася яшчэ... усё добра ведаем, колькі.

І вось — кароткая перадышка, узноўленая паэтам. Хутчэй за ўсё — невялікі гародок ці паслак, дзе «жорсткі бой нядаўна быў». Счарнелая пасля бою вярба, аглохлая вадасточная труба. Ластаўкі будуць гняздо. Дзікі хмель, які ўзбраўся на сцяну апалелага дома. Баец на вуліцы. Стаіць і ўглядаецца сустрэць тут і дзеўчыну, і маладосць...

Сказана пра гэта скупа і сцісла, без вонкавай экспрэсіі. Верш выглядае апісальным, тон выдаецца звычайным, ва ўсім — прастата, стрыманасць. І ў той жа час — праменіца невыказнае свята, узнікае адчуванне, як выказаўся аднойчы А. Твардоўскі, «засываючай недосказаннасці», выяўляецца стоеная сімваламі, больш востра адчуваецца драматызм і напружанне вялікай, жорсткай вайны.

хмель на сцяне, а ў фінале — баец, які застыў нерухомы, быццам чакае, спадзеюцца.

Усё, апроч ластавак, застыла і не рухаецца. Але колькі ў гэтай статыцы асаблівага псіхалагічнага, духоўнага, а пры сённяшнім працтанні — нават гістарычнага напружання.

Так бывае: раптам няўцямна замрэш, застынеш, нібыта і не думаючы ні пра што, але падспудна адчуваючы нейкія заповітныя глыбіні; хочаш захаваць, утрымаць гэты стан, і здаецца, што час сапраўды спыніўся, аднак жа адчуваеш: усё гэта няўстойлівае, нядоўгае, бо час усё-такі не спыніўся, рухаецца, нібы сонца па небе, перамяшчаючы пакрысе свята і цені...

А як гэта востра, як балюча адчувалася тады: у вайну, у час, скупы на самыя простыя радасці. Мы ведаем, якой была тая вайна, чаго яна нам каштавала, якой цаною далася Перамога. І нам не цяжка ўявіць сабе ў той даўні момант беларускага паэта: яго родны край далёка, у агні і дыме, весткі даходзяць жахлівыя. Раз'юшаныя самахварная барацьбой няскоранага народа фашысцкія захопнікі знішчаюць і спальваюць усё, караюць мірных жыхароў: жанчын, дзяцей, старых. З дзевяці тысяч беларускіх селішчаў было знішчана гітлераўцамі амаль пяць тысяч. Больш за палову! Звыш шасцісот — поўнаасца. З усімі жыхарамі. Далёка чуўся стог беларускай зямлі, жалбай адгукнуўся ў сэрцах яе сыноў.

Беларуская паэзія ў гады Вялікай Айчыннай вайны жыла тым, чым і ўся савецкая літаратура: думкай пра Перамогу. Паводле матываў, пафасу, танальнасці яна мела шмат агульнага з рускай, украінскай, усёй савецкай паэзіяй. Але было і асаблівае, сваё. Гэта пастаяннае пачуццё разлуцы і невядомасці, несутрыманнае парыванне да родных мясцін, гранічна авостраная любоў да ўсяго роднага, што вораг ужо адабраў і яшчэ збіраецца адабраць. З самага пачатку вайны ў беларускай паэзіі пераважалі згущаная экспрэсіўнасць, абвостраны драматызм, бясконца журботная, горкая і пшчотная думка пра Беларусь. Слова прамаўлялася на гранічным напале.

Так гучаў патэтычны заклік Янкі Купалы ў вершы «Беларускім партызанам». Так гучалі радкі Пятруся Броўкі:

Сэрца болей нішто
Супаноць не можа.

«Пішу. У маленькай магіль-
копе. Цемнавата. Святло пра-
цінаецца праз маленькую шчы-

ЖЫВОЕ СВЕДЧАННЕ НЕЗАБЫЎНАГА

ліну. Цёпла і цесна. Прыціснуў-
ся нагамі да ног кулямётчыка
Фядотава. Ён укрыўся матра-
цам і дрэмле, а я пішу, пак-
лаўшы кніжку на калені. Ра-
нішні агляд раблю. У лустэр-
ку — зарослы шчацінай, чорны
ад пылу і сажы твар. Няжур-
гэта я? Шапка і шыбель — у
чырвонай гліне. Захлынаючыся,
кашляю. Пасля вайны, калі і
ўялаю, я, відаць, буду кале-
кам, хворым. Але аб гэтым я
нікому не кажу.

Фядотаў узняў галаву. «Ты
усё дзеінік? Кінь. Гэтыя дні і
так ніколі не забудуцца».

Так стваралася першая кні-
га Івана Мележа. Такія кнігі
генералізуюць маральны вопыт
пакалення, не толькі захоўва-
юць памяць пра вайну, але пе-
радаюць яе, гэтую памяць, праз
гады — новым пакаленням.

Прыхільнікі таленту І. Меле-
жа, якія жывуць па-за межа-
мі нашай рэспублікі, ужо даў-
но цікавіліся, калі ваенныя
дзёнікі пісьменніка з'явіцца
на рускай мове. Шмат лістоў ад
чытачоў з розных куткоў Саю-
за з просьбай даслаць «Дзён-
нікі» на рускай мове атрымаў
І. Мележ пасля таго, як ён па-
ведамі ў гутарцы з карэспандэ-
нтамі газет і радыё, што рых-
туе да друку свае запісы ваен-
нага часу.

Уяўляецца сімвалічным сам
факт публікацыі «Першай кні-
гі» І. Мележа на рускай мове
напярэдадні святкавання 40-й
гадавіны Вялікай Перамогі.

Мележ-салдат сустрэў вайну

І. Мележ. Першая кніга. Дзён-
нікі. Сшыткі. З запісных кніжак.
На рускую мову пераклаў
Г. Бубнаў. Мінск, «Юнацтва»,
1984.

ў Карпатах, ваяваў на Украі-
не і ў Расіі, быў цяжка пара-
нены пад Растовам, лячыўся ў
шпітальных Есентукоў і Тбілісі.
У адзін з апошніх дзён свайго
шпітальнага жыцця ў Тбілісі
ён даверыў «Дзёніку» такія
думкі: «...Хачу ў Расію, бліжэй
да родных мясцін... Мяне стра-
шна цягне ў Расію. У якой
мяне, можа, ніхто не чакае, але
без якой я, здаецца, жыць не
магу». Рускі гарадок Бугурус-
лан на пэўны час стане для
яго родным кутам. Тут ён су-
стрэне і сваё на ўсё жыццё
шчаслівае каханне: звяжа свой
лёс з Лідзіяй Якаўлеўнай Пят-

лежа — дапамагло яму вытры-
маць і верыць, верыць: «Аб
жыцці. У якіх бы выпрабаван-
нях ні быў, я заўсёды любіў
жыццё. Я заўважыў, што чым
слабей туліла мяне да сябе
жыццё, тым мацней я за яго
трымаўся, тым больш салодкім
яно здавалася мне, мяне рада-
ваў проста-такі кожны ўдых.
Мне было як шчасце бачыць
любое характэрнае жыццё: сіняе
— звычайнае — неба, палі, дугі.
Я шчаслівы быў ад таго, што
мог гаварыць, спяваць! Заўсё-
ды я адужаў усе цяжкасці ў
імя будучыні, у імя жыцця»
(запіс за 23 лістапада 1941 г.).

«Першая кніга» цікавая і
тым, што яна знаёміць нас з
Мележам-паэтам — старонкай,
мала вядомай чытачу. Дае маг-
чымасць прасачыць за працэ-
сам станаўлення яго як асобы,
грамадзяніна, за працэсам ду-
хоўнага фарміравання. Якра-
тады была «ўстаноўлена» мера
высокай патрабавальнасці І. Ме-
лежа да сябе. Бачым, як пасту-
пова мяняюцца ў яго характэ-
ры суадносіны юначай летуцен-
насці і салдацкай сталасці, як
усё болей пераважаюць зася-
роджанасць, абстрактнае ўс-
прыманне часу, тонкая назі-
ральнасць.

«Першая кніга» ў эвалюцыі
І. Мележа-празаіка — пункт
адліку, першая ступенька. Ма-
ладае воін свядома назавалася
этарэтычным і практычным ве-
ды аб літаратуры, мастацтве
наогул у працэсе мэтанакірав-
нага чытання. Запіс за 11 лі-
пеня 1942 г.: «Чытаю «Па сля-
дах вайны» (Л. Вайталоўскага.
— Л. М.). Раблю выпіскі ў за-
пісную кніжку, здзіўляюся, як
многа падобнага ў побыце, у
паводзінах людзей у тую вай-
ну і ў гэтую. Найбольш знач-
ныя месцы выпісваю для памя-
ці. І як павучанне аб чым і як
трэба пісаць». Цікавіць І. Ме-
лежа і палітычная, сацыяльная,
псіхалагічная атмосфера спра-
ведлівых войнаў з іх агульнача-
лавечымі праблемамі, а такса-
ма бытавыя ўмовы байцоў, цы-
вільнага насельніцтва, іх псіха-
лагічная настроёнасць, тое, як
успрымаюцца вайна і ваенны
побыт старымі, жанчынамі,
дзецямі, салдатамі з іх акуп-
ным гумарам. Тут і жаданне
будучага раманіста спасцігнуць
творчую манеру, стыль, паэты-

«Першая кніга» І. Мележа —
гэта своеасаблівы дакумент гі-
сторыі канкрэтнага часу і лёсу,
захавальнік яе памяці, спраса-
ванай духоўнай энергіі. У ёй
праўдзівыя, даверлівыя, часам
непасрэдня ў сваіх юначых
разважаннях, псіхалагічна на-
сычаныя, драматычныя, глыбо-
ка чалавечыя запісы. Жыццё-
любства — бадай, адна з га-
лоўных рысаў характэру І. Ме-

ку вядомых мастакоў слова, іх
эпічнае мысленне. Малады
І. Мележ застрае ўвагу на
прыёмах узнёўлення абставін,
на характары тыпізацыі, месцы
і характары ў ідэі твора маста-
цкай дэталі, на мастацкім уз-
нёўленні перажытага. Ён ву-
чыцца выбіраць з жыцця най-
больш характэрнае, тое, чым
можа вызначацца чалавек ся-
род іншых, прыёмам раскрыцця
ўнутранага свету і характары
мыслення героя, умению адроз-
ніваць людзей паводле іх псіха-
лагічнага складу. Так ішла
ладрыхтоўка да творчай працы
ў ваеннай тэматыцы.

У запісах І. Мележа — задум-
ы будучых апавяданняў «Су-
стрэча», «Апошняя аперацыя»,
«Канец размовы». Тут бачыцца
нам і пачатак рамана «Мінскі
напрамак», яго матываў (шчы-
рыя, выпакутаваныя прызнанні
ў любові да Радзімы, жаданне
хутчэй убачыць родную зямлю
вызваленай), бачыцца, як пасту-
пова падбіраецца псіхалагіч-
ны ключ да характэраў перса-
нажаў будучых твораў (Вадап-
янаў—прататып Шапуры). Зна-
чэнне дзёнікаў, сшыткаў, запі-
сных кніжак для некаторых
апавяданняў і асобных раздзелаў
«Мінскага напрамку» несум-
неннае. «Першую кнігу» можна
лічыць своеасаблівым аўтака-
ментарыем да жыццёвага і
творчага шляху пісьменніка.

Шмат новага і цікавага чы-
тач даведаецца аб звычках
І. Мележа, яго захваленнях, аб
сябрах і маладым каханні.
Працягвалася вайна, але пра-
цягвалася і жыццё.

Асабіста для самога аўтара
«Першая кніга» з'яўлялася не
толькі сродкам асэнсавання па-
дзей, часу, убачанага, пачута-
га, перажытага. У жыцці Ме-
лежа-салдата дзёнік адыграў
значную ролю: «У мяне ўпеха-
дзёнік, — чытаем у запісе за
14 студзеня 1942 г. — Чым ён
мне дарагі? У цяжкія хвіліны
яму я давяраў свае запаветныя
мары і думкі, якія не маглі зра-
зумець лепшыя сябры. З ім у
хвіліны адзіноты я шчыра гавар-
ыў і, быццам сябра, слухаў
яго».

У аснове сваёй пераклад за-
слугоўвае становаўчай ацэнкі і
ўвагі. Аўтару яго ўдалося за-
хаваць той падсвядома існуючы
баланс, тую адпаведнасць,
якая жыве ва ўзорных працах
паміж тэкстамі арыгінала і
перакладу. Дакладна перада-
дзены ідэяна-эстэтычны пафас,
эмацыянальна-псіхалагічная ад-
метнасць часу. Заслугоўвае
добрых слоў і падыход Гена-
дзя Бубнава да такога пытан-
ня, як пераклад цытацый.
І. Мележ праз усё жыццё пра-

нёс шчырае захваленне кнігай
Л. Вайталоўскага «Па слядах
вайны», а таксама «Цяжкім ды-
візіёнам» А. Лебядзенкі, «Раз-
громам» А. Фадзеева, «Ангём»
А. Барбюса, зрабіў асобныя
выпіскі з іх. Яго цікавіла най-
перш дакладная перадача дум-
кі, а не слоў, хоць цытата звы-
чайна бралася ў двукоссе.
Перакладчык звярнуўся да ары-
гіналаў. І там, дзе цытата пе-
радавала думку, але зафікса-
вана была не даслоўна, ён зняў
двукоссе, і пераклад рабіўся
з запісанага Мележам, а дзе
цытавалася дакладна — тэкст
узнаўляўся з арыгінала.

Ёсць адчуванне, што тэкст
кнігі ў перакладзе стыльва
прыгладжаны, адпавядае
больш стылю Мележа-празаіка
пазнейшых гадоў. Думаецца,
што І. Мележ — аўтар «Палес-
кай хронікі», — рыхтуючы «Пер-
шую кнігу» да друку, зварок не
«прычысваў» свае юначыя запі-
сы, бо многае страцілася б.
Якраз да перадачы стыльвай
асабліваасці ранняга Мележа
пажадана было б перакладчы-
ку аднесціся больш ашчадна і
ўважліва.

На жаль, сустракаюцца і так
званыя механічныя памылкі,
якія пацягнулі за сабой фак-
тычныя недакладнасці. У «Дзён-
ніках» 23 жніўнем 1942 года
пазначаны дзве розныя пазіцыі.
У перакладным тэксце адна з
гэтых пазіцый чамусьці зрабі-
лася часткай пазіцыі ад 22
жніўня (с. 111). На с. 64 ідзе
гаворка пра вёску Алексічы,
дзе ў 1932—1935 гг. І. Мележ
вучыўся ў сямігадовай школе.
У перакладзе гэта назва гучыць
як «Алексенчы». Кожнаму раз-
дзелу кнігі папярэднічае свое-
асаблівы аўтарскі ўступ ад імя
«сённяшняга» І. Мележа. Але
ў гэтым выданні атрымалася
так, што ўступ да раздзела
«Сшыткі. З запісных кніжак»
падпісаны: «Шпіталь, Тбілісі».
Гэты подпіс перайшоў туды ад
загалоўка ўласнага тэксту раз-
дзела (с. 189).

Колькі гадоў назад выйшла
на рускай мове кніга публіцы-
стыкі і крытыкі І. Мележа
«Жыццёвыя клопаты» (праўда,
у скарачаным варыянце). Цяпер
маем пераклад і яго «Пер-
шай кнігі». Дзякуючы гэтаму
прыспешваецца час выдання і
Збору твораў І. Мележа на рус-
кай мове. Толькі што выйшаў
апошні том 10-томнага яго
Збору твораў у арыгінале, куды
ўвайшло многа новага з
творчай спадчыны пісьменніка.
Думаецца, што іншамоўныя чы-
тачы і перакладчыкі знойдуць
тут цікавы матэрыял і для ся-
бе.

Людміла МАЗАНІК.

«ТУТ ЖОРСТКІ БОЙ НЯДАЎНА БЫЎ...»

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

ледзь абзначаныя, але такія
глыбінныя і моцныя, усёй сут-
насцю сваёй звязаны з любоўю
да Радзімы, якая сцякае кры-
вёю.

Ластаўкі, іх гняздо — нешта
добрае, пшчотнае, цёплае, жы-
вое. Спрадвечны сімвал міру,
які ўваходзіць у свядомасць
чалавека з дзяцінства. Вобраз,
пайдзены з асновамі народна-
га жыцця. У самім слове —
ласка і палёт. Ластаўкі — гэта
шчымлівая лірыка народнага
сэрца. Прыгадаем народныя
песні, паданні, павер'і, прыкме-
ты. Бурыць іх гнёзды — з дзя-
цінства нам даводзіць — грэх.
Прылёт ластавак — радасць,
сапраўдны пачатак вясны, но-
выя надзеі. Мілыя, добрыя, цудоўныя
істоты, якія спадарож-
нічаюць усяму нашаму жыццю
і ўпрыгожваюць яго.

І колькі паэтычнага водгул-
ля чуецца пры чытанні «Ласта-
вак» Максіма Танка! «Ласточка

с вясною в сени к нам летит...»
Хіба ж не ўспомніцца? А лас-
таўкі Фета! «Ласточки пропали,
а вчера зарей все грачи лета-
ли...» Або — нястрымная, як
натхненне, тая, што «понеслась
и зачертила — и страшно, что-
бы гладь стекла стихией чуж-
дой не схватила молниевидно-
го крыла». І ластаўка Максіма
Багдановіча — узрадаваная і
для нас радасная часцінка
жыцця: «Прыясецца нізка і
чыркае крыльчак з разгону
гладзь стаўка...» А ластаўкі
Максіма Рыльскага — як іх не
згадаць: «Ластівкі літаюць, бо
літаецца, і Ганнуся любіць, бо
пора...» Або незабыўныя радкі
Паўла Тычыны: «І кричу я: —
Україно! — Потім стану й при-
слушаюсь. Хмарко! Ластівко!
Каліно! — І в той б'ік я по-
вертаюсь...» І яшчэ, яшчэ... Як
усе яны грэлі і трывожылі ду-
шу жывую ў ваенны час, колькі
выклікалі перажыванняў і
думак. Па-рознаму з'яўляліся
яны ў вершы. І запаветнай ма-

рай, як у Пімена Панчанкі
 («Будуць вечна сады расцві-
таць, белагрудыя ластаўкі лё-
таць...»), у Міколы Сурначова
 («Радзіма! Далёкія нівы без
краю і ластавак гнёзды над хат-
тай маёй»), у Аляксея Зарыц-
кага («Можа, зноў я ластаўку
сасну»). І горкай яваю, як у
Аляксандра Твардоўскага:
 «Ласточка, в траншейной нише
ты с весны у нас жила, не най-
дя родимой крыши на пожар-
ище села»...

Але вернемся да «Ластавак»
Максіма Танка. Уражвае не-
шматслоўнасць. Аўтар скупы на
словы — яны не грувасцядна,
не сутыкаюцца, кожнае свабод-
на і трывала становіцца на сваё
месца ў плыні размовы. Ніякіх
экспрэсіўных адценняў: ні
«ўцяпляльных» ласкальна-па-
мяншалых суфіксаў, ні іншых
узмяняльнікаў. Эмацыяналь-
ных азначэнняў усяго два:
жорсткі бой і счарнелая вярба.
Метафарычных вобразаў, умоў-
на-паэтычных прыпадабненняў,
лічы, таксама няма (хіба што
«дзікі хмель», які ўзбраўся на
сцяну). Рыфмы нумдрагелі-
стыя: быў-трубіў; труба-вярба;
вясну-сцяну. Яны падкрэслена
простыя, у адпаведнасці з
агульнай стылістыкай, з «неза-
рочыстасцю» ўсяго паэтычнага
ладу верша.

У той жа час тут многа сэн-

савых, эмацыянальных акцэн-
таў, патаемных сугуччаў і пе-
раклічак. Яны ўшчыльняюць
тэкст, паглыбляюць яго прасто-
ру, пазначаюць унутраныя зру-
хі, падтрымліваюць напружан-
не і рух. Не будзем гаварыць
пра некалькі рэзка выяўленых
паўз у сярэдзіне радкоў, на пе-
раходзе ад «кадра» да «кадра».
 («Вісіць аглухшы...», «Дзве лас-
таўкі»). Звернем увагу на паў-
торы слоў, «стаіць» — сказана
пра счарнелую вярбу, а пасля
— пра байца на вуліцы. І
ўзнікае паміж імі нейкая су-
вязь: бо і баец знаходзіцца тут
пасля жорсткага бою, і ён так-
сама стаміўся і напакутаваўся.
Паўторыны таксама словы
«зноў», «акно», «ластаўкі», і
кожнае пры гэтым нібы ўзмац-
нілася ў сваім значэнні і ролі,
узбуйняючы, падкрэсліваючы
асноўнае, галоўнае ў вершы:
надзею зноў убачыць дарагое
акно і ластавак, якія ўвасабля-
юць мір і спакой, і жыццё ў
родным доме.

А не здаецца вам, што ледзь
чутныя ўнутраныя сугуччы ў
радку «Будуць зноў прытулак
свой» (буду-прыту..., зноў-свой)
таксама маюць сэнс — непры-
кметна маюць, лепяць фразу
(як тая ластаўка гняздо). І зусі-
м ужо прыхавана на стыку
радкоў інашае сугучча: «... што
ў акне, як некалі яму мільгне...»
Аднак перагукнуліся і тут сло-

вы, сталі больш ёмкімі, гучны-
мі, значымі. І радкі верша
таксама.

І так прамаўляе ў вершы
усё: недакучна, ледзь заўваж-
на, проста. І дзівосна дакладна,
і незвычайна трапна. І усё ста-
новіцца дарагім, неабходным,
важным, незабыўным: і тая
вясна, і сцяна з дзікім хмелем,
і ацалелае акно, і ўспамін пра
кос дзявочых бэль, і маўклівае
чаканне байца, і трывожнае
спадзяванне на радасць, і ўвесь
смутак ваеннага разбурэння —
будынкаў і лёсаў, надзей і
мар... Жорсткая вайна была, су-
ровая, доўгая. І пра ўсё гэта
ёміста расказаў невялікі верш
Максіма Танка, адзін з твораў,
якія вызначалі моц, красу і
вартасць беларускай паэзіі ў
ваенны час.

На вуліцы баец стаіць.
І ён заглядзеўся ў акно...

Глядзіць, спадзеецца, мо на-
ват «пільную ластавак гняздо».
Тут сказалася многае з пера-
жытага, а яшчэ — прадчуван-
не новага смутку і радасці, ча-
канне будучыні і вера ў яе.
Даўно напісаны «Ластаўкі»
Максіма Танка. Але вершы пі-
шуцца для будучыні: доўжыцца
і доўжыцца іх хвалючая
пішныя. І сёння палоніць праў-
дай і глыбінёй пацучыў гэты
сціплы, непрыкметны верш, які
не заўсёды заўважаюць чытачы
і нават літаратурныя крытыкі.

ВЕРШЫ З ПАХОДАЎ

Гэты новы зборнік паэзіі, дзе змешчаны вершы чатырох аўтараў, удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны Паўла Сушко, Янкі Тулушава, Міколы Сабалеўскага і Рыгора Родчанкі, выйшаў у дні, калі ўся наша краіна рыхтавалася да свята 40-годдзя Вялікай Перамогі над гітлераўскімі захопнікамі. Адкрываецца зборнік вершамі Паўла Сушко. Дваццаць гадоў назад некаторыя з іх былі змешчаны ў кнізе «Сцягі і паходні». Аўтар у час вайны быў сувязным падпольнага атрада «Масква», партызанам 4-й Беларускай партызанскай брыгады. Друкавацца пачаў яшчэ ў трыццаці гады ў прагрэсіўных заходнебеларускіх газетах і часопісах. Вершы, напісаныя ў гэтыя гады, увайшлі і ў зборнік «У паходзе». У іх адчуваецца надзея на лепшую долю і шчасце ў жыцці, спадзяванне, што «боль пацішэе ў грудзях і высахнуць слёзы ў вачах». Не пакідаў яра Павел Сушко і ў гады вайны, заклікаў землякоў да барацьбы з фашызмам:

Бясстрашнасьць нам
грудае ў грудзі,
Да помсты згуртоўвае нас.
Не будзем жа, людзі,
марудзіць, —
Адпомсціць крыўдзіцелям час.

У пасляваенны час рэаліі партызанскай барацьбы не пакідаюць Паўла Сушко. Вершы яго з'яўляюцца біяграфічнымі, носяць адбітак асабістых назіранняў і перажыванняў, прасякнуты любоўю да людзей, да роднай прыроды:

У паходзе. Зборнік паэзіі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1985.

Не хіліся, мой гаю,
да долы ў журбе,
Бачыш, сонца вышэй
узнялося.
Ты мне блізкі і родны,
бо многа табе
Перанесці ў жыцці
давялося.

«Іванавы жураўлі» — пад такую назвай надрукавана нізка вершаў Янкі Тулушава. У гады вайны ён змагаўся з фашыстамі ў Гомельскім падполлі, у партызанскім атрадзе «Бывалыя», на фронце. Аўтар нібы расказвае самаму лепшаму сябру пра ўбачанае і перажытае, вершы яго напоўнены думкай аб лёсе тых, хто аддаў сваё жыццё за «людское шчасце, за Радзіму», хто сёння будзе і сее, прыходзіць «пастаяць ля п'едэстала».

У некаторых вершах Янкі Тулушава выразна адчуваецца фальклорны ўплыў. Паэт імкнецца творча падыходзіць да народнай паэзіі, надаючы сваім творам яснасьць і мастацкую выразнасць. Асабліва фальклорны ўплыў адчуваецца ў вершах, напісаных у гады вайны і ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. Фальклорныя вобразы, фальклорная рытміка ўдала выкарыстаны ў вершах «Я чакваю цябе», «Мой дарагі таварыш май», «Не пішы мне пісем»...

Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны Мікола Сабалеўскі друкаваўся ў зборніку «Перасветы». Паэт апявае романтичныя будні сваіх сучаснікаў, родную прыроду. У вершы «Вернасць лесу» аўтар называе лес сваім любімым сябрам, ён бачыць, як «чупрыніца гай», як «красуе ліпа», як «высяцца стройныя клёны», а верш «Ля буда-

ноў лясных» як бы з'яўляецца працягам «Лясной песні» Адама Русака. Шмат вершаў прысвяціў Мікола Сабалеўскі франтавікам, вэтэранам вайны:

Ветэраны, мае ветэраны,
Вашы сэрцы нязгасна гараць.

Рыгор Родчанка знаёмы чытачам як аўтар гісторыка-літаратурных публікацый (летась з друку выйшаў яго нарыс «Альгерд Абуховіч-Бандынэлі») і як перакладчык. У зборніку «У паходзе» ён выступае як паэт. Нізка ягоных вершаў складаецца з трох раздзелаў. Першы раздзел — «Партызанскі шчытак» — адкрываецца вершам «Мой дыплом», у якім аўтар заяўляе: «Па зялёна-чырвоным дыпламу Беларусі я — партызан». Да многіх сваіх вершаў Рыгор Родчанка дае эпіграфы. Часцей за ўсё імі з'яўляюцца канкрэтныя факты з гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Так, у эпіграфе да верша «Балада» згадваецца факт, што ў баях з фашыстамі ў 1941—1944 гадах загінула каля 50 тысяч беларускіх партызан. Некаторыя вершы з «Партызанскага шчытка» сюжэтныя, у іх гаворыцца пра той ці іншы выпадак на вайне. Гэта ці то ўспаміны, ці то апавяданне партызана, удзельніка бою. Такія творы можна смела назваць апавяданнямі ў вершах.

Чытаючы другі раздзел — «Случкі шчытак» — заўважаеш, што аўтар добра ведае гісторыю Случчыны, звычайна сваіх землякоў, іх мову, іх жарты. У трэці, гумарыстычны, раздзел увайшлі мініяцюры.

Просты селянін Павел Сушко, настаўнік Янка Тулушава, Мікола Сабалеўскі, Рыгор Родчанка зведалі нялёгка дарогі вайны, радасць Перамогі, хлэбаробскую і педагогічную працу. Пра ўсё набалела і незабыўнае, радаснае расказваюць у сваіх паэтычных радках гэтыя людзі.

Сяргей ЧЫГРЫН.

Сцяпан ГАУРУСЕУ

ПАЛІК

Партызанская балада

Брату — начальніку штаба партызанскай брыгады Імя Шчорса Антону Захаравічу Гаўрусеву — прысвячаю.
Было чужынцу ўсё цяжэй —
Прышоў не на бліны да
цешчы.

Народны ж гнеў штодня
тужэй
Сціскаў франтоў стальня
кleshчы.

А ў партызанскай паласе,
Дзень набліжаючы ясноты,
Уздрыблены рэйкі ўсе
Закручваліся звонка ў ноты,
Каб урачыста прагучаць
Магутным маршам Перамогі...

Дубы ад поल्या трашчаць,
Свет вар'яцее ад знямогі.

З пазіцыі зняўшы карпусы,
Лік трагичны павальным карам,
Кат распластаць хацеў лясы
І партызан —
адным ударам.

Сцякаліся да Паліка
З баямі страшнымі брыгады,
А з імі —

ўцекачоў рака,
Пакінуўшы і скарб, і хаты.
Уціснутыя ў твань і мох,
Дзе сквапна пенілася багна,
Тут ратаваўся, хто як мог,
Грудзьмі лавіў паветра прагна.

Асмалкамі да цёмных зор
Крывіла ўсмеху папаялішча,
І адзначаў наўсцяж дэзор —
Шуміць-грыміць
вайна-вайншча.

А тут і новая бяда —
Боепрыпасы на зыходзе.
Прыслухаліся — як шкада!
Да кананады на Усходзе.

— Я вам, бывалача, мядок... —
Дзед мітусіўся вінаваты,—

От каб цяпер...
— Маўчы, дзядок:
Патроны выйдучь —
ёсць гранаты.

У чорным дыме і агні
Губляліся арыенцеры.
...Двухвэрстка на замшэлым
пні,

Задумаліся камандзіры.
Фашыст у багнішча залез
І — не адступіцца самохаць.
Але ёсць выйсце —
бацька-лес

І —
матка-ночка дапамогучь.

Збіраем сілы ўсе ў кулак,
Ды так, што вораг аж завые.
Пакуль агледзіцца чужак —
Скалоцім групы штурмавыя.
Цывільны выведзем народ
Далей ад дзікага сваолля,
І чышчанём паганы зброд,
А там —
шукайце ветру ў полі.

Зямлі дыханне заняло.
І —
сціхла ўсё.
І —
анямела.

Ды вось —
разложна загуло,
Забліскала
і загрымела.

Ад крыўды,
гора
і пакут
Дол здрыгануўся.

І па знаку —
Агоні
Агоні!
То там,
то тут

Байцы ўзнімаюцца ў атаку.
Па танках —
звязкамі гранат
У лоб пачварыне крыжастай.
Падсмажвайся, зялёны гад!
Замры

І — пушчамі не шастай!
Не разабраць яшчэ пакуль,
Забіты хто,
а хто —
паранен.

Галіны ломацца ад куль,
Ад пороху лес затуманен.
Ад мін і бомбаў да нябёс
Удыбкі ўзнёсена балота.
Зямлю праломіць, люты пёс —
Дна не дастаць без рэхалота.

Камлі,
кустоўе
і карчы —
Злілося ўсё ў кашмарным
гудзе.

Свае ж не могуць памагчы:
Пачні бамбіць —
загінуць людзі.

За найраднейшае сваё
На крылах сонейка нясіце.
Тупое гэта гадаўе
З зямлёй, саколікі, мясіце.

Ля партызан тут —
родны свет:
Прыкладам дзе,
а дзе штыкамі.

Рывок!
Яшчэ!
А людзі ўслед
Прасочваюцца ручайкамі.

Вось толькі б вырвацца
з калца.
Хутчэй да ўрочышчаў дапасці.
Не адступаць —
самім напасці.

А потым будзе родны фон —
Крышыць варожыя суставы,
Скідаць прывычна пад адхон
З брыдой і танкамі саставы.

Зноў усміхнецца кожны гай,
Ад зор прыязных заале.
Грымі, нянавісці!
І няхай
Берлін ад ярасці шалее.

А тым, застаўся хто ў жывых,
Ажно да смертнае падушкі
Слядоў не змыць паражавых
На твары чорныя вяснушкі.

І не забыць,
як ліхадзей
Над любою тваёй смяецца.
А з маладыя яе грудзей
На дол жалобны кроў ліецца.

Ляці, кулік, на свой Палік,
Дзе цень вайны калыша раску,
А свет і молад і вялік
У зіхатлівасці і бляску.

Як не зайціся тут радку
І лішнюю не ўзяць зацяжку —
Прабітую на Паліку,
Насіў я братаву фуражку.

Міхась ТОНДЗЕЛЬ.

ШЧОДРЫМ СЭРЦАМ

І сёння, больш як праз два дзесяці гадоў, памятаю мяне, як і маім аднакашнікам, — і будучы помніцца! — лекцыі Фёдора Янкоўскага па роднай мове. Не можа не захапляць яго глыбокая эрудыцыя, адданасць любімай справе, педагогічны талент, высокая культура слова, яго майстэрства як лектара. Кожная яго лекцыя — нават у такім, здавалася б, акадэмічным «строгім» курсе, як гістарычная граматыка, — гэта яркая, сакавітая карціна з жыцця мовы, маўлення, слова. Ужо не кажучы пра курсы, прысвечаныя беларускай лексіцы і фразеалогіі: гэтыя лекцыі Ф. Янкоўскага — нібы сама паэзія.

Імя заслужанага дзеяча навукі БССР, доктара філалагічных навук, прафесара, пісьменніка, Фёдора Янкоўскага вядома не толькі на Беларусі. Яго філалагічныя працы ведаюць у Маскве і Ташкенце, Ленінградзе і Алма-Аце, Ноўгарадзе і Самаркандзе, Львове і Туле, Вільнюсе і Душанбе, Кіеве і Пскове. Ведаюць і за межамі Савецкай краіны — у Варшаве і Берліне, у Празе і Лондане, у Браціславе і Беластоку...

Самаркандскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Алішэра Наваі выпушціў у свет кнігу — бібліяграфічны даведнік, прысвечаны жыццёваму і творчаму шляху Ф. Янкоўскага. Гэта — адно з чатырох даведчаных і ацэнчаных выданняў, прысвечаных знакамітым славістам, так званая персаналія.

Чытаючы старонкі персаналіі, дзіву даешся, колькі змог зрабіць адзін чалавек. Ф. Янкоў-

скі — аўтар каля 260 публікацый, у тым ліку — дваццаці пяці кніг; навуковы рэдактар чатырох дзесяткаў манаграфій, навуковых дапаможнікаў, слоўнікаў, зборнікаў навуковых артыкулаў, дакладаў. Пад яго кіраўніцтвам напісалі і паспяхова абаранілі кандыдацкія дысертацыі семнаццаць аспірантаў. Амаль тры дзесяцігоддзі Ф. Янкоўскі ўзначальваў кафедру беларускага мовазнаўства Мінскага педінстытута імя А. М. Горькага. За гэты час кафедра дасягнула высокіх вынікаў у вырашэнні актуальных навуковых і навукова-педагогічных праблем. Ф. Янкоўскі — нязменны, на працягу дваццаці гадоў, кіраўнік навуковай рэспубліканскай секцыі лінгвістаў, кіраўнік метадычнага аб'яднання выкладчыкаў лінгвістычных дысцыплін у вышэйшых навуковых установах рэспублікі. Былыя аспіранты прафесара паспяхова працуюць выкладчыкамі трох універсітэтаў, чатырох педагогічных інстытутаў рэспублікі. Чатыры кафедры беларускай мовы ў ВНУ БССР ўзначальваюць вучні прафесара. Тысячы яго былых студэнтаў выкладаюць родную мову і літаратуру ў сярэдніх навуковых установах рэспублікі.

Нельга не адзначыць шырыні творчага дыяпазону Ф. Янкоўскага як вучонага-філалага: беларуская лексікаграфія і парэміяграфія, фанетыка і арфаэпія, фразеалогія і фразеаграфія, гістарычная граматыка і культура мовы. Кнігі нязменна застаюцца ў актыўным карыстанні выкладчыкаў мовы і літаратуры вышэйшых і сярэдніх навуковых устаноў,

студэнтаў, навуковых работнікаў, пісьменнікаў, журналістаў.

У многім Ф. Янкоўскі быў першапраходцам, ішоў няторанымі сцежкамі. Так, напрыклад, у 1968 годзе ўбачыла свет яго кніга «Беларуская фразеалогія. Фразеалгізмы, іх значэнне, ужыванне». У гэтым выданні сабраны і навукова вытлумачаны зафіксаваныя аўтарам у 520 вёсках 114 раёнаў Беларусі фразеалгізмы. Як адзначаецца ў рэцэнзій вядомых савецкіх вучоных Л. Райзензона і А. Аксамітава, гэта кніга «адкрывае новую старонку ў славянскай лексікаграфіі». А загадчык кафедры славянскай філалогіі Берлінскага ўніверсітэта (ГДР) Карл Гутшміт падкрэсліў: «Беларуская фразеалогія» Ф. Янкоўскага — пакуль «адзіная ў сваім родзе ў славістыцы», «узор лінгвістычнага даследавання на самым высокім тэарэтычным узроўні».

Ф. Янкоўскі — складальнік першага слоўніка беларускіх крылатых выразаў і афарызмаў, першага слоўніка народных параўнанняў, аўтар першага вучэбнага дапаможніка па беларускай арфаэпіі і інш.

Будучы вучоны і пісьменнік удзельнічаў у вайне з белафінамі. Быў цяжка паранены, доўга лячыўся ў шпітэлях. Вайна, як пазней скажа ён у аўтабіяграфіі, назаўсёды пакінула ў яго цэла больш як дваццаць асколкаў, зрабіла інвалідам, «падпісала» белы білет. Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, рана на целе не зачыла, але ён, патрыёт, — з партызанамі, у партызанам. Быў разведчыкам, потым начальнікам баявой разведкі атрада «Грозны», што дзейнічаў непадалёку ад Мінска. Не раз і не два рызыкаваў жыццём. Перанёс цяжкія, неваротныя страты родных, блізкіх, сяброў. На яго кнізе

б'яць Мінск. 24-га мне дару- чаюць эвакуіраваць дакументы аддзела. Грузім усё на машы- ны. Па цэнтры горада — да вайны гэта была Савецкая ву- ліца — праехаць нават да парку Чалюскінцаў немагчыма: ня- мецкія самалёты няспынна аб- стрэльваюць горад. Шукаем аб'езд, па нейкіх вулічках вырывае- мыся на Лагойскую ша- шу. А ззаду застаўся ў дыме пажарышчаў, у выбухах Мінск.

метраў, стаялі спараныя зені- тыя кулямёты, разлікі якіх складаліся з адных дзяўчат. І вось налёт за налётам фашыс- кіх самалётаў — бомбы адна за адной кладуцца каля моста, уздымаючы ў паветра фантаны вады, якая трапляе і ў мост, і кулямёт з разлікам дзя- чыць у ваду, адкуль раптам чуюцца адчайны дзівочы крык «Мамачка!».

На наступны дзень мы хавалі

усе разам. Статыстыка сведчыць, што ў мінулай вайне на Беларусі за- гінуў кожны чацвёрты не жы- хар. Гэта ў сярэднім. Але ёсць у нас мясціны, дзе вайна ўнес- ла сваю папраўку і ў гэтую трагічную лічбу. З нашай Ци- церынскай школы ў Круглян- скім раёне Магілёўскай воблас- ці ў адну восеньскую раніцу ў армію пайшло дзевяць хлоп- цаў, а вярнуўся з вайны я

час вымушаны былі пакінуць у мясцовай местачковай бальні- цы, дзе ўвесь медыцынскі пер- санал складаўся з палякаў. Я дасюль помню, як яны клапаці- ліся пра мяне, савецкага афі- цэра.

Неўзабаве мяне дэмабілізава- лі (тады выйшла пастанова дэмабілізаваць у першую чаргу настаўнікаў). Ехаў я дадому акурат 9 мая 1945 года. Мы ўжо ведалі, што падпісаны акт аб капітуляцыі фашыскай Германіі, што прыйшла доўга- чаканая Перамога. Усю дарогу я не адыходзіў ад акна вагона, глядзеў і глядзеў на краявіды, што праносіліся міма. А вось і Мінск, зруйнаваны, але такі блізкі, родны. Гэта быў першы дзень новага, мірнага жыцця.

В. ГРАМЫКА:

— Я слухаю вас, Аляксей Мікалаевіч, і ўспамінаю такса- ма той час. Помніце нашу сум- месную працу ў першыя пас- ляваенныя гады ў газеце «Ста- лінская моладзь», пасля ў часопісе «Малодосць»?

І ў мяне ззаду засталіся ня- лёгкія ваенныя дарогі. Толькі партызанскія. Тут таварышы ўспаміналі самыя цяжкія, страшныя дні вайны. Для мя- не такі дзень — 11 ліпеня 1941 года, калі мяне з сястрой у вёсцы Дуброва — гэта на Ар- шаншчыне, там была радзіма нашай маці — дагнала калона нямецкіх танкаў. Вось тады я, восемнаццацігадовы хлопек, упершыню пачуў адрывістую гаворку ворага, убачыў шэрую

уніформу, жалезныя каскі, свастыку. Было страшна і агід- на. Гітлераўцы тады яшчэ былі ўпэўнены ў поспеху свайго бліцкрыгу, гралі на губных гармоніках, хадзілі з закасан- мі рукавамі, як на прагульцы. Як было не пазнаць фрыцаў праз год — другі, калі тут, у ня- мецкім тыле, пачала гарэць пад імі зямля.

Быў я камісарам атрада ў штурмавым батальёне парты- занскага палка асобага прыз- начэння.

Давялося мне ваяваць і ў славутым злучэнні Лабанка, калі 13 тысяч партызан вялі маневраную вайну супраць 60 тысяч гітлераўцаў на фронце 230 кіламетраў.

Пасля вайны мы сябравалі з Лабанком, ён бываў у маёй майстэрні. Я пачаў маляваць партрэт Уладзіміра Елісеевіча, ды, на жаль, пры яго жыцці не закончыў. Але павінен гэта зра- біць.

Дзень Перамогі я сустраў у Мінску. Жыццё было ў зруйна- ваным горадзе нялёгкае, але, здаецца, ніхто не зважаў на гэта. Галоўнае, мы перамаглі крывавага Гітлера.

Помню, 9 мая быў сонечны, але ветраны дзень. І здавалася, што пыл, які гоніць вецер — гэта прах вайны.

І. ГРАМОВІЧ:

— Я артылерыст-зенітчык. Вось два гады назад атрымаў гэты знак ветэрана першага корпуса ПВА г. Масквы. Вайну я сустраў пад Масквой. Праўду сказаў Язеп Семяжон, што вайскоўцы ведалі, што вайна не за гарамі. Наўкол Масквы і аж да самага Смаленска бы- лі наладжаны агнявыя зеніт- ныя пазіцыі.

Не забуду ніколі першы на- лёт «юнкерсаў» на Маскву. Зе- нітны агонь быў такі шчыльным, што далёка не ўсім фашысцкім самалётам удалося прарвацца ў сталіцу.

У час абароны Масквы нас накіравалі на рубжэ верагодна- га танкавага прарыву немцаў.

МЫ ПОМНІМ БЫЛЫЯ ПАХОДЫ...

«Круглы стол» «ЛіМа»

Гэты малюнак не забыць мне ніколі. Я прайшоў усю вайну, было шмат розных нягод, даво- дзілася глядзець і смерці ў во- чы, але самай трагічнай для мяне засталася тая ноч з 24 на 25 чэрвеня, калі давялося раз- вітацца з роднымі горадам. Не раскажаць, як балюча тады спіскалася сэрца.

Рознае было на вайне. Кож- ны франтавік ведае, як радас- на было ўсведамляць, што тва- ратная праца дае плён, што і ты нешта зрабіў, каб наблізіць Перамогу. Помню, як задаво- лены былі мы, разведчыкі, калі нам удалося забяспечыць наша камандаванне каштоўны- мі дадзенымі аб дыслакацыі праціўніка, менавіта групы ар- мій «Цэнтр»...

М. КРУГАВЫХ:

— Так, у кожнага з нас бы- ла «свая» вайна. І помнім мы кожны сваё. Язеп Ігнатавіч сказаў, што ніколі не забудзе развітання з палацым Мін- скам, што гэта самы трагічны дзень у яго жыцці. Можна яго зразумець. У мяне самы цяжкі ўспамін пра вайну — гэта ноч з 16 на 17 лістапада 1943 года. Я ў той час быў зенітчыкам, і наша батарэя ахоўвала каля Крычава мост праз Сож, па якім на заходні бераг рухалі- ся войскі генерала Ракасоўска- га. Фашысцкія самалёты амаль увесь час віселі ў паветры, ро- бячы спробу разбамбіць мост і знішчыць зенітныя батарэі. Ад выбухаў, якія ператварыліся ў сучэльны грукат, ад густога дыму, які слаўся па зямлі, губ- лялася адчуванне рэальнасці. У кароткія хвіліны зацішыла мы беглі ў зямлянкі, выкапаныя побач і залітыя восеньскай ва- дой, з парога, каб не набраць вады ў боты, скакалі на нары і адразу засыналі. Праз 30—40 минут зноў трывога, імгненна ўскоквалі і кідаліся да зенітак.

Нашы гарматы стаялі каля моста, а на самім мосце, па адсеках, праз кожныя 10—12

сваіх таварышаў. Толькі на на- шей батарэі было забіта 11 байцоў. Хаваем, як раптам пад- бягае афіцэр-камандзір дыві- зіёна спараных зенітных куля- мётаў — і просіць: «Браткі, дапамажыце, мае дзяўчаты не могуць хаваць сваіх сябровак, не могуць капаць магілы...» Сваіх мы пахавалі ў брацкай магіле, а дзяўчат, было ім па 18-19 гадоў, — кожную асоб- на...

Ну, а самы радасны дзень — гэта як і ва ўсіх — Дзень Пе- рамогі. Стаялі мы тады за Вар- шавай. І вось восьмага мая чуюм, як на захадзе раптам усчалася страляніна. Нехта прыбег, крычыць: «Перамога!» Пачалі і мы са сваіх зенітак біць. Раптам званок ад каман- дзіра дывізіёна капітана Заба- ронькі (дарэчы, ён быў з вёскі Зялёны Луг, на гэтым месцы цяпер мікрараён Мінска) ка- мандзіру батарэі лейтэнанту Мі- хельсону: «Вы што там, звар' яцелі? Хіба не ведаеце, што кожны стрэл абыходзіцца ў пару хромавых ботаў?», «Дык жа перамога, таварыш капітан, — адказваў Міхельсон, — пе- рамога!».

І працягвалі салютаваць Пе- рамозе.

А. КУЛАКОЎСКІ:

— Радасна, што сабраліся мы разам, ветэраны вайны, бая- выя сябры. Сёння, напярэдадні свята Перамогі, у думках мы, удзельнікі Айчынай вайны,

адзін. Відаць, на Магілёўшчы- не, Віцебшчыне загінуў кожны трэці, а мо і другі...

А. САВІЦКІ:

— На Віцебшчыне яшчэ не дасягнуты ваенны ўзровень насельніцтва. Гэта праз сорак гадоў!...

— Вайна — вялікае гора ўсяго народа. Але я хачу пад- крэсліць, што не гора, не ад- чай рухалі намі, а свяшчэнная нянавіць да ворага, жалезная воля да перамогі. Успамінаец- ца лета сорак трэцяга. Жорст- кія баі на Курскай дузе. Мой стралковы ўзвод — я быў та- ды камандзірам узвода — на самай перадавой лініі. І вось танкавая атака немцаў. Не помню ўжо чаму, але супраць- танкавых ружжаў узвод не меў, не было і супрацьтанка- вых гранат. Давялося пусціць

у ход звычайных гранат. Бачым, адзін танк падбі- ты. Не перадаць, якая нас аха- піла радасць. У тым баі мяне моцна параніла асколкам у плячо, засыпала зямлёй, але ўсё роўна распачы цяжкай не было, была ўпэўненасць, што вораг і тут будзе перажаны.

Мне не давялося вызваляць Мінск. Мае франтавыя дарогі праляглі на поўдзень — удзель- нічаў у баях за вызваленне Львова, Роўна, Здаўбунова, я тады быў ужо камандзірам штурмавой роты. На польскай граніцы мяне другі раз парані- ла — прабіла грудзі, зачэпі- ла лёгкія. Быў я нетранспарта- бельны, і таму мяне на нейкі

Вось і прайшоў ён, слаўны Дзень Вялікай Перамогі. Сара- навы! Сорак гадоў сплыло з таго апошняга стрэлу, пасля якога па ўсёй нашай савецкай зямлі, па зруйнаванай Еўропе, па ўсіх іншых кантынентах праціліся доўгачаканая, вы- панутаваная, магічная слова — Перамога!

Сорак гадоў — гэта сорак га- доў. Два пакаленні нарадзіліся за гэты час. Тыл, што з'явіліся на свет у сорак пятым, лічаць сябе ўжо немаладымі людзьмі. Але, як п'яецца ў песні: «Это было недавно, это было дав- но...» Так, нядаўна для тых, хто перажыў вайну, хто вынес на сваіх плячах яе страшныя цяжары, у яго праняты фашызм адабраў родных, сяброў.

Кажуць, што калі б чалавек кожную хвілінку помніў пра ўсе нягоды, якія яму выпалі, ён бы не змог жыць. Мо і так. Час гоіць раны. Але бывае, што час вяртае іх. Вось чаму сёння, як і гады назад, жывуць і будуць жыць заўтра ў сэрцах людзей словы: «Ніхто не забы- ты, нішто не забыта». Лічымца, што памяць — інструмент не- надзейны. Можна падвесці. Але яна ўсё-такі заўсёды зберагае тое, што моцна лягло чалавеку на сэрца, уразіла, узрушыла яго.

У свой час «ЛіМ» распаўсю- дзіў сярод дзялячэй літаратуры і мастацтва рэспублікі анкету з просьбай расказаць пра «сваю» вайну, свае франтавыя і партызанскія дарогі, свой ад- метны шлях да перамогі.

На працягу года на старон- ках штодзённіка пад рубры- кай «Ішла вайна народная», рас- казалі пра «сваю» вайну мно- гія пісьменнікі, мастакі і ар- тысты.

Працягам гэтай гаворкі на- пярэдадні свята Перамогі ста- ла пасяджэнне «круглага ста- ла» «ЛіМа», у якім прынялі ўдзел пісьменнікі: Язеп Семя- жон, Аляксей Кулакоўскі, Па- вел Кавалёў, Аляксей Зарычкі, Аляксей Савіцкі, Іван Грамовіч, Мікола Кругавых, заслужаны дзялячы мастацтваў БССР Ві- тар Грамыка, Іван Стасевіч, на- родная артыстка рэспублікі Ганна Абуховіч і заслужаны артыст БССР Генадзь Пятровіч.

На гэты раз свой «круглы стол» мы вырашылі правесці ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчынай вайны, дзе кожны экспанат — дакумент, фотаздымак, зброя — ўваскрэшае венапомныя гады гераічнага змагання з герман- скім фашызмам.

Музей вялікі — тут дзесят- кі залаў, мы выбралі для пася- джэння, з ласавяга дазволу кіраўніцтва музея, мемарыаль- ную залу, прысвечаную памяці праслаўленага ў гады вайны партызанскага камандзіра, а ў мірны час старшыні Празідыю- ма Вярхоўнага Савета БССР, Героя Савецкага Саюза Васіля Іванавіча Казлова.

Выступленні за сённяшнім «круглым сталом» — своеасаб- лівы калектыўны адказ на анкету «ЛіМа». Праўда, жорсткія газетныя рамкі прымусілі кры- ху звужыць абсяг гаворкі, — мы папрасілі нашых гасцей успом- ніць па некалькі самых пам- ятных эпізодаў вайны.

Першым узяў слова **Я. СЕМЯЖОН:**

— Для мяне, вайсковага раз- ведчыка, вядома, не было рап- тоўным нападзеце гітлераў- ская Германія на нашу краіну. Радзёразведка даўно сведчыла, што фашысты сцягваюць да нашых граніц войскія часці з многіх акупіраваных імі краін Еўропы.

І вось дваццаць другое чэр- веня. Немцы няспынна бам-

Я быў у другім калыцы процітанкавай абароны на Ленінградскай шашы.

Пасля я атрымаў прызначэнне ў 263 асобы зенітна-артылерыйскі дывізіён. І калі вы помніце прарыў немцаў у 1943 годзе ў раёне Вязьмы, Гжацка, Ржэва, дык я акурат і быў на абароне чыгуначнага вузла горада Вязьмы. Адзім з дзеяннем запамінуся на ўсё жыццё. Гэта калі маю гармату на брычочым палёце атакаваў фашысцкі самалёт. Выбухам мяне накрыла зямлёй, моцна кантузіла.

Цяпер я скажу, як я сустрэў Дзень Перамогі. Для мяне гэта было і велізарнае свята, але і цяжкая праца. Чаму праца? Таму што я ў той час быў камандзірам батарэі і наша падраздзяленне стаяла пад Масквой. І вось загад — раніцай 9-га мая — выехаць з батарэі ў сталіцу, каб прыняць удзел у салюце ў гонар Перамогі. Так я і адсялятаваў гэтаму нашаму вялікаму свята.

П. КАВАЛЁВ:

— Калі мы ад'езджалі з палючага Мінска, на руках у нас быў дакумент, падпісаны сакратаром ЦК КПБ Гарбуновым, які сведчыў, што мы, звяздоўцы, накіроўваемся для прадаўжэння выпуску газеты. Былі мы ў асобай урадавай

яе зраду, у многіх на вачах стаялі слёзы, так горка было на сэрцы...

У савецкім тыле, у горадзе Болхаў, дзе спыніліся, мы неўзабаве пачалі выдаваць газету «Савецкая Беларусь», адначасова выпускалі невялікія брашуркі, прысвечаныя беларусам — Героям Савецкага Саюза. Напрыклад, Кузьма Чорны напісаў пра Бумажкова, Кандрат Крапіва — пра Сільніцкага, я — пра Антоненку. І газеты, і брашуркі, і лістоўкі (мы выпускалі тысячы розных лістовак) перапраўляліся рознымі шляхамі да партызан.

«Савецкая Беларусь» трымала самую цесную сувязь з Куналам, Коласам, іншымі беларускімі літаратарамі, а таксама з многімі дзеячамі культуры. Помню пісьмо, якое мне прыслаў кампазітар Багатыроў. У ім ён паведамляў, што нумары нашай газеты прачытае ад радка да радка і яна натхніла яго на стварэнне некалькіх музычных твораў.

А. Кулакоўскі:

— А ты помніш з'яўленне слаўтага купалаўскага верша «Партызаны, партызаны...»?

— А як жа! Мы з Кузьмой Чорным выдалі гэты верш асобнай лістоўкай, якая засылалася ў тыл ворага.

Давялося мне працаваць і ў Цэнтральным штабе партызанскага руху, яшчэ раз упэўніцца там, якую магутную сілу ўяўлялі партызаны, як паўсюдна гарэла зямля пад ботамі акупантаў.

Ніколі не забыць мне вяртання на Беларусь. У сакавіку сорок чацвёртага года ў Навабеліцы адбылася 6-я сесія Вярхоўнага Савета БССР. Ніхто не мог стрымаць хвалявання — нарэшце вышэйшы орган улады сабраўся на роднай зямлі.

Г. АБУХОВІЧ:

— Я зараз хвалюся больш, чым перад спектаклем. Памяць уваскрашае нават самыя дробныя дэталі мінулай вайны. Усё помніцца, як быццам і не прайшло сорок гадоў.

Вайна застала нас у Бела-стоку, дзе гастраліваў Магілёўскі рускі драматычны тэатр. Яшчэ ў суботу 21 чэрвеня мы ставілі «Сабаку на сене» Лопэ дэ Вэга. Назаўтра, у нядзелю, павінны былі рэпетыраваць чэхаўскія «Тры сестры». Мы і сабраліся на рэпетыцыю (такая была ўпэўненасць, што ворага будучы бій на яго тэрыторыі). Але атрымалі загад — тэрмінова эвакуіравацца.

Гэта лёгка ўсё вымаўляецца, але і сёння перада мной стаяць жудасныя карціны бамбёжак, расстрэлы бежанцаў з паветра, энк старых, плач дзяцей.

Да 1943 года мы з народным артыстам БССР Д. Арловым працавалі ў тэатры ў Краснаярску, а пасля напісалі пісьмы ў наш ЦК з просьбай накіраваць у франтавыя канцэртныя брыгады.

Так у пачатку 1943 года я апынулася ў Маскве, у так званым «Фронтавым тэатры», дзе фарміравалася брыгада для абслугоўвання дзеючай

арміі. Шмат разоў мы выязджалі на перадавыя пазіцыі. Помню, як выступалі перад дэсантнікамі. Я чытала вершы Сіманова, Панчанкі, Купалы, Куляшова. Як нас гарача прымалі, не хацелі адпускаяць!

Калі беларускі ўрад, ЦК пераехалі ў Навабеліцу, я разам з іншымі дзеячамі мастацтва рэспублікі — Александроўскай, Дзянісавым, Балочніным — прымала ўдзел ва ўрадавым канцэрце, прысвечаным гадавіне ўтварэння рэспублікі. Выступалі мы і ў штабе маршала Ракасоўскага, перад байцамі наступаючых савецкіх войск у Рэчыцы. Усё гэта незабыўныя моманты маёй і чалавечай і творчай біяграфіі.

Г. ПЯТРОВІЧ:

— Я пайшоў на фронт у сорок чацвёртым. Спачатку быў у запасным палку, дзе навучыўся добра страляць — што вельмі пасля спатрэбілася.

Вось тут расказвалі пра самыя цяжкія дні вайны, якія выпалі на долю кожнага. Я спазнаў, што такое цяжкая салдацкая праца, у час маршу з Жабінкі Брэсцкай вобласці да Усходняй Прусіі. Пешшу, пры поўнай выкладцы (адно супрацьтанкавае ружжо важыла больш як 20 кілаграмаў).

І не магу не расказаць пра самы для мяне трагічны дзень на вайне — гэта калі побач са мной забілі майго сябра Ваню Лізалюба, вельмі здольнага спевака. Было гэта ў час контратакі немцаў. Я падхапіў ручны кулямёт, які быў у сябра, і пачаў адбіваць атаку. У тым баі мяне параніла.

Вядома ж, былі на вайне і радасныя часіны. Я маю на ўвазе нават не Дзень Перамогі. Ніколі не забуду пачуцця гонару, якое ахапіла нас перад наступленнем ва Усходняй Прусіі, калі незадоўга да атакі пачалася наша артпадрыхтоўка. Ад гарматных стрэлаў гула зямля, мы стаялі ў акопах і радаваліся — вось, нарэшце, прайшло пакаранне фашыстам.

У адным з баёў мне ўдалося

падбіць нямецкую самаходку. У другім — узяць у палон каля 20 фашыстаў. Ужо калі была разгромлена гітлераўская групоўка ва Усходняй Прусіі, на адным з урачыстых паstraеных палка мне былі ўручаны два ордэны Славы — другой і трэцяй ступеней.

А перамогу я сустрэў пад Прагай, куды нас накіравалі ўжо пасля падзення Берліна. Не перадаць таго хвалявання, той радасці. Ды не толькі нашай, а і чэхаў. Крыкі «Наздар, наздар» віселі ўвесь час у паветры.

А. САВІЦКІ:

— Мой ваенны шлях пачаўся ля Полацка і закончыўся ў Берліне. Было на гэтым шляху многа смутку, горкіх часін, крыві, страт сяброў. Вядома, надараліся і светлыя мінуцы, калі і смяяліся, і пелі. Але, ведаеце, зараз у сны прыходзяць толькі горкія імгненні таго жахлівага часу. А найчасцей — што ў цябе заклініла патрон у аўтамаце, і ты не можаш адбіцца ад немцаў, якія ўсё бліжэй і бліжэй... І шрачынаешся ад таго, што сэрца, здаецца, выскачыць з грудзей.

Мы з сябрам Сяргеем Зямніцкім прыйшлі ў атрад у сорок другім годзе падлеткамі, васьмікласнікамі. Каб узялі — прыбавілі сабе па пары гадоў. Хітраць нашу адразу раскрылі, але не прагналі з атрада, бо мы прыйшлі сюды са зброяй. У мяне, напрыклад, была выдатная стрэльба-дзясцізарадка.

Успамінаецца такі эпізод. Аднойчы, гэта было ў канцы лістапада 1942 года, атрымліваем мы з Сяргеем загад мініраваць чыгунку. Выйшлі да чыгуначнага палатна, замініравалі «вудай» (тол мы ўжо навучыліся самі выплаўляць са снарадаў) і пачалі адыходзіць, размотваючы шнур. Не паспелі адсысця як след, як паказаўся эшалон. Вось ён усё бліжэй, бліжэй, Сяргей шмаргануў шнур, грывнуў страшэнны выбух... больш я нічога не помню. Апрыгомнеў ужо ў саях, на якіх хлопцы везлі мяне ў вёску. Паранены быў і Сяргей.

Ляжалі мы ў хаце ў вёсцы Завалынка, слабыя, без зброі. Дні праз два пачаўся бой у Пятроўцы каля Дзвіны. І вось жах ад таго, што таварышы твае б'юцца, а ты не можаш дапамагчы, што сюды могуць прыйсці карнікі, помніцца мне дагэтуль...

Ваенны лёс мой быў пакручасты. Пасля з'яднання з Чыр-

вонай Арміяй стаў я дэсантнікам на «трыццацьчацвёрцы». Прайшоў у складзе 9-й гвардзейскай брыгады да Шаўляя (там быў паранены), а пасля да Варшавы, Данцыга, Гдыні, фарсіраваў Одэр. З сямі членаў нашага танкавага дэсанта ў жывых засталася трое.

Што ж, як і ва ўсіх, была бязмерная радасць, калі Германія капітулявала, не верылася, што вайне канец.

У сорок пятым, у канцы лістапада, я дэмабілізаваўся (тады выйшаў загад у першую чаргу дэмабілізаваць тых, хто мае не менш чым тры раненні). І вось гвардыі сяржанта з рэчавым мехам за плячамі цягнік даставіў у Полацк. Выйшаў і нічога не пазнаў. Горад ляжаў у руінах. Падышоў я да берага Дзвіны, сеў і заплакаў. Толькі тады я канчаткова адчуў, што вайна скончана.

І. СТАСЕВІЧ:

— Я тут, мабыць, самы малодшы з усіх вэтэранаў вайны (паказвае кніжку «Побач з бацькамі», дзе на адной са старонак змешчаны здымак хлопчыка ў салдацкім абмундзіраванні. Пад здымкам подпіс — сын палка Ваня Стасевіч). Перад тым, як быў зроблены гэты здымак, я пабыў у партызанскім атрадзе, куды прыйшоў чатырнаццацігадовым падлеткам.

Так, страшнае на вайне ўспамінаецца вельмі часта. Правільна, і ў сны прыходзіць. Я вось дагэтуль да дробязей помню, як паслаў мяне ў разведку ў гарнізон у вёску Горкі. Быў я ў латаным кашушку, дзіравых валёнках і, здаецца, не павінен быў выклікаць ніякага падарвання. Але ў вёсцы мяне спыніў даўгалыгі немец,

прымусіў скінуць з сябе ўсё і прыставіў да майго лба рулю вінтоўкі, шчоўкнуўшы затворам. Дагэтуль адчуваю холад металу. Потым немец раптам, як вар'ят, гучна зарагатаў і адпусціў мяне.

Калі прыйшла Чырвоная Армія, я напрасіўся ў салёрную частку, мяне ўзялі, і з гэтай часткай я фарсіраваў Вісла, і Одэр. Было шмат розных баявых эпізодаў. Асабліва запамнілася мне, як вызвалілі мы вязняў аднаго з нямецкіх канцлагераў. Гэта быў жаночы лагер. Сярод яго вязняў — прадстаўнікі ці не ўсіх народаў Еўропы, былі там і нашы жанчыны.

Аднойчы, гэта было 8-га сакавіка 1945 года, нас прывезлі ў тэатр. Праўда, памяшканне яго было без даха. У зале сядзелі жанчыны — учарашнія вязні канцлагера, а мы, салдацкая самадзейнасць, стаялі на сцэне. Упершыню я тады ўбачыў маляўнічыя дэкарацыі. Не мог адарваць ад іх позірку. Я таксама выступаў — чытаў вершы. Дык мяне жанчыны не адпускалі са сцэны, па некалькі разоў выклікалі.

У сорок пятым, пасля Перамогі, мяне дэмабілізавалі. Захаваўся фотаздымак — эшалон, цяплюшкі, у якіх едуць дэмабілізаваныя салдаты. Над вагонамі плакаты: «Мы з Берліна». (І. Стасевіч паказвае прысутным здымак, дзе ў праёме дзвярэй вагона сядзіць і ён, зусім малады хлопчына).

На маёй роднай станцыі Стара Дарогі цягнік крыху прытармазіў. Я саскочыў і на папутнай машыне даехаў да роднай вёскі. Так скончылася «мая» вайна.

(Заканчэнне на стар. 10).

Гэты здымак у пераможным сорок пятым абышоў многія газеты і часопісы краіны. Едуць дахаты салдаты-пераможцы, едуць з разбітага фашысцкага лагера — Берліна. Сёння мы змяшчаем стары здымак не толькі як напамінак аб тых венапомных днях.

Есць яшчэ прычына для такой публікацыі. Сярод салдат, якіх на адным з прыпынкаў гораха вітаюць жыхары, і сын палка Ваня Стасевіч (ён унізе, першы справа) — удзельнік нашага «круглага стала».

МЫ ПОМНИМ БЫЛЫЯ ПАХОДЫ...

(Заначэнне. Пачатак
на стар. 8—9).

А. ЗАРЫЦКІ:

— Я пачынаў вайну ў паветрана-дэсантнай часці. Загад, і мы лямі транспартнымі самалётамі ў напрамку Арла. Але дзевяцімі, што Арло ўжо ўзяты фашыстамі, і таму дэсанціруем у Мцэнску. Амаль усе ўдзельнікі сённяшняга пасаджэння ўспаміналі, успаміналі дакладна, ярка, найбольш трагічныя эпізоды вайны. Што такое самае трагічнае на вайне — гэта, калі ты глядзіш смерці ў вочы, калі гінуць твае сябры-таварышы. Вось і ў час нашага пералёту раптам каля нашага транспартніка з'явіліся варожыя знішчальнікі. А ў нашым самалёце амаль нікага ўзбраення. Вось тады і было адчуванне хуткага канца. Але, на шчасце, прыляцелі нашы «ястрабы» і адагналі варожыя самалёты.

І яшчэ адзін цяжкі ўспамін. Ужо ў Мцэнску. Калі адыходзілі адтуль, на адной з вуліц забеглі ў стары мураваны дом, каб напіцца вады, а ў доме шмат старых мужчын і жанок. Аказалася, што гэта Дом са старых. Як гэтыя людзі глядзелі на нас! З сумам, з дакорам. Маўляў, на каго вы нас пакідаеце...

Так, асабліва было страшна, калі на вайне гінулі мільяны людзі — дзеці, жанчыны, старыя. Летам сорак чацвёртага, я быў тады інструктарам армейскага палітдзела, атрымліваў паведамленне, што ў мястэчку Клогі немцы збіраюцца забіць больш як дзве тысячы вязняў канцлагера — гамбургскіх яўрэяў. Мы камандай туды. Спазіліся. Немцаў тут ужо не было, а перад вачамі паўстала жахлівая карціна — на бярвеннях ляжалі напаябгарэлыя трупы. Шукалі, мо хто застаўся жывы. Не было ніводнага.

Дзень Перамогі я сустрэў у Таліне. Такой радасці я за ўсё жыццё не перажываў. Ды хіба толькі я. Помню аднапалчаніна Алега Кірыўніка, які цяпер прафесар у Кіеве, дык ён ускочыў на крэсла і пачаў крычаць: «Такая вайна скончылася, а мы засталіся жывыя, жывыя, жывыя!».

...Ішло пасяджэнне «Круглага стала», а музей жыў сваім жыццём. У залу ўрываўся пошчан піянерскіх барабанаў, дзіцячае шматгалоссе. У гэты дзень — атрад за атрадам — ішлі хлопчыкі і дзяўчынкі ў святочных белых кашулях і блузках з пунсовымі галыштукі на сустрэчу з баявым мінулым іх дзядоў.

Хай даручэца нам гэты вышні «штыль», але як хацелася б, каб усё бачанае імі тут легла зрынтаным вачэй ўражлівае дзіцячае сэрца і ўзышло там трывалым парасткам.
Матэрыялы «Круглага стала» «ЛіМа» падрыхтаваў
М. ЗАМСКІ.

У агні Вялікай Айчыннай загінула шмат документаў, якія сёння маглі б расказаць нам пра многія падзеі, дэталі перадаваўнага жыцця рэспублікі, пра першыя горкія дні адступлення ў 41-ым. Такі лёс і амаль усіх матэрыялаў Беларускага радыё таго часу. Аднак даследчыкі скрупулёзна, літаральна пакрысе збіраюць неацэнныя дакументы. І вось ужо мы маем некалькі кніг пра гісторыю радыёвяшчання Беларусі. Сярод апошніх і найбольш поўных — манаграфія Я. Радкевіча «Беларускае радыё. Гісторыя, перспектывы развіцця». У ёй ёсць старонкі і пра музычнае вясчэнне ў «вогненныя гады»,

цэрта ці арганізуючага мітыngu ў эфіры, да «газеты без паперы і адлегласцей». У першыя месяцы вайны музычныя перадачы зрабіліся іншымі, радыё быццам пераўтварылася з юнака ў сталага чалавека, які павінен прайсці жорсткае выпрабаванне і павесіць за сабой тых, хто яго слухае. І гэты псіхалагічны стан стваральнікаў музычных перадач і тых, хто іх слухаў, своеасаблівы музычны вобраз народа і краіны я ўяўляў, трымаючы ў руках архіўныя матэрыялы.

Папкі так званых «б'ястэкставых» праграм-канцэртаў, у якіх толькі аб'явы нумароў і іх выканаўцаў. Перагортваеш ста-

Беларускія народныя песні і два-тры творы А. Туранкова (звычайна апрацоўкі народных песень) гучалі абавязкова кожныя 2-3 дні. У папках музычнай рэдакцыі Усесаюзнага радыёкамітэта ў тым месяцы значыцца прозвішча толькі гэтага з беларускіх кампазітараў. Гэта, верагодна, можна тлумачыць адсутнасцю іншых запісаў у фанатэцы радыё. Дый выканаўцаў беларускай музыкі ў Маскве на той час не было яшчэ. Урад рэспублікі, які працаваў у сталіцы, пачаў выклікаць беларускіх артыстаў з розных мясцін эвакуацыі пазней. Толькі з 1942 года ў праграмах радыёканцэртаў з'явіліся імёны кам-

кі І. Яўнзем. Напрыклад, у канцэрте аркестра народных інструментаў Усесаюзнага радыёкамітэта пад кіраўніцтвам Осіпава артыстка выканала, акрамя рускіх і ўкраінскіх песень, беларускія: «Удавіцы, маладзіцы», «Мікіта», «Перапелачка», «Ой, кулі ды кулі». А ў «Канцэрте калектыву артыстаў Дзяржаўнага хору СССР пад кіраўніцтвам Аляксеева» прагучала песня «Ці не быстрая рэчка». Цікавая акалічнасць: амаль штотыдзень даваліся вялікія радыёканцэртны ў двух аддзяленнях: першае — «Песні славян» або «Песні народаў СССР», другое — англійскія і амерыканскія народныя песні або песні кампазітараў саюзных дзяржаў з рускім тэкстам.

Пра выкананне беларускіх народных песень гаворыць і такі радок: «Салістка беларускай оперы Альшэўская, партыя фартэпіяна — піяністка Сянькевіч». У папцы аднаго з канцэртаў спявачкі ў графе «спосаб выканання» стаіць філітавачарніная літара «ж» — гэта значыць, «жыўцом», як гавораць паміж сабой рэдактары, калі канцэрт трансліруецца непасрэдна са студыі. Альшэўская спявала «Што за месяц», «Ой, у полі вярба», «Лявоніха», «У нашым сямле свадзьба будзе», «Польку-Янку».

Радыё стварала атмасферу аптымізму і ўпэўненасці, нягледзячы на горыч пачатку Ленінградскай блакады, злачыніцтва фашыстаў на зямлі Беларусі і Украіны, падступ варожых войскаў да Масквы.

Навечна ўразлілі нашу памяць кінакадры той суровай часіны: вайсковы парад на Краснай плошчы 7 лістапада 1941 года, з якога дывізіі ішлі на блізкі фронт. Ветэраны, людзі сталейшага пакалення, пэўна, памятаюць уражлівы радыёрэпартаж пра гэту здзіўную свет, гордую, мужную падзею.

Краіна змагалася і перамагла! І ў гэтай барацьбе ў першым агопе было і савецкае радыё. З яго так чаканымі зводкамі Саўінфармбюро. З яго перадачамі-заклікамі, у якіх удзельнічалі і пісьменнікі. З «Пісьмамі на фронт» і «З фронту». З яго музычнымі праграмамі, адно толькі назвы якіх былі таксама заклікам: «Песні геву», «Песні Вялікай Айчыннай вайны» (Кабалеўскі, Пакрас, Дунаеўскі, Белы, Кочагаў), «Песні пра герояў грамадзянскай вайны», «Песні Чырвонай Арміі», «Герайчыны вобразы рускага народа ў сімфанічнай музыцы» і іншыя.

Такі быў музычны радыёэфір у цяжкія першыя месяцы Вялікай Айчыннай.

А з 1 студзеня 1942 года да гэтай інтэрнацыянальнай баявой «радыёпесні» далучыўся яшчэ адзін голас: пачала работу радыёстанцыя «Савецкая Беларусь».

Данат ЯКАНЮК.

У ТЫЯ ДНІ ГУЧАЛА МУЗЫКА...

якое вяла радыёстанцыя «Савецкая Беларусь» з 1 студзеня 1942 года. А якім жа яно было ў папярэднія паўгода? Ці гучала наогул беларуская музыка па радыё ў тым, самым цяжкім дні вайны? Якую музыку слухалі савецкія людзі па радыё з чэрвеня па снежань 1941-га?

Штодзённыя абавязкі і клопаты ўсё замянілі майму імненню пашунаць адразу на гэтыя пытанні. Якія ж нечаканыя пачуцці і ўражанні я перажыў, калі дакрануўся да ўжо крыху пажоўнелых мікрафонных папак Усесаюзнага радыёкамітэта 1941 года, захаваных у Цэнтральным Дзяржаўным архіве Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Маскве!

Тыднёвая камандзіроўка ў Маскву — сціслы тэрмін для вырашэння шматлікіх службовых пытанняў: і маё наведванне архіва было аднесена на, так сказаць, «вольны час». Дзень на вывучэнне картатэкі, на запіс нумароў патрэбных фондаў і афармленне бланка заказу. Доўгая працэдура. Патрэбныя архіўныя матэрыялы падрыхтавалі для мяне толькі праз дзень — такі парадокс! І вось, нарэшце, на свой стол у архіве я перашоў тоўстыя і не велікія тоўстыя папкі.

Не пашкадавала вайна і гэтыя мікрафонныя папкі, хаця і складаліся яны ў Маскве: матэрыялы музычнай рэдакцыі захаваліся толькі пачынаючы з кастрычніка 1941 года. Музыка, якую «чытаў» я ў дакументах, здаецца, у той час жывіла трапяткую надзею савецкіх людзей, што чакалі звестак па радыё, як збавення: ці не пагналі ўжо гадаў-фашыстаў, можа, хутка канец вайне?

Пераглядаў папкі толькі музычнай рэдакцыі, а ўсё ж адчуваўся, якім суровым спакоем, мужнасцю «зараджала» савецкае радыё слухачоў. Яны прызвычаліся да радыё даваеннага — вясёлага, аптымістычнага, усесаюзнага «песеннага» кан-

ронкі — і нібыта адчыняеш дзверы ў рэдакцыйны пакой, дзе музычныя рэдактары запісалі філітавым чарнілам тэксты канцэртных аб'яў. А вось позірк быццам спатыкаецца: унізе старонкі забытыя ўжо намі словы «грамафон», «тонфільм», «шарынафон» і загадкавае «воск». Гэта пазначалася, якім спосабам будзе давацца ў эфір музычны твор: са студыі, па трансляцыі з залы або з дапамогай грамафоннай пласцінкі тонфільма шарынафона (спецыяльнага плёнкі накітавалі кінастужкі з запісам гучу) ці вясковага роліка з запісам абмежаванага выкарыстання.

Свой дзень радыё пачынала песнямі-гімнамі А. Аляксандрава «Свяшчэнная вайна» (грамафон) і «Гімн партыі бальшавікоў» (тонфільм), які з 1 студзеня 1944 года стаў Гімнам нашай дзяржавы. У снежаньскіх мікрафонных папках 1941 года — характэрныя паметкі пра тэхналагічны працэс радыёперадачы, адметныя асаблівасці лексікону дыктарскага тэксту, імёны невядомых сёння артыстаў і тых, каго ў нашы дні ведае свет. Вось, чытаю: «Выступленне лаўрэата Усесаюзнага і міжнароднага конкурсаў скрыпача Марыны Казалупавай і піяніста Святаслава Рыхтэра». У гэтай праграме выконваліся камерныя творы Шапэна, Чайкоўскага, Крэйслера. Рыхтэр даволі часта выступаў па радыё, іграў свае любімыя ў той час мініяцюры Шапэна, Шумана...

1 — нарэшце! Папка канцэрта, які прагучаў 16 кастрычніка ў 21 гадзіну 50 мінутаў: «Творы савецкіх кампазітараў». Іх тут значылася ўсяго два, і першы — «Сюіта на беларускія тэмы» (так яе тады аб'явілі па радыё) А. Туранкова ў выкананні сімфанічнага аркестра. Сюіта А. Туранкова — на грамплацінцы, 3 мінуты — столькі гучала адна яе старонка на 78 абаротаў.

пазітараў Я. Цікоцкага, А. Багатырова, М. Аладава, Д. Лукаса, А. Клумава. А ў кастрычніку, лістападзе і снежні 41-га беларускую музыку ў эфіры прадстаўлялі народныя песні і танцы, фантазіі на беларускія народныя мелодыі — пераважна для баяна ці трыо баяністаў. «Народныя песні славян» — часта так называліся канцэртныя праграмы радыё, і ў іх, напрыклад, — «Ці не быстрая рэчка» (Дзяржаўны хор пад кіраўніцтвам А. Свешнікова), «Забалела ты, мая галованька», «Чарнушачка», «Сваток» — запісаны былі пры дапамозе тонфільмаў, у выкананні Л. Александровскай у суправаджэнні секстэту домраў. На той час артысты яшчэ не было ў Маскве, запісы былі зроблены напярэдадні вайны — першыя ў гісторыі рэспублікі пласцінкі, тонфільмы з галасамі першых нацыянальных прафесійных артыстаў.

Сёння вобраз савецкага радыё ў гады вайны для нас гучыць тэмбрам голасу Ю. Левітана, маршавай мелодыяй «Свяшчэнная вайна» А. Аляксандрава. Але ў тым месяцы 1941-га перадаваліся, яшчэ зрэдку, і эстрадныя, вясёлыя, гумарыстычныя песні, мелодыі, танцы. Вось праграма «Слухай, фронт»: «Выступае духавы аркестр і джаз-аркестр пад кіраўніцтвам Кнушавіцкага». Пераважалі ўсё ж канцэртны з твораў рускіх і замежных кампазітараў-класікаў, савецкіх аўтараў. Гучалі песні-заклікі, песні-шаржы на фашысцкіх выблюдкаў Гітлера, Гебеля. Шмат гучала маршаў, песень часоў рэвалюцыі і грамадзянскай вайны.

А музычны вобраз Беларусі склаўся з народных песень. Іх часта выконвала вядомая і папулярная ў той час спявачка, заслужаная артыстка рэспублі-

УНИКАЛЬНАЕ ВЫДААННЕ

Да 40-годдзя Вялікай Перамогі ў выдавецтве «Беларусь» выйшла унікальнае па змесце выданне — падборка палітычных і сатырычных плакатаў часоў Вялікай Айчыннай вайны. Альбом-выстаўка складзены на аснове рэдкіх архіўных і музейных матэрыялаў, ён амаль факсімільны па паліграфічнай вытворчасці, дабраякасна надрукаваны на Мінскай фабрыцы наляровага друку.

Цяжкая пераацанка значэнне палітычнага плаката ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Ён быў баявой ідэалагічнай зброяй, па-

мочнікам партыі і народа ў барацьбе з варожай навалай. Такія плакаты, як «Родина-мать зовёт!» (1941) і. Таідзе, «Беспощадно разгромим и уничтожим врага!» (1941) Кукрынінсаў, «Дойдем до Берлина!» (1944) Л. Галаванова, «Красной Армии метла нечисть вымела дотла!» (1945) В. Дзмі і іншыя з'яўляюцца яркімі ўзорамі айчыннага плакатнага мастацтва ваеннага часу.

У гады выпрабаванняў сваё слова сказала і газетна-часопісная сатырычная графіна. Вострыя па змесце малюнкi маста-

коў часта друкаваліся ў газетах і часопісах, у спецыяльных дадатках і лістоўках. У асобных гарадах выдаваліся шырока ілюстраваныя газеты плакатнага тыпу.

Як вядома, у пачатку вайны па даручэнні ЦК КПБ у Гомелі быў арганізаваны выпуск газеты-планата «Раздавім фашысцкую гадзіну», у афармленні якой актыўны ўдзел прымалі мастакі З. Азгур, А. Шаўчэнка, Б. Звінагародскі, Д. Красільнік і таленавіты гомельскі малоды мастак-самавук В. Букавы, які загінуў пры выкананні баявога задання.

З 1942 года газета-планат выдалася ў Маскве, яе рэдактарам быў Кандрат Крапіва. Асноўны аўтарскі актыў складалі пісьменнікі Янка Купала, Якуб Колас, Кузьма Чорны, Пятрусь Бровка, Пятро Глеба, Васіль Вітка, Максім Лужанін, Анатоль Астрэйна і іншыя.

Пры газеце «За свабодную Беларусь» выдаваўся сатырычны лісток «Партызанская дубіна». Ён друкаваўся невялікім фарматам у выглядзе лістовак і адыгрываў тую ж важную ролю ў актывізацыі перамогі над фашызмам, што і газета-планат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Абодва выданні тыражыраваліся друкарскім спосабам і засылаліся ў тыл ворага, у партызанскія атрады, распаўсюджваліся сярод насельніцтва на акупіраванай тэрыторыі.

У альбом-выстаўку ўключана 35 плакатных выданняў, сатырычных лістоўкаў ваеннага часу. Падборка выпушчана масавым тыражом. Яна разлічана на шырокае кола чытачоў, можа быць выкарыстана як выставачны матэрыял пры афармленні школьных музеяў і музеяў баявой славы.

М. ГАНЧАРОВ,
галoўны мастак Дзяржкамвыда БССР.

СВЯТКАВАННЕ

9 МАЯ

У ПАТСДАМЕ

РАЗДЗЕЛЫ З ПАЭМЫ

Я думаў у гэтыя дні, Маргот,
што ёсць народ і антынарод?
Дзе тут лінія водападзела?
Мне стала ў Патсдаме зразумела:

Народ — садоўнікі, хлебаробы,
носьбіты праўды, тварцы даброт.

Гітлеры, гебельсы, рыбентропы
і іншы падобны зброд—не народ.
Антынарод!

Народ — змагары за людское шчасце,
тварцы святла. Тэльман. «Рот фронт!»

Змроку тварцы. Цёмныя страці.
«Зік хайль!». «Нах остэн!». Скошаны
рот...
Антынарод!

Народ — велічыня векавая.
Народ — пастаянная велічыня.
Антынарод — штось нахштальт насланья,
якое пры зьянні дня спывае.

Бачу, Маргот, твой горад родны,
свабодны, заліты вясновым святлом,
бачу ўздым новы сілы народнай,
узьяўшай верх над карычневым злом.

Маргот Густ, супрацоўніца акружнага
аддзела культуры, пачынае ўсхвалява-

на, на не зусім правільнай, з моцным
акцэнтам, рускай мове гаварыць пра
тое, што каб не мы, савецкія людзі, не
наша слаўная Чырвоная Армія, не яе
Вялікая Перамога, то невядома, як бы
склаўся лёс яе народа, як бы
ён вылучыўся ад фашысцкай пошасці.
Яна добра помніць — адна з самых вы-
разных згадак дзяцінства — прыход у
Патсдам савецкіх воінаў-вызваліцеляў.
Адзін салдат, расказвае яна, паклікаў
мяне да сябе, пачаставаў цукрам, потым
пасадыў побач з сабой на нейкую скры-
нку, відаць, з-пад снарадаў, працягнуў
ліст паперы і аловак і, водзячы маёй
рукой, пісаў і гаварыў: «Гітлер капут,
Гітлер капут». «Гітлер капут!» паўтары-
ла я ўслед, асмалеўшы і дзівачыся на
выведзеныя мной з дапамогай рускага
салдата ўпершыню ў жыцці літары —
каракулі. Гэта быў для мяне першы ўрок
пісьмовай граматы і адначасова грама-
ты палітычнай. Маргот гаворыць яшчэ,
што пераможцы бываюць розныя. Вы,
напэўна, пытаеца яна ў нас, ведаеце
пра жажліваю англа-амерыканскую бам-
бардзіроўку Дрэздэна. Дык вось, нешта
падобнае перажылі і мы, патсдамцы,
у ноч з 14 на 15 красавіка. На працягу
30 мінут брытанскія бамбардзіроўшчы-
кі скінулі на горад каля 1800 тон смер-
таноснага грузу і спаялілі многае з та-
го, што будавалася стагоддзямі, у тым
ліку і шмат значных скарбаў культуры.
А вашы салдаты на чале з лейтэнантам
Лучувейтам ратавалі, рызыкуючы жыц-
цём, у тыя красавіцкія дні парк Сан-
Сусі і яго палацы¹. Дзякуй вам, у які
ўжо раз, за ўсё гэта, за тое, што вы та-
кія...

Дзякуй вам, Маргот, за дзякуй!
Удзячнасць — яшчэ адна адзнака
тых, каго называюць «народ».
Вось вы і ёсць народ, Маргот.

Народ у адрозненне ад антынароду
любіць жыццё, людзей і прыроду,
множыць красу, прадаўжае род.
Вы — самы штось ні на ёсць народ.

Як ружавеюць вашы шчокі!
Зарой падсвечаныя аблогі.
Якой прыгажосцю вас, Маргот,
шчодрэ народ надзяліў! Майн гот!

Колькі святла ў вашых вачах!
Маргот, вы — вобраз новай Германіі.
Маргот, на вашым захаванні
народнай Германіі ачаг.

Над Басінплатцу² —

Сціснуты вусны, зведзены бровы.
Прыспушчаны флагі ў жалобе суровай—
наш савецкі кумач
і нямецкі, трохкаляровы.
Флагі,
музыка,
кветкі,
вянкі.

Народу сцякаюцца ручаіны...
З Днём Перамогі вас, землякі!
Як спіцца вам тут, у далі ад Айчыны?
Як костачкам вашым ляжыцца тут,
у чужой нямецкай зямельцы?
Знайце: на могілнікавы груд
разам з намі прыйшлі і немцы.
Прыйшлі як таварышы, як сябры.
Да іх мы звяртаемся: геносы.
Тут, дзе пасці вам давялося,

сёння ўжо новыя гаспадары.
Побач з намі ў жалобе пасталі
Маргот і Гюнтэр, Клаўз і Рут...
Кветкі, якія былі ў Патсдаме,
сёння ўсе тут.
Мы разам кладзем гваздзікі і ружы,
Наяве выконваем ваш запавет:
«Жывіце ў міры, жывіце дружна»³
(Наказваў паўшы з вамі паэт).

Мінулае можа адкідаць ценю.
Ды сёння ў нас дзень ясны, маёвы.
Два розныя флагі, дзве розныя мовы,
ды свята адно—Перамогі дзень.
Мы разам дзелім радасць і сум.
Сцякаюць кветкі ярка-красава.
«Дэр евіге рум!

Дэр евіге рум!
Вечная слава!
Вечная слава!
Вечная слава!»...

¹ Маецца на ўвазе наступны рэальны
факт. У апошнія дні вайны, выконваючы
загад савецкага камандавання, падраз-
дзяленне нашых салдат пад кіраўніцтвам
гвардыі старшага лейтэнанта Яўгенія
Фёдаравіча Лучувейта, мастацтвазнаўца
па прафесіі, узяло на сябе ахову Сан-
Сусі з яго архітэктурнымі помнікамі.
Загад быў выкананы. Жыхары Патсда-
ма — я сам гэта чуў — называюць і
сёння Лучувейта «выратавальнікам Сан-
Сусі». Яму прысвоена званне ганаровага
грамадзяніна Патсдама, адна з вуліц,
якая вядзе да славагага парку, названа яго
імям. А пры ўваходзе ў парк устаноўле-
на бронзавая дошка з надпісам: «Дзякуй
савецкім салдатам! Яны абаранілі ў кра-
савіку 1945 года Сан-Сусі ад пагрозы
разбурэння фашыстамі!».

² Назва плошчы, дзе пахаваны паў-
шыя пад Патсдамам у апошнія дні вай-
ны савецкія салдаты і афіцэры і абу-
даваны ў іх гонар помнік.

³ Слова, якія сустракаюцца ў пісьмах
з фронту Міколы Сурнацова.

«ФАРБЫ АДДАВАЦЬ МАСТАКУ...»

Чатыры дзесяцігоддзі прай-
шло пасля Перамогі над фа-
шысцкай Германіяй, але не га-
не ў памяці людзей жыццё ва-
енных гадоў, поўнае пакут і
барацьбы. Не знікаеца наша
цікавасць да мастацтва, у якім
адлюстраваліся падзеі, подзві-
гі, перажыванні савецкіх лю-
дзей у тыя гады, што сталі ад-
ным з важнейшых этапаў гі-
сторыі нашай краіны, ды і ўся-
го свету.

Мастак Мікалай Абрыва са
жніўня 1942 года да вызва-
лення Беларусі ад нямецка-фа-
шысцкіх захопнікаў ваяваў у
партызанскай брыгадзе «Дуба-
ва» на Віцебшчыне. Аднойчы ва
Ушачах яму ўдалося здабыць
алей. Пасля баявой аперацыі,
вярнуўшыся ў атрад, М. Аб-
рыва расцягнуў прасціну і
пачаў пісаць на ёй карціну —
«Аперацыя пад Бароўкай». За-
тым па памяці напісаў партрэт
Чапаева, Мастак развесіў на-
маляванае на саснах: як гэта
ўразаў таварышаў!

— Людзі даражылі ўсім, што
было да вайны, — кажа Міка-
лай Іпалітавіч. — Кожная га-
зета, кожны надрукаваны парт-
рэт захоўвалі сябе ў хатах
— з рызыкай для жыцця. На-
бліжалася 25-годдзе Кастрыч-
ніцкай рэвалюцыі. Я пачаў ма-
ляваць партрэты, іх развозілі
па сельсаветах. Устанаўлівалі
цяг, лозунг, і людзі ішлі туды,
як на свята, радаваліся незвы-
чайна...

Камбрыг Ф. Дуброўскі і ка-
місар У. Лабанок загадалі —
фарбаў дарэмна не траціць,
хто знойдзе алей або акварэль
— аддае іх мастаку. Назаўтра
ж Мікалаю Іпалітавічу прынес-
лі карабок... губной памады.
Яна спатрэбілася. Зноў у спра-
ву пайшлі прасціны. І неўзабаве
некалькі лозунгаў з заклі-
кам да байцоў — не шкаду-
чы свайго жыцця знішчаць ачу-
пантаў — прыцягвалі ўвагу
лясных салдат.

Аднойчы М. Абрыву вы-
клікалі ў штаб брыгады. Кам-
брыг і камісар прапанавалі на-
пісаць карціну «Выход брыга-

ды «Дубава» на аперацыю»,
паказаць партызан, якія асаб-
ліва вылучыліся ў баях. Гонар
быць напісаным на гэтым па-
латце прыраўніваўся да баявой
узнагароды. Мастак пачаў ра-
боту над партрэтнымі эскізамі.
Разважаючы пра вобразы свай-
го будучага палатна, М. Аб-
рыва, разумеючы батальны
жанр не толькі як наказ вай-
ны дзюх арміяў, успрымаў вай-
ну як і цяжкую работу. Мас-
так углядаўся ў будні брыгады,
прыкмятаў сціплы, вонкава не
кідкі подзвіг штодзённай вы-
нослівасці, жыццёўнасці,
чалавечнасці. Больш за ўсё ў
тварах партызан уражвала ня-
скоранасць.

— Пад час работы здаралася
рознае, — прыгадае мастак. —
Даводзілася пісаць партрэт
байца, які загінуў у баі і яко-
га прынеслі ў атрад. Каманда-
ванне прыняло рашэнне: у кар-
ціну павінны быць упісаны лю-
дзі, якія прыйшлі ў брыгаду ў
сорак другім да кастрычніка,
якія вызначыліся ў баях, якія
прыклад — ва ўсім. Сёння кар-
ціна стаіць у мяне ў майстэрні,
я схіляюся перад кожным
яе вобразам: сапраўды, на па-
латце увесь цвет брыгады. У
цэнтры з аўтаматам у чорным
паўкажушкі — Міхал Жукаў,
намеснік Ф. Дуброўскага, ста-
іць побач з У. Лабанком. У ад-
ным радзе — Дуброўскі, Бара-
даўкін, Караленка, далей Зво-
наў, Нікіфараў і Дзідзенка...
Дваццаць сем чалавек на па-
латце. На рашэнні камандаван-
ня паказаў і сябе — другім ед-
завым на гармаце, бо быў іні-
цыятарам і арганізатарам за-
хопу гэтай супрацьтанкавай
гарматы...

Камісар брыгады У. Лабанок
паабяцаў партызану-мастаку,
што, калі той закончыць кар-
ціну да Першага мая, то атры-
мае магчымасць самастойна
ўзрваць эшалон.

Брыгада рыхтавала адкрыцце
карціннай галерэі да майскіх
святаў. Перад палотнам выра-
шылі праводзіць партыйныя
сходы, пасяджэнні штаба, пры-

маць у партыю. І яшчэ — пас-
тавіць у галерэі сцяг і ганаро-
вую варту. Здаралася, што,
прымаючы байца-партызана ў
партыю, пыталіся: ёсць ён на
карціне? Есць — тады варты
высокага гонару.

Яны неаддзельныя ад гісто-
рыі — карціны «Выход брыга-
ды «Дубава» на аперацыю»,
«Бой у Пышна», графічныя
эцюды...

— Пад Пышна фашысты зні-
шчылі вёску Слабодка, яна
прымыкала да нашай зоны, —
згадае мастак. — Карнікі вы-
рашылі такім чынам адпомсціць
партызанам за выбухі на чы-
гуны і рэйды. Лабанок выклі-
каў мяне ў штаб і даручыў
выехаць у вёску, занатаваць
сляды злачынства. Усе мы ве-
рылі ў перамогу над ворагам і
збіралі матэрыялы, якія выкры-
валі злачынствы акупантаў...

Паехалі ў Слабодку. Там
убачылі хлёў, а ў ім... Спачат-
ку здранцвеў, жудасна было
глядзець на абезгалоўленыя це-
лы старых, дзяцей... Дзевяноста
сем чалавек гітлераўскія вандалы,
расстраляўшы, абезгалоўі-
лі, склалі ў хлёве і падпалілі,
але полымя патухла...

Усю ноч маляваў лістоўкі,
плакаты, каб з дапамогай вя-
лікага паветранага змея ўзняць
іх у неба і скінуць над Лепе-
лем: вецер панясе іх у бок го-
рада, і людзі даведаюцца такім
чынам пра зверствы фашыстаў.
Адначасова разведчыкі брыга-
ды здолелі распаўсюдзіць лі-
стоўкі па навакольных сёлах і
нямецкіх гарнізонах...

Брыгада распрацавала новы
метад знішчэння варожых эша-
лонаў. Бензіну і нафты ў атра-
дах не было для таго, каб пад-
пальваць вагоны спыненага
саставу. Вырашылі падпальваць
саломой. Кожны баец браў з
сабою на аперацыю паўснапа.
На чыгуначным палатце ўста-
наўдлівалі гармату, і калі ця-
нік набліжаўся дастаткова
блізка для дакладнага пападан-
ня, білі па катле, пара спуска-
лася... За трыццаць метраў ад
апошняга вагона ўстанаўліва-
лася міна, узрываўся рэйкі, па-
чыналася «апрацоўка» саставу.
Спачатку з кулямётаў, якія
траплялі ў брыгаду з неба, —
іх здымалі з фашысцкіх «месе-
раў». Пасля кулямётнай апра-
цоўкі пачыналася атака. Кож-
ны, ухаліўшы снап, бег да ва-
гона і падпальваў... Карціна,
якая была намалёвана пасля
гэтай аперацыі, так і называе-
ца — «Гараць эшалоны».

Да Першага мая галерэя ў
брыгадзе «Дубава» была гато-
ва. Вывесілі карціны, а 17 мая
1943 года пачалася блакада

Гараць эшалоны.

Бой у Пышна.

Лепельска-Полацкага парты-
занскага краю...

Вось што расказвае пра гэта
М. Абрыва:

— Дуброўскі і Лабанок ад-
далі загад — лагер эвакуіра-
ваць, усім партызанам заняць
рубяжы абароны. Карціны мы
з падрамнікаў знялі, скруцілі,
запхнулі іх у металічную тру-
бу, якую запаялі, прымацава-
лі да яе вяртэўкі, каб можна
было за спіной перанесці. Але
дні міналі, да фронту прабіцца
ніхто не змог. Пераправіць кар-
ціны на Вялікую зямлю да-
памог выпадак. Кінааператар
І. Вейняровіч здымаў у брыга-
дзе хроніку пра нашу жыццё і
чакаў самалёта. На нашу ўсе-
агульную радасць самалёт Р-5
прыляцеў, можна сказаць,
«пракраўся да нас агародамі»,
бо фашысты пастаянна кантра-
лявалі і нябесныя і зямныя да-
рогі, якія вялі ў партызанскі
край. Самалёт мы загрузілі кі-
наапаратурай, карцінамі.

Далейшы лёс маіх карцін?
Ішло пасяджэнне Цэнтральнага
штаба партызанскага руху ў
Маскве, на якім прысутнічаў
К. Я. Варашылаў. І ў той самы

момант, калі гаварылася пра
страты партызанскіх атрадаў на
Віцебшчыне ў раёне блакады, у
кабінет унеслі карціны і, як
мне потым расказаў П. К. Па-
намарэнка, гэтыя мастацкія да-
кументы ўздавалі ўсім: бры-
гада жывая, і карціны вырата-
ваны. Яны былі вывешаны ў
Цэнтральным штабе партызан-
скага руху, потым — на вы-
стаўцы «Дваццаць пяць гадоў
Беларускай ССР», наладжанай
у Трацякоўцы...

Ваенная тэматыка—галоўная
ў творчасці М. Абрывы і
пасля Перамогі. З 1944 па 1950
гады ён служыць у Студыі імя
Грэкава, піша партрэты фран-
тавікоў, партызан, батальных
сцэны, але ўсё ж карціны, ство-
раныя ім у партызанскай бры-
гадзе, лічыць самымі яркімі і
дарагімі. Людзі верылі яго мас-
тацтву, памагалі захоўваць для
патомкаў занатаваныя на па-
лотнах, аркушах паперы ім-
гнённы трагічнага і велічнага пе-
рыяду ў гісторыі народа. І
сёння яго творчасць карыста-
ецца заслужанай павагай.

Юрый ПАПОУ.

Масква.

Музычнае афармленне на гармоніку было справай імклівых пальцаў Мікалая Чапшуна. Але вось браў у рукі гітару Аляксей Сяргееў, здымаў са сценкі зямлянкі балалайку сакратар камітэта камсамола Пётр Сідараў, і нібы рассоўваліся сцены будана. То гучаў старадаўні вальс, то звінелі прыпеўкі, у якіх даставалася праклятай вайне... Потым на імправізаваную сцэну выходзіў немец Анэс Фур. «Міцькаўцы» не ве-

— Будзе дэманстравацца стужка «Хлопец з нашага горада». Кінатэатр «ля шпіталя». Усё. Р-разыдзісь!

Строй імгненна распаўся, і ўсе наўкола загулі.

Навіну абмяркоўвалі і ў час вячэры. І не дзіва. Многія з партызанскіх акружэнцаў апошні раз былі ў кіно ў чэрвені 1941 года. Тыя, хто прыйшоў у атрад праз жахі лагераў ваеннапалонных, мелі такі ж

ны час Стаішы дыханне, яны глядзелі на Сяргея Луконіна, ролю якога выконваў Мікалай Кручкоў, на яго каханую Вару, якая сваёй бязмернай верай і непахісным чаканнем даказала не толькі права на абавязковую сустрэчу з блізім чалавекам, але і ўсяліла надзею ў сэрцы глядачоў.

Уражанне ад фільма было настолькі непасрэдным, што, калі цітры абвясцілі «Саратаў», Аляксей Сяргееў, саратавец, раптам закрываў:

— Стойце, дайце добра паглядзець!

Тым часам за рукаятку дынама-машыны ўзяўся Іван Вышкоўскі, якога за магутны рост і сілу звалі ў атрадзе «Паўтара Івана». На экране — напружаны момант: у палон трапіў фашыст, чья дарога ў свой час перакрываўся за ваенным шляхам Сяргея Луконіна ў рэспубліканскай Іспаніі. І тут Іван Вышкоўскі ад хвалявання не разлічыў сілы і так крутануў «дынамку», што лямпачка ўспыхнула і згасла. Здавалася, што выйсця няма: глухі куток Палесся, трэці год вайны, запасной лямпачкі няма. На шчасце, нехта ўспомніў, што не так даўно Анэс Фур, Іван Каменёў і Павел Тоўскі адбілі ў немцаў грузавік. І вось ужо камандзір узвода Пётр Каюшнікаў аспражона трымае на далоні лямпачкі.

— Хоць бы адна падышла...

І цуд здарыўся! «Міцькаўцы» даглядзелі фільм «Хлопец з нашага горада». Да канца, да радкоў песні на верш К. Сіманова «Чакай мяне»...

Неяк на адной з сустрэч была партызанка атрада імя Чапаева, настаўніца з вёскі Каменка, што пад Бабруйскім, Клаўдзія Жданава сказала:

— Я калі ўбачу афішу з назвай «Хлопец з нашага горада», кідаю ўсё і бягу ў кіно. Але хоць і ўтульна ў зале, і крэслы мяккія, гук добры, і Паўтара Івана лямпачку не перапаліць, а ўсё ж нешта не тое. Бо ўражанне ад фільма ў кінатэатры «ля шпіталя» засталася, як першае каханне, — на ўсё жыццё.

Марат ХАНЯК,
былы партызан атрада імя Чапаева.

У КІНАТЭАТРЫ «ЛЯ ШПІТАЛЯ»

далі, пра што ён спявае, але першая страфа пачыналася словамі «Геноссе Тэльман...», і гэтым было сказана ўсё. Свае народныя песні спявалі рускія, беларусы, грузіны... Атрад склаўся шматнацыянальны, і нават у камандаванні Мацвей Сёзік прадстаўляў братнюю Украіну, начальнік штаба Васіль Маніцын — РСФСР, камісар Фёдар Папоў — рэспубліку Комі.

Аднойчы, а было гэта напярэдадні свята Кастрычніка, у час вячэрняга пастраення камісар аб'явіў:

— Сёння пасля вячэры, хто жадае, можа паглядзець кіно. Уваход бясплатны.

Калі б побач узарвалася бомба, уражанне было б не такім моцным. У страі не размаўляюць, але тут пытанні пасыпаліся, як гарох.

— Таварыш камісар, мо вы жартуеце?

— У які кінатэатр аббудзецца культпаход?.. «Сінема»? «Ілюзіён»?..

— Ой, хутчэй назавіце фільм, а то не вытрымаю!

Камісар падняў руку.

перапынак у сустрэчах з экранам. Праўда, некаторыя партызаны, якія прыбылі ў атрад з Бабруйска, паспелі пазнаёміцца з фашыстоўскім кінамастацтвам. Але пры адным успаміне аб той сустрэчы з «новай культурай» яны сціскалі зубы.

...Да штаба падкаціў вазок, і з яго саскочылі аўтаматчыкі і прыгожая, стройная дзяўчына. А ў вазку была бляшанка са стужкамі і кінаапаратура. Імгненна навіна разнеслася па буданах, і наўрад ці які-небудзь кінамаханік у свеце меў столькі добраахвотных памочнікаў.

Калі добра сцягнула, да дзвюх сасонак ля шпіталя прымацавалі прасціну. Дах будана, нягледзячы на ​​рашчыцы пратэст галоўрача Яўгена Арбузава, ў момант ператварыўся ў ложу, партэрам стала парослая верасам палянка...

Некалькі слоў пра саму тэхніку. Гэта, безумоўна, быў праезд нават і тагачаснага кінаапарата. Памочнік механіка круціў ручку дынама-машыны, а яна прыводзіла ў рух праектар са стужкай.

І вось замільгалі першыя цітры, а потым кадры. Мастацтва зрабіла цуд — «міцькаўцы» ў момант перанесліся ў даваен-

дасці. Успаміналі дарагія сэрцу песні: «Широка страна моя родная», «Запрашаем мы вас калгасам, вас, байцы і камандзіры» і многія, многія іншыя.

Ужо праз тыдзень хор даў свой першы канцэрт для воінаў-франтавікоў. Канцэрт праходзіў у памяшканні цяперашняга сельмага, што на вуліцы Набярэжнай, бо калгасны Дом культуры фашысты ператварылі ў канюшню. У невялікім памяшканні не памяцілася нават палавіна афіцэраў і салдат, якія жадалі трапіць на канцэрт. Таму расчынілі вокны і дзверы — людзі, якія стаялі на вуліцы, таксама слухалі спевакоў. Прайшоў канцэрт з вялікім поспехам. Хор выканаў песні савецкіх кампазітараў, беларускія народныя песні і прыпеўкі. Гучалі тады і сатырычныя прыпеўкі, складзеныя ўдзельнікамі хору, аб тым, які фрыцы і гансы ганебна ўцякаюць з нашай зямлі.

Нездарма праз шмат гадоў пасля таго першага канцэрта генерал Васіль Кузьміч Нікіцін, які прыязджаў на ўрачыстасці ў сувязі з 30-годдзем фарсіраванага Дняпра каля Лоева, заехаў у Азершчыну да Таццяны Карнеёўны. У час гаворкі ён згадаў той першы наш канцэрт. 30 гадоў марыў ён прыехаць у гэтую вёску і зноў сустрэцца з гэтымі людзьмі. Шмат кіламетраў прайшоў ён франтавымі дарогамі, але нідзе не давялося бачыць, каб у толькі што вызваленнай вёсцы франтавікам сіламі самадзейных артыстаў быў дадзены канцэрт, цікавы

на змесце і выдатны па мастацкім выкананні.

Гэтай сустрэчы былі вельмі рады і ўдзельнікі хору. У нас, у хаце Т. Лапацінай, зноў сабраліся спевакі. Доўга сядзелі за святочным сталом і спявалі, і успаміналі той радасны час вызвалення.

У тыя незабыўныя дні хор даваў шмат канцэртаў, выступаў перад раненымі ў палатках палявых шпіталей, а таксама перад франтавікамі ў клубах-зямлянках, на адкрытых пляцоўках у лесе, дзе сцэнай часта служыў раскрыты кузаў грузавой машыны. Давалі канцэрты для воінскіх часцей, якія ішлі на перадавую або прыбывалі на адпачынак.

Былі дні, калі даводзілася за адзін дзень выступаць 5-6 разоў. Але ўдзельнікі хору не адчувалі стомленасці. У калектыве быў незвычайны натрыятычны ўздзеянне. З вялікай сімпатыяй і любоўю сустрэкалі самадзейных артыстаў і радавых воінаў і афіцэраў. Шмат выдатных водгукаў уручалі пасля канцэртаў удзельнікам хору франтавікі. Памятаю, у адным з іх былі такія словы: «Дарагія дзяўчаты, мы, воіны, натхнёныя вашымі выдатнымі песнямі і танцамі, частушкамі, абяцаем вам яшчэ мацней быць фашыстаў, праяўляць масавы гераізм, гнаць з нашай зямлі фашыстскую нечысць». Многія з гэтых водгукаў захоўваюцца ў Беларускаму музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

АБ'ЕКТЫЎ РАСКАЗВАЕ

У Доме работнікаў мастацтваў Беларускай сталіцы можна ўбачыць у гэтыя дні і пасіўных ветэранаў, і юнакоў і дзяўчат. Увагу іх прыцягвае рэспубліканская фотавыстаўна «Подзвігу народа жыць у ваях», якая арганізавана Саюзам журналістаў БССР і Беларускам Тэлеграфным Агенцтвам. У экспазіцыі размешчаны дзесяткі здымкаў, якія адлюстроўваюць розныя перыяды з жыцця рэспублікі.

Асаблівае хваляванне зведваюць наведвальнікі, калі знаёмяцца з работамі В. Арнашоў і У. Лупейкі. У гады Вялікай Айчыннай вайны аўтары іх знаходзіліся на пярэднім іраі барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і зафіксавалі сваімі намерамі шмат якіх момантаў ўсенароднага змагання.

Асобныя творы расказваюць пра сённяшні будні салдат і афіцэраў Савецкай Арміі — «Ракетчыкі» і «Мы — танкісты» М. Амельчанкі, «Лётчык С. Крывец» і «Знішчальнікі» А. Талочкі, «На граніцы ўсё спакойна» Я. Макаручка, Шэраг работ зместам сваім звязаны з сённяшнімі справамі людзей горада і вёскі. У экспазіцыі змешчаны таксама фотартэры вядомых дзеячаў Беларускай літаратуры і мастацтва П. Панчанкі, Р. Бардуліна, Я. Зайцава, Я. Глебава, С. Станюты, В. Сумарава, Н. Шчаснай.

Акрамя названых аўтараў, свае работы на выставку прадставілі Л. Папковіч, В. Жыльні, Я. Казюля, В. Ганчаранка, І. Юдаш, П. Кастрома, У. Мянжвіч, Э. Каблік, В. Сасноўскі і іншыя фотамайстры.

Ю. ЛЯМЕШКА.

НА СЦЭНЕ — ПОДЗВІГ

Сцэнічны вобраз бястрашнага сына Беларускага народа, Героя Савецкага Саюза Іванстанціна Заслонава стварыў мажыніст халадзільных устаноў Пінскага вытворчага прадзвіж-на-трынацінага аб'яднання Г. Друпа ў спектаклі па п'есе М. Матукоўскага «Паядынак», прэм'еру якога паказаў на сцэне Палаца культуры «Трынацінкі» калектыву народнага тэатра. Таварышы па рабоце, якія сабраліся ў зале, гарача аплазівалі памочніка майстра А. Іахновічу і А. Кавалевічу, служачым Л. Былінскай і К. Саўсюк.

Да 40-годдзя Перамогі артысты-рабочыя падрыхтавалі яшчэ адну прэм'еру — спектакль па п'есе Б. Васільева «А святані тут ціхія...» у пастаноўцы рэжысёра З. Друпа.

Слаўнай даце прысвяціў сваю прэм'еру і старэйшы аматарскі калектыву Брэстчыны Целяханскі народны тэатр. На сцэне мясцовага Дома культуры, сельскіх клубаў і дамоў культуры артысты-аматары з поспехам паказваюць спектакль па драме народнага пісьменніка Беларусі І. Шамякіна «І змоўклі птушкі...».

М. ГОРСКІ.

КАНЦЭРТ НА ВЫЗВАЛЕНАЙ ЗЯМЛІ

...Ішла восень 1943 года. Большасць жыхароў нашай вёскі Азершчына, як і насельніцтва іншых вёсак, вымушаны былі жыць у лесе, ратавацца там ад карнікаў. Раз'юшаныя паражэннямі на фронце, фашысты лютавалі, спяганяючы злосць на мірных людзях, на старых, жанчынах, дзецях.

Мы з маці, Таццянай Карнеёўнай Лапацінай, арганізатарам і кіраўніком Азершчынскага народнага хору, заставаліся ў вёсцы. Партызаны час ад часу прывозілі нам савецкія газеты, зводкі Саўінфармбюро, у якіх гаварылася, што наша гераічная Савецкая Армія гоніць фашыстаў з роднай зямлі. Гэта радавала, давала надзею на перамогу, на жыццё. Вялікай радасцю было ў той час пачуць франтавую кананаду. А яна набліжалася з кожным днём. А ў ціхую астападаўскую раніцу чулася асабліва выразна.

17 лістапада 1943 года зму-

чанья, знясіленыя, але радасныя людзі сустрэкалі савецкіх байцоў. Да вяршынь высокіх соснаў, здавалася, да самага блакітнага восенскага неба грэмела па лесе радаснае «ўра!» Мы беглі насустрач абдымалі і цалавалі сваіх дарагіх вызваліцеляў, а яны затрымліваліся ненадоўга, спыталіся далей. Памятаю, жартавалі: «Так драпаюць фрыцы, што і дагнаць не можам».

У той жа дзень жыхары вёскі ішлі і ехалі з лесу да родных хат або да папалішчаў.

Ужо назаўтра, 18 лістапада, у хаце Таццяны Карнеёўны сабраліся ўдзельнікі хору. Людзі прыйшлі самі, ніхто іх не клікаў. Сярод іх былі жанчыны і дзяўчаты. Мужчыны, удзельнікі хору, ваявалі.

Хоць яшчэ недалёка грэмела кананада, але людзі заспявалі. Заспявалі ўпершыню пасля жудаснай ночы фашысцкай акупацыі. Спявалі і плакалі ад ра-

«ПРЫЕМНА БЫЛО ГУТАРЫЦЬ...»

Шмат памяць чалавечая захоўвае. Але ёсць яшчэ адна памяць, што занатавана ў кадрах плёнікі. Дзесяткі, сотні метраў яе, якія збіраюцца ў кіламетры, адзняты і вядомым беларускім фотамагністам Міхаілам Мінковічам. Шмат гадоў працаваў ён карэспандэнтам часопіса «Беларусь», як кажуць, уздоўж і ўпоперак з рэдакцыйным пасведчаннем аб'ездзіў рэспубліку.

Пасля такіх камандзіровак з'яўляліся ў друку аператыўныя матэрыялы. Адначасова ў асабістым архіве заставалася тое, што для публікацыі не прызначалася. Тым не менш і яно ўяўляе цікавасць. Хоць бы гэты здымак. Злева — Герой Савецкага Саюза, славуці Міхаіл Ягораў, каму пашчасіла 40 гадоў назад узняць Чырвоны сцяг над фашысцкім рэйхстагам, у цэнтры — малады Рыгор Барадулін, справа — Іван Кудраўцаў. Адбылася гэтая сустрэча ў Віцебску, а вось калі дакладна, М. Мінковіч запам'ятаваў.

Давялося запытацца ў лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Рыгора Барадуліна. Ры-

гору Іванавічу прыемна было вярнуцца ў гады свае маладосці. Задумаўшыся, адказаў: «Было гэта ў 1962 годзе...».

— А калі падрабязней, Рыгор Іванавіч?

— У мяне было рэдакцыйнае заданне ад часопіса «Беларусь»: сустрэцца з Ягоравым і расказаць пра яго. Жыў ён тады ў горадзе Рудня Смаленскай вобласці. Але мы даведаліся, што ён паехаў у Віцебск выступаць перад працоўнымі. Там і сустрэліся. Мне асабліва прыемна было гутарыць з Ягоравым, бо партызаніў ён у родных маіх мясцінах. Быў разведчыкам і падрыўніком Смаленскага партызанскага палка Садчыкава, які дзейнічаў на тэрыторыі Віцебскай вобласці. Пасля стаў разведчыкам стралковага палка.

Прыехаўшы з камандзіровак, напісаў нарыс для часопіса «Беларусь», верш. Аднак прайшоў пэўны час і зноў захацелася звярнуцца да вобраза гэтага легендарнага чалавека. Так з'явіўся яшчэ адзін верш, ён у свой час друкаваўся ў «Полымі» — «Балада пра Чырвоны Сцяг».

Герой Савецкага Саюза М. ЯГОРАЎ, Р. БАРАДУЛІН і І. КУДРАЎЦАЎ. Віцебск, 1962 год. Фота М. МІНКОВІЧА.

— Паколькі, здаецца, гэты твор у вашыя кнігі не ўваходзіў, калі ласка, пазнаёмце з ім нашых чытачоў.

— Прачытаю некалькі радкоў:

Ушачы праз гады
Той згадак ускалыша:
Грымеў

Ягораў Міша —
Разведчык малады.
З Дзімідаўскіх лясоў

Юнак з палком Смаленскім
Абараніць прыйшоў
Куток майго маленства,

Наўсцяж
Увесь прасцяг
Яднаў зарой бяссоннай,
Гарэў

Чырвоны Сцяг
Над партызанскай зонай.
Калі палаў рэйхстаг

У сорак пятым слынным,
Ускрыліў
Гэты Сцяг
Ягораў
Над Берлінам!

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Ў ГОРКАХ ЧАТЫРЫ ДНІ

З прыездам у Горкі Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР у жыхароў горада і раёна з'явілася новая праблема... праблема «лішняга біліціка». Цёпла і радасна сустрэлі тут сталічных артыстаў. (Між іншым, на падмоствах Палаца культуры Беларускай сельгасакадэміі вядомыя і славуція прафесіяналы выступаюць нярэдка).

На адкрыцці гастролі тэатра прысутнічалі сакратары гаркома партыі Г. С. Яскевіч, Л. У. Пакуш, І. А. Халява, савецкія работнікі, вучоныя і студэнты БСГА, рабочыя прадпрыемстваў і нават хлебаробы — нягледзячы на гарачы час палых работ. Дзяўчаты ў нацыянальных касцюмах уручылі гасцям з Мінска хлеб-соль... І вось загучалі захапляючыя мелодыі «Травіята». Нібы магічнымі ніцямі спляліся ў адно цэлае сцена і зала, пачуцці глядачоў і выканаўцаў. А калі закончыўся спектакль, доўга яшчэ не сціхалі дружныя апладысменты. І, вядома, у падарунак гасцям былі жывыя кветкі — чырвоныя гладыёлусы са старэйшага ў краіне батанічнага саду.

Мы гутарым з заслужаным артыстам БССР рэжысёрам Р. Яўраевым.

— Нягледзячы на тое, — гаворыць ён, — што калектыву тэатра напярэдадні 40-годдзя Вялікай Перамогі працаваў над вельмі сур'ёзнай работай — «Вайной і мірам» Прекоф'ева, мы ўсё ж знайшлі час прыехаць са спектаклямі ў Горкі. І не шкадуем, бо сустрэліся з цудоўным глядачом. Гэта мы адчулі ўжо з першага спектакля. Апроч «Травіята», уключылі ў «выязную» афішу оперу

«Чыо-Чыо-сан» Пучыні, балеты «Лебядзінае возера» Чайкоўскага, «Чыпаліна» Хачатуряна.

— Дарэчы, у першым жа спектаклі былі заняты лепшыя творчыя сілы, — далучаецца да размовы саліст тэатра М. Пушкарёў. — Людміла Златава, Эдуард Пелагейчанка, Юрый Бастрыкаў, Міхаіл Дружына. Дырыжыраваў «Травіятай» Уладзімір Машэнскі. Кожны артыст выступаў з поўнай аддачай.

Дамо слова і глядачам. Наш субяседнік — загадчык кафедры марксісцка-ленінскай этыкі, эстэтыкі і навуковага атэізму І. Булыка:

— Перш за ўсё мне хацелася б выказаць вялікую ўдзячнасць гасцям за тое свята, якое яны нам падарылі. Што адбылося на сцэне, застанецца ў нашай памяці. Чамусьці прынята лічыць, што на перыферыі па-сапраўднаму не разумеюць класічную музыку. Але першы ж спектакль паказаў, што ёсць у Горках знаўцы класікі, наладзіўся кантакт выканаўцаў і залы. Дарэчы, у нас у акадэміі многае робіцца для ўдасканалення эстэтычнага выхавання моладзі. На працягу многіх гадоў працуе ўніверсітэт музычнай культуры, часта прыязджае да нас Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, камерныя інструментальныя калектывы, народныя артысты Беларусі. Першая грунтоўная сустрэча з тэатрам оперы і балета паказала, наколькі невычарпальныя магчымасці ў фарміраванні высокіх духоўных запатрабаванняў моладзі. Я спадзяюся, што гэтае чатырохдзённае наша знаёмства прыродзіць ў стабільную моцную дружбу.

Міхась УЛАСЕНКА.

Горкі.

Заслужаны работнік культуры БССР Васіль Аркашоў у гады Вялікай Айчыннай вайны быў фотакарэспандэнтам армейскай газеты, зрабіў тысячы здымкаў, якія адлюстравалі шмат якія эпизоды ўсенароднай барацьбы з нямецка-фашысц-

ёсць і старонкі, звязаныя з сустрэчамі з вядомым савецкім паэтам Аляксандрам Трыфанавічам Твардоўскім. Першая сустрэча В. Аркашова з ім адбылася ў сакавіку 1943 года. «Гэта было ў вёсцы Мішкава, — успамінае Васіль Іванавіч, —

жыцця А. Т. Твардоўскага» — вызначыў тэматыку здымкаў, якія аўтар узяў са свайго архіва. Гэта — кадры, што адлюстроўваюць асобныя моманты ваеннай біяграфіі паэта, а таксама тыя, якія расказваюць аб баявых дзеяннях часцей, дзе давялося пабываць Аляксандру Трыфанавічу. Паасобныя з гэтых здымкаў даўно сталі хрэстаматыйнымі, як, напрыклад, той, на якім А. Твардоўскі паказаны ў момант сустрэчы з роднымі мясцінамі. На жаль, паэту не ўдалося больш пабачыць свайго Загор'я. Яно было спалена, і толькі некаторым жыхарам удалося выратавацца.

Арганічна ўваходзяць у альбом урыўкі з публіцыстычных артыкулаў, нарысаў паэта, напісаных па гарачых слядах падзей — «Няшчасная калона», «На родных папалішчах», «У родных мясцінах», «Пра рускую бярозу», «Першы дзень у Мінску», «Паездка ў Гродна», «Кёнігсберг», «Ля мора»... І, вядома ж, урыўкі з неўміручага «Васіля Цёркіна», што дазваляюць адчуць самую атмасферу ваеннага часу.

В. ВАКУЛЬЧЫК.

ДАРОГАЙ ПАЭТА, ДАРОГАЙ ГЕРОЯ

кімі захопнікамі. Лепшыя з іх — добры ўклад у дакументальны летапіс мужнасці і гераізму. Таму не выпадкова, што работы В. Аркашова карыстаюцца такой папулярнасцю на розных выстаўках, прысвечаных мінудай вайне. У прыватнасці, на міжнародным конкурсе, які праводзіла газета «Правда», яны атрымалі першую прэмію, а на Усесаюзнай выстаўцы, што прысвечалася 30-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, былі адзначаны сярэбраным медалём і дыпламам другой ступені.

У ваеннай біяграфіі былога армейскага фотакарэспандэнта

у раёне чыгуначнай станцыі Увараўка пад Мажайскам. Тут знаходзілася рэдакцыя армейскай газеты «Уничтожим врага» 5-й арміі Заходняга фронту, дзе я працаваў фотакарэспандэнтам. У рэдакцыі газеты і пазнаёміўся з маладым падпалкоўнікам, які папрасіў тэрмінова зрабіць некалькі здымкаў. Падпалкоўнікам гэтым быў А. Твардоўскі. Потым было яшчэ некалькі сустрэч.

Цяпер пра іх В. Аркашоў прыгадвае на старонках альбома «Дарогамі Васіля Цёркіна», які толькі што выпусціла выдавецтва «Беларусь». Падзагаловак — «Старонкі з франтавога

СТВАРАЛЬНІКІ БАЯВЫХ САМАЛЁТАЎ

Імя гэтага чалавека доўгі час не было вядома шырокаму колу людзей. І хоць ён нарадзіўся на Беларусі, на Гомельшчыне, двойчы атрымліваў званне Героя Сацыялістычнай Працы, біяграфічнай звесткі ў БелСЭ няма. Прычына ў тым, што Павел Восіпаніч Сухі, вядомы савецкі авіяканструктар, працаваў галоўным чынам над стварэннем ваенных самалётаў.

«Памылка» выпраўлена ў пятым томе кароткай энцыклапедыі

«Беларуская ССР». З яго і даведваемся, што П. Сухі пра жыў восемдзесят гадоў, стварыў браніраваны штурмавік Су-6, баявы шматмэтавы самалёт Су-2, з'яўляўся адным са стваральнікаў рэактыўнай і звышгукавой тэхнікі, распрацаваў рэактыўныя самалёты Су-9, Су-15 і іншыя. На самалётах яго канструкцыі ўстаноўлены два сусветныя рэкордин па вышыні і два па скорасці палёту па замкнёнаму маршруту.

Падрабязней даведацца пра жыццё нашага знакамітага земляка можна з кнігі Л. Кузьміной «Генеральны канструктар Павел Сухі». Упершыню яна выйшла ў 1983 годзе ў выдавецтве «Молодая гвардия», а цяпер перавыдадзена «Беларуссью». Выданне прымеркавана да 90-годдзя з дня нараджэння П. Сухага. Прасочваючы шлях яго, Л. Кузьміна выкарыстоўвае шматлікі матэрыял, які часта ўводзіцца ўпершыню, у тым ліку ўспаміны людзей, якія ведалі генеральнага канструктара. Са старонак кнігі бачна, што П. Сухі належаў да катогры найбольш таленавітых савецкіх стваральнікаў самалётаў, яго месца ў айчынным самалётбудаванні поруч з Тупалевым, Якаўлевым, Лавачкіным, Ільюшыным, Мікаянам, Антонавым.

М. ГЕЛЬСКІ.

га за лёс планеты гучаць у плакаце У. Васюка «Людзі! Будзьце пільныя!». Мастак намаляваў вялікую запалку, галоўка якой уяўляе сабой абпалены зямны шар. Сапраўды, сёння дастаткова адной «запалкі», каб літаральна наспігаваная ядзернымі боегалоўкамі зямля ўспыхнула вялікім кастром, які ўжо немагчыма будзе патушыць.

Па-свойму вырашае спрадвечную тэму міру і вайны А.

З ДУМКАЙ АБ МІРЫ

Праблемы міру, прадухіленна ядзернай вайны, захавання жыцця на зямлі ў наш час набываюць першаступеннае значэнне. Да іх скіраваны позіркі ўсіх сумленных людзей планеты. Асабліва цяпер, калі ўсё прагрэсіўнае чалавецтва адзначае 40-годдзе Перамогі над фашызмам. Мінулае не павінна паўтарыцца! «Не!» — новым «крыжовым паходам», спробам перакроіць карту свету на свой лад — разам з усімі заяўляюць і мастакі Беларусі. Наколькі рашуча ўзняюць яны голас супраць вайны, у абарону міру, можна пераканацца, пазнаёміўшыся з рэспубліканскай выставкай палітычнага плаката «Мір — надзея планеты», якая арганізавана Міністэрствам культуры БССР, Дзяржаўным камітэтам БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, Саюзам мастакоў рэспублікі.

У выставачнай зале творчага саюза прадстаўлена больш за шэсцьдзсят работ, выкананых у апошні час. Экспазіцыя прысвечана 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, і гэта надае ёй своеасаблівае, публіцыстычнае гучанне. Зразумела, жанр плаката і вымагае выразнага маляўніцтва з кароткім тэкстам-заклікам, служыць мэтам палітычнай агітацыі і прапаганды. Аднак у дэдазеным выпадку ад творцы патрабуецца асабліва пачуццёвая настроёнасць, спалучэнне грамадзянскай сумленнасці з разуменнем задач, якія стаяць перад ім. Мастацтва ніколі не даруе павярхоўнасці, сюжэтная-тэматычная невыразнасці, шэрасці, сацыяльнай нецягнутасці. Плакат — тым больш, бо ён патрабуе ў поўным сэнсе гэтага слова, каб тэма была прапушчана праз сэрца.

Плакаты і выкананы на тым узроўні, калі ідэйна-мастакоўская значнасць работ суседнічае з выверанасцю аўтарскай пазіцыі, арыгінальнасцю задумкі. Як, напрыклад, у рабоце М. Стомы «СССР — апора міру», дзе ўдала размешчаны дзяржаўныя сцягі саюзных рэспублік на крылах голуба, ці на плакаце Р. Данчанкі «Апамятайцеся!», у якім зямны шар знаходзіцца ўнутры ствала вялізнай гарматы. Яшчэ далей па шляху плённага мастакоўскага пошуку пайшоў У. Жук. «У кожным сэрцы» — так называецца яго работа, і назва гэтая падмацоўваецца вырашэннем задумкі: на плакаце пазначана пляч кардыяграма біцця чалавечага сэрца, ўнутры гэтых імпульсаў на пляч мовах свету напісана такое жаданае, блізкае і зразумелае кожнаму слова — «Мір».

Папярэджанне падпальшчыкам вайны і адначасова трыво-

барысаў. На фоне плакатнай плошчы бачыцца канверт, на якім відаць сілэт голуба, а таксама Дзяржаўны сцяг Беларускай ССР. На месцы паштовага індэксу лічыцца «1985», адрасата — словы «Мір народам планеты». Унізе адрас адправіцеля: «Беларусь». Відаць намаганні нашай рэспублікі, якая разам з іншымі краінамі, удзельнічае ў арганізацыі Аб'яднаных Нацый, выступае за прадухіленне ядзернай вайны, за мір і дружбу паміж народамі, за далейшае супрацоўніцтва.

Выклікаюць цікавасць і такія

М. Стома. СССР — апора міру.

У. Жук. Будаваць, а не разбураць.

плакаты, як «Вайне — не!» В. Шматава, «Мір дзецям усёй зямлі» Л. Кальмаевай, «Планецца Зямля патрэбна жыццё» У. Васюка, «Абаронім мір!» С. Волкава, «Будаваць, а не разбураць» У. Жука, трыпціх «За мірны космас» В. Смаляка і іншыя.

Беларускія плакатысты, як і ўсе творчыя работнікі рэспублікі, ідуць у першых шэрагах актыўных барацьбітоў за мір, перадаючы думкі і помыслы свае ў творах, напоўненых роздумам аб заўтрашнім дні планеты.

С. ЛУКАШЭНКА.

Кожны год дзень 9-га мая з новай сілай прымушае нас гартаць старонкі нашай памяці, каб яшчэ і яшчэ раз перажыць незабыўныя падзеі вайны гадоў. «...Час не мае ўлады над веліччу ўсяго, што мы перажылі ў вайну», — сказаў Маршал Савецкага Саюза Г. К. Жукаў.

Перамога...

Той радасны светлы дзень для кожнага з нас, удзельнікаў вайны, па-асабліваму памятны. Асабліва востра цяпер, у гэты знамянальны дні ўспрымаюцца краевугольныя падзеі вайны, высвечваюцца фрагменты цяжкіх і разам з тым слаўных дзён вайны. І ты міжволі, падаючы вынік зробленаму табы і тваімі папелінікамі ў пасляваенныя гады, успамінаеш з удзячнасцю той час, калі разам з усімі краінамі ты выступаў і ўзможна, выконваючы сы-

ДОЙЛІДЫ — У СТРАЇ

ноўскі патрыятычны абавязак перад Радзімай, бо ўсе пасляваенныя гады ты чэрпаў сілы ў гэтым усенародным подзвігу. «Жыццёвы вопыт, здабыты гадамі вайны, у нечым вельмі істотна адрозніваецца ад усялякага іншага жыццёвага вопыту. Маладыя людзі тады рабіліся дарослымі (я маю на ўвазе маральны бок гэтага паняцця) за год, за месяц, нават за адзін бой», — справядліва пісаў Канстанцін Сіманаў.

Так, многіх з нас, цяпер архітэктараў старэйшага пакалення, пачатак вайны застаў ці ў самым пачатку работы, ці ў час летуценных студэнцкіх спадзяванняў. Для многіх з нас ад гэтых успамінаў і ляжыць шлях праз усю вайну. Успамінаеш першыя вайсковыя эшалоны, якія ішлі на Запад, дыслакацыю ў прыфрантавой зоне, першыя бамбёжкі ворага і ўдзел у першых у жыцці баявых аперацыях, першыя страты і адступленне...

З самага пачатку вайны памянлі алоўкі і пэндзлі на баявую зброю С. Бяляеў, І. Люблінскі, Г. Парсіданаў, В. Чарнышоў, Ш. Хінчын, Я. Цыканаў. У баявых парадках стралковых і артылерыйскіх падраздзяленняў апынуліся Г. Бенядзіктаў, І. Бачылаў, С. Баткоўскі,

Такім убачылі горад Мінск у ліпені 1944 г. тэма, якая была накіравана яго адбудова, будаваць нанова.

Э. Гальштэйн, Г. Заборскі, В. Сахно. У 1942—1943 гг. сапёрамі становіцца В. Данілаў, У. Ісачанка, артылерыстамі — І. Левін, А. Сідзельніцаў, танкістамі — П. Громаў, М. Мызніцаў. Партызанамі ў беларускіх лесах ваявалі Я. Дзятлаў, М. Бакланаў, А. Кучарэнка. Падрых-

нас не пакідала пачуццё ўпэўненасці, што мы выстаям, што мы пераадолеем гэтую смяртэльную пагрозу.

Драматычныя дні Сталінградскай бітвы і блакады Ленінграда, цяжкія баі за вызваленне Каўказа і Украіны, спякотныя дні жорсткіх баёў на Арлоўска-Курскім напрамку, вызваленне Беларусі ў памяці многіх ветаранаў. Асабліва запаміналіся доўгія месяцы баёў за Беларусь для тых, хто звязваў далейшы свой лёс з ле адраджэннем. Помніць пра гэта С. Бяляеў, М. Бакланаў, В. Волчак, Я. Дзятлаў, С. Канавалаў, А. Кучарэнка.

Успамінаючы пра бітвы на беларускай зямлі, мы вяртаемся да часу пераможнага наступлення, у якім самым моцным напалам была аперацыя «Баграціён». Асабліва запаміналася тая раніца 23 чэрвеня 1944 г., калі перадсвятальная цішыня на зыходных рубяжах змянілася грукатам артылерыйскай канананды і бесперапыннымі залпамі «кашош», якія імкліва пасылаў ў бок праціўніка вогненныя малаўкі. Пакінула моцнае ўражанне пераправа праз Друць у раёне Жлобіна — Рагачова і гарачыя дні «бабруйскага катла». Запомніліся запыленыя дарогі ў спякоце гарачага сонца, магучыя нямецкія артылерыйскія бічогі на дарогах, шэра-залежныя калоны палонных. А наперадзе — апалены, у руінах і пажарышчах Мінск.

У вызваленні нашай савецкай зямлі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і ў далейшым выкананні гістарычнай вызваленчай місіі савецкага народа на землях Польшчы і Балгарыі, Венгрыі, Румыніі, Чэхаславакіі і Югаславіі ўдзельнічалі нашы ветараны.

Медаль «За вызваленне Варшавы» атрымаў С. Бяляеў, С. Канавалаў, І. Сянкевіч, «За ўзяцце Будапешта» — Г. Парсіданаў, «За ўзяцце Вены», «За вызваленне Бялграда» — Я. Цыканаў.

Асабліва помніцца першыя сустрэчы з логавым фашысцкага звера Вісла-Одэрскай аперацыя, Усходняя Прусія, баі па прарыве моцна ўмацаванай

тоўкай кадраў вайсковых інжынераў у вайсковыя гады займаліся А. Кудравіцкі, байцоў паветрана-дэсантных войскаў — М. Дралдоў.

Па-рознаму сіладваўся баявы лёс архітэктараў, якія сталі ў гады вайны байцамі Савецкай Арміі. Па многіх франтах раскідаў іх лёс. Але першае баявое хрышчэнне для кожнага з нас ля сцен сталіцы Савецкай Радзімы — Масквы, пры абароне Ленінграда, Кіева, Сталінграда, адзначанае медалямі за абарону гэтых гарадоў, у многім вызначыла наш далейшы ратны лёс. Нездарма асабліва дарагі медаль «За абарону Масквы» С. Бяляеў, Г. Парсіданаў, Я. Цыканаў, мне, «За абарону Ленінграда» — С. Баткоўскаму, П. Громаву, І. Левіну, «За абарону Сталінграда» — В. Волчаку, Я. Цыканаў, «За абарону Кіева» — Ш. Хінчыну, «За абарону Каўказа» — І. Люблінскаму.

Тым, хто ўдзельнічаў у абароне Масквы, не забыць кастрычніка — лістапада сорок першага. Масква на асядным становішчы. Суровыя твары. Стрыманая размова. Супрацьтанкавыя загароды на вуліцах. Усё рыхтавалася да рашаючых баёў: ад Масквы да ворага заставаўся нейкіх 25—30 кіламетраў. Нават у той цяжкі час, як і ў першыя дні вайны,

СУСТРЭЧЫ З АЛЯКСЕЕМ ПЫСІНЫМ

Аляксей Пысін сябраваў з маім старэйшым братам Іванам, які ў саракавых і пяцідзесятых гадах працаваў адказным сакратаром чэрыкаўскай раённай газеты «Сацыялістычная перамога». Памятаю, аднаго разу прыехалі яны разам у нашу Сакалоўку, каб паглядзець на калгасную гідраэлектрастанцыю. Гэта было першае такое збудаванне ў Чэрыкаўскім раёне, і бадай, ці не першае на ўсёй Магілёўшчыне, бо з пускам электрастанцыі газеты рэспублікі вельмі ўзнісла пісалі пра нашу чыкаўскую рачулку Лабжанку, якая тады ўпраглася круціць невялічку турбіну і асвятляць вясковыя хаты, прыводзіць у рух электраматоры на такі і на фермах.

Агледзеўшы будынак і ўсе электрычныя прыстасаванні, падаліся ў лес па грыбы. Неўпрыкмет дайшлі да той мяс-

ціны, дзе побач з шашою Масква — Варшава ў сорок першым быў гарачы бой. Наўкруг былі раскіданы акопы, сям-там валяліся пазелянелыя гільзы. Аляксей прыгнуўся, узяў адну. Гарлавіна была сплюсчана, відаць, спецыяльна.

— У гэтай гільзе штосьці ёсць, — сказаў ён, — магчыма, запіска. На фронце ў час цяжкіх баёў так рабілі...

Неўзабаве адкрылі нажом тую гільзу. У ёй аказалася згорнутая, амаль сатлелая паперка. Ледзьве прачыталі два словы: «Паміраю за Радзіму». Больш нічога разабраць не змаглі.

У Аляксея, які ўвесь час пакутаваў ад нервовага ціску, яшчэ больш выразна акрэсліліся маршчыні. Калі ён крышачку адстаў ад нас, Іван сказаў: «Гэта ў яго пасля кантузіі, ад

хвалявання...»

Потым, калі быў надрукаваны верш «Знойдзены патрон», я неяк спытаў у пэста, ці не тая гільза з запіскай прымусліла ўзяцця яго за пярэ.

— І тая, і не тая, — сказаў ён. — Падобную запіску я бачыў, здаецца, яшчэ і ў Крычаўскім краязнаўчым музеі.

Ці ўзяць пазму «Жураўліны бераг». Папярэднічаў ёй нарыс «Жураўлінае пярэ», які быў змешчаны ў «Магілёўскай праўдзе». Пра вёску Журавель, што на беразе Сажы ў Чэрыкаўскім раёне, пра яе харошыя людзей пісаў у ім Аляксей Васільевіч. Мне гэтая вёска добра знаёмая. Мы разам бывалі ў ёй.

Усё ў гэтай пазме канкрэтнае. І Поліпень-балота, і Духоўскі — журавельскі настаўнік, і Наташа — яго ўнучка, і фатограф: пэст не раз прыязджаў сюды разам з фотакэ-

Мінскае Сувораўскае вучылішча. Аўтар—архітэктар Г. Заборскі.

і глыбока эшаланіраванай абароны немцаў, якая прыкрывала Берлін з усходу, штурм Берліна. Удзел нашых ветэранаў у гэтым этапе вайны адзначаны медалямі «За ўзяцце Кёнігсберга» (І. Левін, І. Лысоў), «За ўзяцце Берліна» (С. Бяляеў, С. Канавалаў, І. Сянкевіч). Сярод членаў Саюза архітэктараў БССР, удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, неабходна назваць В. Калінічэнка, І. Ляўко, які ваяваў з першых дзён вайны ў радах бамбардзіравачнай авіяцыі далёкага дзеяння, Г. Ліёпа, які стаў у рады партызанаў у 1943 г., кулямётчыка П. Лісоўскага, начальніка 1-ай паветранай дэсантнай брыгады І. Станілевіча, Я. Райхмана (атрымаў медаль «За перамогу над Японіяй»), Палітработнікам, ваенным журналістам быў у гады вайны член СА БССР М. Марцінкоўскі, камісарам супрацьтанкавага палка — М. Кацэр.

Усе ўдзельнікі Вялікай Айчыннай вайны — архітэктары і інжынеры (члены СА БССР) адзначаны баявымі ўрадавымі ўзнагародамі.

Апошнія дні вайны... І яна — Перамога — як сама вясна прыйшла ў гэты сонечны дні мая сорака першага.

Час імяліва адносіць нас ад гэтай даты. Час залечвае раны, ён стрымлівае эмоцыі, народжаныя тады. Але час і памяць падкрэсліваюць веліч і свяшчэннасць масавага подзвігу народа, які здзейсніў пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі і Савецкага ўрада ў гады вайны.

Усе архітэктары і інжынеры — удзельнікі вайны — з першых пасляваенных гадоў актыўна ўключаліся ў аднаўленне сёлаў і гарадоў нашай краіны, разбураных у час вайны. Вырашаючы буйныя гарадабудаўнічыя праблемы, галоўнымі архітэктарамі гарадоў становіцца Я. Дзятлаў,

І. Люблінскі, У. Ісачанна, А. Наканечны, В. Чарнышоў. Першым намеснікам старшын Мінгарвыканкома, дырэктарам інстытута «Мінспраект» многія гады працаваў І. Ляўко, дырэктарам Белдзяржпраекта — Г. Ліёпа, сакратаром райкома партыі, дырэктарам Мінскага архітэктурна-будаўнічага тэхнікума — І. Станілевіч. Кіраўніком майстэрні генплана інстытута «Белдзяржпраект», якая вырашае нацыянальнае развіццё Мінска і іншых гарадоў рэспублікі, прызначаецца Г. Парсанадаў; кіраўнікам майстэрні Белдзяржпраекта, БелНДІП гарадабудаўніцтва, Мінспраекта, галоўнымі архітэктарамі гэтых інстытутаў працавалі В. Анікін, М. Бакланаў, Г. Бенядзіктаў, С. Баткоўскі, А. Кучаранна, Г. Заборскі, М. Мызнікаў, Ш. Хінчын. Галоўнымі архітэктарамі праектаў былі В. Волчан, І. Бачылаў, В. Данілаў, Э. Гальштэйн, С. Канавалаў, П. Рудзік, В. Сахно, А. Сідзельніцаў, М. Драздоў. Уклад многіх з іх у архітэктурную і гарадабудаўнічую рэспублікі адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі і ганаровымі званнямі.

У творчасці многіх архітэктараў, удзельнікаў вайны, ярка праявілася імкненне да ўсклававання памяці подзвігаў герояў вайны, легендарных яе старонак. Такім помнікам з'яўляецца манумент у гонар паўшых у гады вайны за Беларусь на плошчы Перамогі ў Мінску, адзін з аўтараў якога — Г. Заборскі; у праектаванні мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой» прыняў актыўны ўдзел В. Волчан; сумесна са скульптарам С. Селіханавым аўтарам помніка М. Казею ў Мінску таксама з'яўляецца В. Волчан.

Усе гэтыя гады члены СА БССР, архітэктары і інжынеры, ветэраны Вялікай Айчыннай вайны і працы, выдучы вялікую грамадскую і ваенна-патрыятычную дзейнасць як па месцы сваёй работы, так і па лініі СА БССР. Асабліва актыўна ўдзельнічалі ў гэтай рабоце ў сувязі з падрыхтоўкай да святкавання 40-годдзя вызвалення

Беларусі і Мінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, да сёлета юбілею Перамогі. Асабліва ўвага ўдзелена арганізацыі выступленняў ветэранаў на тэмы, якія раскрываюць подзвіг беларускага народа ў час падрыхтоўкі і правядзення аперацыі «Баграціён», а таксама наступнага этапу адраджэння Мінска і аднаўлення народнай гаспадаркі рэспублікі. Акцэнтаваць увагу моладзі на гэтым нашым свяшчэннай справе. Праходзячы сёння па цудоўным, у квецні і зеляніне Ленінскім праспекце, я часта спыняюся ля Дома афіцэраў і гляджу ў бок плошчы Перамогі на пойму Свіслачы, якая патапае ў парках, на светлыя велічныя дамы. З гэтага месца 3-га ліпеня сорака чацвёртага я бачу знявечаную за гады акупацыі Савецкую вуліцу. Цудоўная наша сталіца — Мінск, горад-герой, які паўстаў з попелу і стаў дзівосным творэннем рук чалавечых. І міжволі ў памяці зноў і зноў узнікаюць і суровыя дні вайны, і радасць Перамогі, і самаадданне намаганне аднавіць тое, што ляжала ў руінах у першыя дні вызвалення.

У Саюзе архітэктараў СССР створаны савет архітэктараў — ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і працы. У рашэннях першага пленума гэтага савета, удзельнікі якога сабраліся ў Маскве ў канцы мінулага года, гаворыцца: «Юбілейны 1985 год знамянальны тым, што па ўсёй краіне разгортваецца дзейная падрыхтоўка да XXVII з'езда КПСС, які адкрые новыя гістарычныя гарызонты камуністычнага стварэння. У гэтых умовах ветэраны Вялікай вайны закліканы ўнесці свой патрыятычны ўклад у агульнанародную справу завяршэння адзінаццатай пяцігодкі, якая мае важнае значэнне ў справе эканамічнай і абароннай магутнасці нашай Радзімы. Менавіта гэтым вызначаецца палітычны сэнс усеі грамадскай дзейнасці, у тым ліку і ў галіне ваенна-патрыятычнай работы». Створаны такі савет і пры праўленні Саюза архітэктараў БССР. Натуральна, што яго работа забяспечыць актыўны ўдзел ветэранаў у выкананні ганаровай і адказнай місіі сучаснага доўгалецтва. Нашы намаганні будуць і надалей заўсёды накіраваны на тое, каб пачаць раскрываць сусветна-гістарычнае значэнне Вялікай Перамогі ў справе барацьбы за мір, супраць імперыялізму, супраць тэрмаядзернай вайны.

Г. СЫСОЕУ,
старшыня савета архітэктараў-ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і працы пры праўленні Саюза архітэктараў БССР.

раз. Я накінуў на плечы бальнічны халат, і мы пайшлі ў лес, што побач з бальнічнымі карпусамі. Доўга хадзілі, размаўлялі. Аляксей Васільевіч быў надзіва ажыўлены, хоць у гэтай ажыўленасці я бачыў нервовасць, нейкую залішнюю турботнасць. Ён не-не ды і ўспамінаў пра зборнік для дзяцей, які адправіў у выдавецтва. Маўляў, як ён будзе ўспрыняты і чытачом, і крытыкай. На развітанне Аляксей Васільевіч сказаў:

— Маўцяся. Дні праз два яшчэ загляну...

Ды так і не заглянуў. 27 жніўня 1981 года Пысіна не стала. Пачуўшы такую вестку, я пакінуў бальнічны пакой і пайшоў у той лясок, дзе яшчэ тры дні назад хадзілі мы разам з Аляксеем Васільевічам... Здавалася, у душы нешта абарвалася.

...У апошні шлях Аляксея Васільевіча Пысіна праводзіў літаральна ўвесь Магілёў. Крапаў дробны дожджык, нібыта само неба роднай Магілёўшчыны аплывала свайго выдатнага сына.

Сямён СЯМЕНАУ.

Аляксандр Сцяпанавіч ВЕЧАР

4 мая 1985 года на 81-м годзе жыцця памёр буйны савецкі вучоны-біяхімік, член бюро Адаўлення біялагічных навук АН БССР, загадчык лабараторыі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча АН БССР, заслужаны дзеяч навукі і тэхнікі Беларускай ССР, член Саюза пісьменнікаў СССР, акадэмік АН БССР, доктар біялагічных навук, прафесар Вечар Аляксандр Сцяпанавіч.

А. С. Вечар нарадзіўся 25 сакавіка 1905 года ў в. Машчыцы Слуцкага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1929 годзе закончыў Беларускае сельскагаспадарчую акадэмію, а затым аспірантуру. З 1930 па 1937 год працаваў выкладчыкам Гарадоцкага тэхнікума механізацыі сельскай гаспадаркі, аграхімікам занальнай доследнай станцыі, кіраўніком аддзела Навукова-даследчага інстытута харчовай прамысловасці БССР. У 1937—1959 гадах працаваў загадчыкам кафедры Кубанекага сельскагаспадарчага інстытута, рэарганізаванага затым у Краснадарскі інстытут харчовай прамысловасці.

У 1959 годзе А. С. Вечар быў выбран загадчыкам аддзела біяхіміі раслін Інстытута біялогіі АН БССР, цяпер Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча. У 1959 годзе стаў членам-карэспандэн-

М. М. Слюнькоў, І. Я. Палякоў, У. І. Бровікаў, Г. Г. Барташэвіч, В. Г. Балусь, М. І. Дзямянцёў, М. В. Кавалёў, Ю. Б. Колакалаў, А. Т. Кузьмін, М. І. Лагір, У. А. Ляпешкін, А. А. Малафееў, У. А. Мікуліч, М. Н. Полазаў, Ю. М. Хусаінаў, І. Ф. Якушаў, В. І. Крыцкі, Н. М. Мазай, М. А. Барысевіч, Ю. П. Смірноў, І. І. Антановіч, Я. І. Скурко (М. Танк), Г. С. Таразевіч, В. А. Пячэнінаў, А. А. Санчукоўскі, А. С. Махнач, У. А. Белы, А. С. Дзмітрыев, І. Я. Навуменка, У. А. Піліповіч, Л. І. Калыхан, Л. М. Сушчэня, Л. У. Хатылёва, В. І. Прафёнаў, М. М. Ганчарык, М. А. Дарожкін, І. Д. Юркевіч.

«ВЕНОК»... У ВЯНОК ПАМЯЦІ

Наўрад ці знойдзецца хто-небудзь з аматараў паэзіі, хто б не чуў пра славетнае «Вяноч» — адзіную прыжыццёвую кнігу класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча, выпушчаную ў 1913 годзе Марцінам Кухтам у Вільні. Тым больш, што ў 1981 годзе, у сувязі з 90-годдзем з дня нараджэння аднаго з выдатнейшых паэтаў сучаснасці, выдавецтва «Мастацкая літаратура» падарыла чытачам факсімільнае згаданага зборніка.

Цяпер яшчэ адна сустрэча з неўміручай спадчынай песняра. У выдавецтва «Юнацтва» ў серыі «Паэтычная бібліятэка» «Вяноч» убачыў свет на рускай мове. У «Вяноч» увайшлі ўсе творы з прыжыццёвага паэтавага выдання, за выключэннем яго беларускіх перакладаў, якія размешчаны ў той жа паэтычнай кнізе, што і ў арыгінале. Уключаны таксама цыкл «Наханне і смерць». Вершы, што не ўваходзілі ў «Вяноч», склалі трэці раздзел «Вяноч», які называецца «Вершы розных гадоў».

Узнавіў паэзію М. Багдановіча па-руску вядомы паэт і пе-

там АН БССР, у 1966 годзе — акадэмікам АН БССР.

А. С. Вечар унёс вялікі ўклад у развіццё фундаментальных і прыкладных даследаванняў у галіне біяхіміі раслін, біятэхналогіі, малекулярнай біялогіі, падрыхтоўку і выхаванне кваліфікаваных навуковых кадраў і спецыялістаў народнай гаспадаркі. Ён створана беларуская школа біяхімікаў, многія яго вучні сталі дактарамі і кандыдатамі навук. Аўтар 500 навуковых работ, у тым ліку 12 манаграфій. Больш як 20 яго распрацовак абаронены аўтарскімі пасведчаннямі і ўкаранены ў практыку народнай гаспадаркі.

Многа сіл і энергіі А. С. Вечар аддаваў навукова-арганізацыйнай і грамадскай рабоце. Ён быў адным з арганізатараў біяхімічнага таварыства рэспублікі, уваходзіў у саставу шэрагу навуковых саветаў, рэдкалегій акадэмічных часопісаў і іншых навуковых выданняў.

Адначасова А. С. Вечар займаўся літаратурнай дзейнасцю. З-пад яго пера выйшлі самабытныя паэтычныя творы, у тым ліку зборнікі вершаў «Кола дзён», «Зварот да слова».

Усё свядомае жыццё і дзейнасць А. С. Вечара — яркі прыклад беззапаветнага служэння навуцы. У яго асобе спалучаліся шырокая эрудыцыя, незвычайная працаздольнасць, добразычлівасць, сціпласць і прастата ў адносінах з людзьмі, чалавечая абаяльнасць і высокае пачуццё абавязку.

Камуністычная партыя і Савецкі ўрад высока ацанілі працоўныя заслугі А. С. Вечара, узнагародзіўшы яго ордэнам Дружбы народаў, медалямі, Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Светлая памяць пра Аляксандра Сцяпанавіча Вечара — буйнога вучонага і арганізатара навукі, чалавека вялікай душы назаўсёды застаецца ў сэрцах усіх, хто ведаў яго і працаваў разам з ім.

Г. ЛОСЕУ.

Калентны рэданцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела мастацкага афармлення Уладзіміру Табушаўу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

Друкавалася ў газеце-плакаце

З тых баявых сатырычных выданняў, якія выходзілі ў час Вялікай Айчыннай вайны, газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» была адной з шырока вядомых. Асаблівай папулярнасцю карысталася яна сярод насельніцтва акупіраванай Беларусі і партызан, а таксама сярод беларусаў-франтавікоў.

І ў гэтым нічога здзіўнага. У газеты-плаката быў выдатны аўтарскі актыў. Там друкаваліся, выступалі са сваімі фельетонамі, памфлетами, сатырычнымі вершамі, байкамі і карыкатурамі, якія выкрывалі зварную сутнасць гітлераўскага рэжыму, заклікалі савецкіх людзей актыўна і бязлітасна змагацца з ворагам, Я. Купала, Я. Колас, К. Чорны, К. Крапіва, П. Броўка, П. Глебка, І. Гурскі, М. Танк, П. Панчаўка, А. Астрэйка, В. Вітка, А. Бялевіч, М. Машара, М. Лужанін, М. Чавускі, З. Азгур, В. Букаты, В. Козак і іншыя беларускія пісьменнікі і мастакі.

Праўда, не ўсё, што друкавалася (асабліва па першым часе), падпісвалася сапраўднымі прозвішчамі аўтараў. Часта сустракаюцца псеўданімы, «безыменныя» творы, але, чытаючы іх, лёг-

ка ўгадваеш почырк і стыль тых жа К. Крапіва, К. Чорнага, А. Астрэйкі, П. Панчанкі, А. Бялевіча. Многія з твораў «рассакрэціліся», калі потым убачылі свет, прыйшлі да пасляваеннага чытача ў кніжках паэтаў і празаікаў, якія актыўна супрацоўнічалі ў гэтым выданні. Аднак не ўсё змагло трапіць са старонак газеты-плаката ў кніжкі аўтараў. Чаму? Адказаць на гэта

душным нікога з тых, хто мог прачытаць яго:

Яны прыйшлі
Уначы з агнём,
Расселіся
У тваёй хаце,
Дзе вырас ты
І шчасным днём
Цябе хадзіць
Вучыла маці.
Дзе ты пазнаў
Яе налёў,
Сваю вясёлкавую мову,

нямала, але гэты ўразіў асабліва, бо пад ім стаяла імя Янкі Купалы. Верш быў надрукаваны праз некалькі месяцаў пасля смерці паэта, у кастрычніку.

Гэты твор таксама не сустракаўся мне ў паэтычных зборніках народнага песняра Беларусі. Няма яго і ў акадэмічным выданні збору твораў Янкі Купалы за 1972 год, найбольш поўным з усіх папярэдніх:

Каб таму па локаць
Адсушыла рукі,
І аб сценку біўся
Ад балеснай мукі,—
Сушыць хто ў няволі
Люд наш працавіты,
Задае вужача
Раны непазбыты.

Каб таму крукамі
Пакруціла ногі,
І да роднай хаты
Не знайшоў дарогі,—
Хто круцілаў нам праўду,
Застаўляў ў прыгоне
Бежанцамі гінуць
На бацькоўскіх гонях.

Каб таго скруціла
Гадзінавым скруткам
І прыстала потым
Сухажыльным прутам,—
Хто нам круціць сцежку
Да жыцця і славы,
Засцілае вочы
Туманом крывавым...

Каб таму маланкай
Асляпіла вочы,
І блукаў абмацкам
Ён і ўдзень і ўночы,—
Хто для нашых дзетак
Хоча асляплення,—
Бэсціць чужаіцай
Думак прасвятленне.

Каб вады гарачай
На таго не грэлі,
І не ўстаў ён болей
Са сваёй пасцелі,—
Хто над Беларусіяй
Хоча распасцёрці,—
Свой бізун чужацкі
І народ усмерціць.

Каб таго парвала
З сэрцам на тры часці,
І звяр'ё збрылося
Мяса параскрасці,—
Хто быў прычыніўся
Нашаму надзелу,
На кускі парваўшы
Маці роднай цела.

Цяжка меркаваць, чаму не патрапіў гэты палымяны, напісаны ў чыста купалаўскім стылі верш на старонкі яго збору твораў, выпад з-пад увагі навукоўцаў, збіральнікаў і даследчыкаў творчай спадчыны народнага песняра, але, думаецца, пры наступным выданні ён будзе ўключаны туды, дапоўніць старонкі літаратурнай спадчыны, пашырыць нашу ўяўленне аб ваенна-патрыятычнай лірыцы Янкі Купалы, усёй яго творчасці перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

Г. ЧАРНЯЎСКАЯ,
супрацоўнік Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР.

цяжка. Вось толькі два прыклады:

Не так даўно, перагортваючы падшыўкі газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», якія захаваліся ў фондах нашага архіва, у № 59 за 1942 год, я сустрэла верш Максіма Танка «Адпомсцім», які дагэтуль не сустракаўся мне ні ў асобных зборніках, ні ў зборах твораў народнага паэта. Па газеце можна меркаваць, як нарадзіўся гэты твор, што паслужыла штуршком для яго напісання. На першай старонцы было змешчана такое паведамленне: «103 гады пражыла ў сваёй вёсцы Курна Суражскага раёна Яўгена Міганенка. Прыйшлі звары-немцы і прынеслі старой страшэнную смерць. Яны, гэтыя каты, спалілі яе ў агні». Ніжэй размяшчаўся малюнак: жанчына, прывязаная да слупа, як да крыжы, пакутна гіне ў агні. А злева, збоку, калонкаю ішоў верш. Заклікам да помсты, да адплат чужынцам прасякнуты яго радкі.

Мне здаецца, гэты твор мае поўнае права заняць належнае месца побач з творами Максіма Танка, прысвечанымі падзеям ваеннага ліхалецця. Услухайцеся, як гучыць ён. Напісаны задушэўна, з пачуццём глыбокай сыноўняй любові да роднай зямлі, палымяна, ён не мог пакінуць раўна-

Дзе пакахаў
Шум родных дрэў
І звон крыніцы
У дуброве,
Усё там
Знішчана цяпер.
Кат топча дом,
Твой край і славу.
Старую маці
Люты звер
Спаліў на вогнішчы
Крывавым.
Адпомсці ж ты,
Баец і сын,
За смерць
Бязлітасна смерцю,
Каб ад расплаты
Ні адзім
Не скрыўся кат
На цэлым свеце!

Як бачыце, радкі гэтага верша ўяўляюць сабою не проста подпіс да малюнка (як, магчыма, палічыў гэтак сам аўтар, не ўключаючы яго ў зборнікі), а паўстаюць перад намі сапраўды высокамастацкім разгорнутым творам, які мае права на самастойнае жыццё, нясе на сабе яскрава адметнасць танкаўскага таленту.

Праглядваючы газету-плакат далей, у № 63 за той жа 1942 год, неспадзявана натрапіла яшчэ на адзін твор, які зацікавіў мяне не менш, чым папярэдні, — «Фашысцкім катом». Праўда, твораў падобнага зместу там можна знайсці

Савецкія волаты — чырвонаармеец, рабочы і селянін Раздавіце фашысцкую гадзіну!
Малюнак В. БУКАТАГА з першага нумара газеты-плаката.

— Гадзіна раздаўлена, прымай, «Вожык», зброю!
Малюнак А. ВОЛКАВА з першага нумара «Вожыка» за 1945 г.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 00169 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сабрата — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масавай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, першаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах.
Рэмапісаў рэдакцыя не вяртае.

3 13 па 19 маі
13 маі, 19.00
УРАЧЫСТАЕ АДКРЫЦЦЕ XVIII
УСЕСАЮЗНАГА КІНАФЕСТЫВАЛУ.
Трансляцыя з мінскага Палаца
спорту.

14 маі, 20.45
НА XVIII УСЕСАЮЗНЫМ
КІНАФЕСТЫВАЛІ.
Гавораць удзельнікі кінафестывалу
15 маі, 20.10
НА XVIII УСЕСАЮЗНЫМ
КІНАФЕСТЫВАЛІ.

Мультипликацыйны фільм: асабліва
васці жанру.
15 маі, 20.30

«ЛЯ РАСКРЫТАЯ ПАРТЫТУРЫ».
Прагучыць сімфанічная паэма
У. Алоўнікава «Партызанская быль»
у выкананні аркестра Беларускага
тэлебачання і радыё. Дырыжор —
заслужаны артыст БССР Б. Райскі. У
перадачы прымае ўдзел заслужаны
мастацтваў БССР М. Гуціёў.
16 маі, 20.20

НА XVIII УСЕСАЮЗНЫМ
КІНАФЕСТЫВАЛІ.
Праблемы і героі сучаснага даку-
ментальнага кіно.
18 маі, 19.45
ПАНАЗВАЕ ВІЦЕБСК.
Літаратурна-мастацкі часопіс «ДЗВІ-
НА».

17 маі, 20.15
НА XVIII УСЕСАЮЗНЫМ
КІНАФЕСТЫВАЛІ.
Сучасны мастацкі фільм для дзяцей
і юнацтва: тэмы, жанры, героі.
18 маі, 11.55

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ,
СКУЛЬПТУРЫ».
Перадача расказвае аб творчасці
заслужанага дзеяча мастацтваў БССР
Л. Асецкага.
18 маі, 13.05
«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Вы пачуеце новыя вершы К. Ка-
мейшы.
18 маі, 13.20
«АРХІТЭКТУРНЫЯ ПМНІКІ
БЕЛАРУСІ».

Вы пазнаёміцеся з архітэктурнымі
і мастацкімі помнікамі старажытнага
Полацка.
18 маі, 15.35
Творчы вечар салісткі Беларускага
тэлебачання і радыё Тамары Пячын-
скай.

Творчы дыяпазон салісткі вельмі
шырокі. Яна пачынала з опернага ре-
пертуару і намернай лірыкі, пазней
зварнула да песеннага жанру.
У праграме вечара прагучаць ары
з опер і песні савецкіх кампазітараў.
18 маі, 20.00
НА XVIII УСЕСАЮЗНЫМ
КІНАФЕСТЫВАЛІ.

Сучаснае раэіанне ваенна-патрыя-
тычнай тэмы ў мастацкім кіно.
18 маі, 23.25
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».

Эстрадная музычная праграма з
удзелам папулярнага венгерскага спе-
вана Р. Шолтаса.
19 маі, 14.00
«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ».

Перадача прысвечана заслужанаму
артысту БССР цымбалісту Я. Гладкову.
У ёй прымаюць удзел заслужаны
дзельч мастацтваў БССР Д. Смольскі,
заслужаная артыстка рэспублікі
Л. Мансімава, кампазітар В. Войцік,
прафесар М. Салапаў.
Прагучаць творы Смольскага, Жыно-
віча, Іванова, Войціка, Клеванаца.
19 маі, 18.30

«У АДЗІНАЯ СЯМ'І».
Перадача расказвае пра літаратур-
ныя сувязі Беларусі і Калінінграда.
19 маі, 19.45
«ЖЫВОГА ДРЭВА ДУША».

Прэм'ера дакументальнага фільма
Беларускага телебачання.
Мастацтва разьбы па дрэве трады-
цыйна для Беларусі. У фільме най-
больш поўна прадстаўлена драўляная
скульптура ад узораў старажытнай
безыменнай творчасці да сучасных вы-
рабаў. Аўтар — Белавусаў, рэжысёр
— Гедрэвічус.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН,
Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара),
Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ,
Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар
ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН,
Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла
УКРАЌНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.